

FOLK MAGAZIN

**A legnagyobb székely
Arany János daloskönyve
Herczku Ágnes: Tüzet viszek
A néptáncmozgalom irányzatai**

A TARTALOMBÓL:

4. Baba a megállóban
Bolya Mátyás
8. EGYSZER VOLT, HOGY IS VOLT?
A boldog ember inge
Csuka hírével, hal szerencséjével
10. A Kaláka Fesztivál Egerben
K. Tóth László
12. Arany János daloskönyve
Dsupin Pál
14. Hortobágyi Gyöngyvér pályája
Grozdits Károly
18. A TÖRTÉNELEM SODRÁBAN
Klárika komámasszony – II. rész
Kóka Rozália
22. A „legnagyobb székely”
Balácsi László
28. MAGTÁR – Kacsirek Ottó: Cement
30. Tavaszköszöntő 2012
Antal László
32. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Nem szánt vet az égi madár...
Juhász Katalin
34. A néptáncmozgalom irányzatai – I.
Novák Ferenc
36. „Az ember Szépbe-szótt hite”
Kutszegi Csaba
38. TALLÓZÓ
Bödör András: Háztűznézőben
40. Békés megyei magyar táncok
Mahovics Tamás
43. SZÉKI BABONÁK ÉS HIEDELMEK
Soha nem lesztek egymáséi!
Kocsis Rózsi
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

2012. május 26-án a Hagyományok Házában ünnepelték Erdélyi Tibor koreográfus, falfaragó, a Népművészet Mestere 80. születésnapját. Mihályi Gábor ott elhangzott köszöntőjét következő számunkban közöljük.

Beszélgetés Herczku Ágnessel

„A városi embernek maradt a népi lagzi”

Herczku Ágnes második szólólemeze „Tüzet viszek” címmel jelent meg. Az énekesnővel arról beszélgettünk, hogy megnézik-e az embert, ha népviseletben száll fel a villamosra; a népdalokba sűrített érzésekről és arról, hogy tényleg az utolsó óráját éli ez a hagyomány, legalábbis eredeti formájában.

– Palya Bea, Szalóki Ági, Bognár Szilvi és te egy generáció vagytok, sokat dolgoztatok együtt, gyakran együtt is emlegetnek titeket. Mind a négyen népszerűek vagytok, de amíg Palya Bea és kisebb mértékben Szalóki Ági valamilyen értelemben sztárnak mondható, addig te, illetve Bognár Szilvi mintha „csak” énekesnők lennétek. Ez tudatos döntés a részéről?

– Én dolgozom, és amikor ez valakit érdekel, akkor megkeres és interjút készítek velem – de a PR-ra nem fordítok külön energiát. Az én dolgom az, hogy énekeljek, az újságíróké pedig, hogy az általuk érdekesnek ítélt emberekkel foglalkoznak. Lehet, hogy nem vagyok elég érdekes az újságíróknak. [nevet] Engem ez a része nem érdekel, engem a munkám érdekel.

– Talán az is közrejátszik ebben, hogy nagyon ritkán jelentetsz meg népzenei szólólemezt, a „Tüzet viszek” csak a második.

– Csak akkor készítek szólólemezt, amikor úgy érzem, hogy annak oka van. Hosszan készülök dolgokra, nagyon átgondoltan, nagyon tudatosan, és ehhez idő kell. Az nem érdekel, hogy „a placcon legyenek”, és emiatt egy-két évente kiadjak egy-egy lemezt. Az érdekel, hogy amit csinállok, annak számomra is legyen értelme. Mindig azt mondogatjuk, hogy „elképesztő gazdagságú a magyar népzene”, annyi dallamvariáció, annyi szépség van benne, hogy hetente lehetne lemezt kiadni. Egy hatvan-hetven perces lemez anyagát negyedóra, húsz perc alatt össze lehet rakni úgy, hogy még jó is legyen; két hét alatt fel lehet venni, három hét alatt megkeverni, újabb néhány hét alatt kinyomják – ezt is lehetne tehát csinálni, de ez nem érdekel. Egyébként is fontosabb a színpad, mint a cd. A cd nekem olyan, mint egy fotó: elkészül, beteszed a fiókba és soha többet nem veszed elő. Nekem nincs otthon saját cd-m, mindig elosztogatom, nem is hallgatom magamat. Addig izgat egy-egy album, amíg... Utána halott dolog a számomra. Most is a pénteki koncert foglalkoztat [2012. február 24., Művészetek Palotája], a lemezen már túl vagyok, azt letettem. Az első népzenei szólólemezem után

is megcsináltam a műsort táncszínházi előadásban. Aztán néhány év múlva jött, hogy csináljunk még egy népzenei szólóalbumot – vagy van-e kedvem Bartók-népdalfeldolgozásokat énekelni. Akkor jobban érdekelt ez utóbbi, hogy zongorakisérettel énekeljek Bartók által feldolgozott népdalokat, de nem a klasszikus *bel canto* hangképzéssel, hanem abban az énekstílusban, ahogy annak idején ő felgyűjtötte, csak az én hangnmememhez igazítva. Ebben rengeteg kihívás volt, érdekesebb volt. Ezért úgy döntöttem, hogy nincs új népzenei album, hanem Bartók-lemez jön. Ebből is készült egy koncertverzió, aztán egy táncszínházi előadás, az ősbemutatója Győrben volt. Közben gyűltekk ennek az új lemeznek az ötletei, és mostanra kézzelfoghatóvá vált.

– Ahhoz képest, hogy azt mondod, nem igazán fontos neked, elég csak kézbe venni, hogy látszódn: nagyon sok munka van benne.

– Igen, és ehhez nagyon sok idő kell. A fotók, a zenészek, az asszonyok, a debreceni kislány, Fekete Boglárka, ennyi embert összeszervezni, kimenni Erdélybe, visszahívni az asszonyokat – iszonyú sok munka. A címet egyébként elég korán tudtam, a koncepció is hamar kezdett kikristályosodni.

– A borító, amin nagyon díszes népviseletben ülsz egy kávézó teraszán, vagy a belső képeken például a buszmegállóban állsz, villamoson kapaszkodsz, számomra kettős játékot sugall. Egyrészt benne vagy ebben a modern világban, másrészt idegen is vagy tőle.

– Az volt a koncepció, hogy Erdélyben én civilben vagyok, az asszonyok viseletben; a városban pedig olyan helyszíneken, ahol megfordulok, felveszem a viseletet. Ez szimbolizálja azt a sok mindent, amit most nevezünk egyszerűen „tűznek” – ez a belső énem képi kivételése, illetve annak az elképesztő gazdagságnak a szimbóluma, amit ez a kultúra hordoz.

– Ez az idegenség nincs benne? Van egy kép, amin a villamoson állsz viseletben. Ha így felszállsz, akkor azért csak megnéznék az emberek, nem?

– Volt, aki megnézett, volt, aki teljesen közbömbös maradt. Ez is nagyon érdekes, ant-

Címlap: Herczku Ágnes és András Jánosné Gergely Erzszi „Erdei”, Magyarvista, 2011. - fotó: Bácsi Róbert László

Belső borító: Herczku Ágnes - fotó: Bácsi Róbert László

ropológiai is. De nem állt szándékomban ezzel a szembeállítással „megfeddenni” a városi tömeget. Nem szemrehányást akartam tenni, egyszerűen csak kellett egy olyan szimbólum, ami mindezt képben is erősen meg tudja ragadni. Ez a kalotaszegi menyasszonyi viselet messze kiragyog a szürke hétköznapi életből, nagyon elüt tőle. Itt nem a „szépruhás-Ági-én” a lényeg, hanem amit az megjelenít.

– *Dolgozol világzenei és kortárs együttesekkel is. Ezek a tapasztalatok hatnak arra, ahogy a népdalokat énekel?*

– Bátrabban szerkesztettem, bátrabban váltam fel azt, hogy mennyi minden hagyott bennem nyomot. Például az egyik dal, a „Haláltánc” hangsúlyosan dramatizált: úgy lett megszerkesztve, mintha az elején felmenne a függöny, van eleje és vége, dramaturgiája. Nagyjából körülírható a témája – de szándékosan nem jelöltem meg egyetlen balladai nőalakot, mert benne van a halálra táncoltatott Tollas Erzsi, az eladott Bodor Katalina és mások is. De ezt a dalt így, ahogy itt fel van véve, Buzán, ebben a mezőségi faluban, ahová a dalok valók, soha nem játszották. Tehát amellet, hogy autentikus népzene szerettem volna lemezre venni, élttem azokkal az eszközökkel, amikkel az elmúlt tíz évben találkoztam, mint például a dramaturgiai szerkesztés. Vagy felvidéki dalocskákat úgy teszek össze, ahogy az autentikus formában soha nem hangzik el. Ahogy ezt Bogival ketten megcsináltuk, abban ki van kontúrozva a játékoság; kihasználtam azt a lehetőséget is, ami kettőnk különböző-

ségéből adódik: ő egy cserfes kislány, én pedig az idősebb, tapasztaltabb, lassúbb ifiaszszony.

Úgy érzem, csak annyira feszegettem a népzene határait, hogy közben megmaradjak azok között a keretek között, ahol még szervesen kapcsolódom a népzenehez. Nem mondom azt, hogy nem akartam „szentségtörést” elkövetni, mert egyébként, ha valami jó, akkor mindenki azt csinál, amit akar; de azt sem akartam, hogy egy gyűjtési folyamatból kiemelek három dalt, azokat egymás mellé pakolom és ennyi. Ez megint csak nem érdekel. Ezekben a dalokban annyira minden van, emberi sorsokat sűrítetek össze. Sokszor úgy gondolkodom a zenében is, hogy látom a színpadon magam előtt. Amikor a lemezt szerkesztettem, gyakran koncertben gondolkodtam.

– *Bennem az merült fel, hogy a „Mondókás” című dalban benne van-e annak a dadaista darabnak a tapasztalata, amit a Four Bones Quartet „Crossroads” lemezén lehet hallani.*

– A „Mondókás” korábban megvolt, úgyhogy ez fordítva működött. Ez a fajta tapasztalatom lecsapódott a Four Bones koncertjein, úgy, hogy ezekre a játékokra fogékonyabb vagyok és bátrabb. Amikor azt a kis performanszt kitaláltam, akkor nem a népzene volt a kiindulópont, hanem a színház, illetve megpróbáltam behelyezkedni abba, amit a dadáról tudtam; amit tanultam róla korábban, és utána is néztem. Nyilvánvaló volt, hogy ez egy szélsőségesen örült feloldozás, teljesen örültnek kell lennem! Nagyon szeretem, ha vicces helyzeteket terem-

tünk a színpadon. Amikor Bogival dolgoztunk, az volt az érzésem, hogy ebben a szituációban és ezekben a dalokban annyi a humor, hogy ezt valahogy ki kell használni.

– *Az mennyire izgat, hogy ezek a jelentésrétegek sok hallgató számára nem fognak megjelenni? Azokra gondolok, akik nem ismerik alaposan a népzene, ezért nem fogják látni például azt, hogy milyen szerkesztési megoldásokkal éltél a lemezen.*

– Ez nem baj. Azt szoktam mondani, hogy a népzene ma már ugyanolyan választható zene, mint mondjuk a diszkó, a heavy metal, a hiphop és bármelyik más műfaj. Mi nem ebben szocializálódtunk, nem ebben nőttünk fel, ezért ez egy a városi ember által tudatosan felvállalt viselkedés, amiben van egyfajta misszió is: mentsük, ami menthető – de azért ne felejtjük el, hogy azért csinálom, mert imádom. Lehet, hogy ha annak idején a popzenétől kapok fejlődést, akkor abban a műfajban próbálok meg boldogulni, de nekem a népzene volt az, ami gyökeresen megváltoztatta az életemet, a felfogásomat, ezért foglalkozom ezzel. De el kell fogadni azt is, ha valakit ez teljesen hidegen hagy.

– *Ha énekelisz egy népdalt, akkor valószínűleg sokan azt gondolják, hogy persze, szép dal és szépen énekel, de nem te szerzed – vagyis nem biztos, hogy könnyen meg tudják ragadni, hogy mi az, ami a te személyiséged ebből az előadásból.*

– Már az előző lemeznél is mondtam, hogy az évszázadok alatt kikristályosodott népdalok szövege – legalábbis a legtöbbje – olyan

Baba a megállóban

Gondolatok Herczku Ágnes új lemeze kapcsán

Batta András, a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem rektora a Népzene Tanszék alapításának ötödik évfordulóján rendezett konferencián, köszöntőjében a népzene az ortodox hagyományörzés hevülete és a crossover kilengései között csapongó irányzatként írta le. Nagyon találó ez az összefoglalás. Vajon hol helyezi el magát ezen a skálán Herczku Ági? Az egykor virágzó népi (zene) kultúra mely elemeit tudjuk ma átörökíteni és hogyan? Milyen tüzet viszünk és hova?

Ági egy gyönyörű kiállítású lemezzel válaszol ezekre a kérdésekre, amely „Tüzet viszek” címmel jelent meg a Fonó Budai Zeneház kiadásában 2011-ben. Kézbe véve a könyv formátumú borítót, friss látvánnyal, korszerű tervezéssel találkozunk. A kiemelt vizuális mondanivalót kiváló minőségű, kontrasztosra komponált képsorozat közvetíti: talpig kalotaszegi viseletbe öltözött, szinte már ikonszerűen merev alak különböző, tipikusan urbánus tereptárgyak között. Számomra nem teljesen tiszta ez a képi üzenet: a dús ünnepi (nép)viselet változatlan formában (is) életképes a városi környezetben? A hatásos kontraszton túl valamilyen kapcsolatra utal a századelő pezsgő kávéházi irodalmi élete és a népi kultúra mai helyzete között? Büszkeség vagy szorongás töltse el a

villamoson utazó „élő népművészet” láttán? Ez a világokat összekötő vizuális ötlet később is jelentkezik a képeken, azonban csak külsőségekkel jelölve a kissé homályos mondanivalót: az utolsó mohikánok fejhallgatóval és mikrofonokkal.

A bevezetőben olvasható gondolatpár – *erős gyökerek és nyitottság az újra* – eszembe juttatja azt a morális önmarcangolást, amely nagy problémája az aktív népzene generációnak: még mindig úgy érzi, hogy a kísérletezés, a kortárs művészi attitűd egyfajta megcsúfolása a „tisztá” népzene felé. Pedig ma már tudjuk, hogy a paraszti kultúra, a folklór nem úgy tiszta, ahogy régebben képzeltek. A modern nemzettudat kialakulásához szükséges romantikus kép napjainkra – pont a bevezetőben hivatkozott kutatók elhivatottságának köszönhetően – egy árnyalt, gyönyörű folklórfolyamattá realizálódott. Szerencsére számos jó példa is akad a kérdés konstruktív megválaszolására, gondolok itt többek között a színházi életben megjelenő népzene szövegekre.

Kérdésem: milyen tüzet viszunk és hova? Ági szerint a tűz a hagyomány képviselőinek kultúráját, tudását, szellemi, emberi értékeit, valamint az utólagos felhasználás megannyi formáját szimbolizálja, a kutatástól az előadóművészetig. A meghatározás nagyon szép és egyszersmind végtelenül tág. Nem kerülhetjük ki azt a kellemetlen dilemmát, hogy amikor „megmentésre ítélnék” valamit, akkor azt sok egyéb kultúrelem közül kell kiválasztanunk azzal a tudattal, hogy a többi el fog pusztulni. Ez a Noé-trauma,

fotó: Bácsi Róbert László

kis gyémánt, mint egy-egy költő műve. Összetett szimbólumrendszerrel, hihetetlenül sűrítetten megfogalmazott érzések vannak benne: szerelem, halál stb. – és ezek a szövegek ugyanolyan hatással vannak rám, mint egy-egy vers. Ami elképesztő, mert ugye azt gondolnánk, hogy a költő művelt és kifino-

mult és meglátja a dolgok pszichológiáját, és azért szeretünk Adyt és József Attilát olvasni, mert „én ugyanezt érzem, de ő úgy tudja elmondani, ahogy én soha nem tudnám megfogalmazni” – de ugyanez van a népdalban is, ráadásul párosul hozzá egy gyönyörű dallam. Az pedig már az előadón múlik,

hogy elő tudja-e adni a dalt úgy, hogy az mondjon valamit a mai embernek. És én azt tapasztalom, hogy elő lehet így adni.

Az érzések az évszázadok alatt nem változtak: ugyanúgy lesz szerelmes az ember, ugyanazt érzi, amikor elveszíti a szerelmét – ezek az alappillérek nem változnak. Ha va-

amelyről hajlamosak vagyunk elegánsan megfélekedezni. Pedig a realitás ez: választanunk kell! Ez viszont felelősséggel jár és háttér-tudást feltételez. A folklór esetében különösen bonyolult a helyzet, mert nem csak egyes elemek védendőek, hanem a kontextus is. Önkényesen kiválasztott kultúrelemek még eredeti formában is hamis képet rajzolnak egy hajdani kulturális folyamat egészéről. Nehéz feladat... Képzeld csak el Vikárt vagy Bartókot, amikor a mai ésszel szinte felfoghatatlan munkával és anyagi befektetéssel helyszínre jutott infrastruktúra képességeihez kellett igazítaniuk a munkamenetet. Viaszhengerenként két perc. Döntések tízezrei után jutott el hozzánk minden egyes hang és lejegyzés.

A lemezt elindítva üdítően modern hangkép fogad, ez a teljes zenei anyagról elmondható pozitívum. Nem céloz számonként elemezni a lemez tartalmát, álljon itt néhány gyors benyomás.

A koncepcióról. Jó és bátor ötletnek tartom Ágitól, hogy ma, amikor szinte lehetetlen színpadra jutni rumba-invirtita ritmusba kényszerített könnyűzenei sláger nélkül, az eredeti formákhoz nyúl vissza. A generációkon átívelő töretlen tudásátadás illúziója is szerethető. Illúziót írok, mert ez a fajta – generációk közti – átadás már nem a folklór folyamatában valósul meg. A Fekete Bogival való éneklés, játék őszintesége példaértékű. Az *a cappella* előadás erejét, a magyar népzenei gyakorlattal tökéletesen harmonizáló kortárs többszólamúságot szívesen hallgatnám a zenei élet több fórumán is, és követendő útnak tartom.

A dallamválasztásról. Az anyag nagy része kifejezetten értékes dallamokat tartalmaz, előfordul azonban néhány olyan, amely számomra nem fér össze a bevezető gondolataival, kezdve az első szám utolsó dallamával, folytatva a hetedik szám „rossz értelemben vett revű”-jével. Általánosságban elmondható, hogy Áginak nem áll jól a cigányos vehemencia, fesengés érződik a színpadon és a nézőtérrel egyaránt. Minden énekesnek meg kell találnia a saját hangját. Ági zenéjét hallgatva érezni, ahogy elemi erővel és vágyal dühöng legfelül ez a jó értelemben vett útkeresés. Meg kell említenem, hogy a hatalmas stílusbeli tudás mellett előfordul egy olyan technikai elem, amely sajnos nem segíti ezt az útkeresést: a felugró hangok gyakori, nyögésszerű, popzenei manírként ható megformálása.

A szerkesztésről. Egymás után hallgatva a lemez számait a bevezetőben sugallt koncepció íve nem köszön vissza maradéktalanul. A külön-külön gyönyörű zenék egymásutánisága inkább a tematikus szerkesztés és a felvállalt programzene közti hezitálásnak tűnik.

Összegezve elmondhatjuk, hogy Herczku Ágnes új lemeze megjelenésében, kivitelezésében példaértékű a fiatalabb énekes generációk számára, és méltó helye lesz az egyéni életműben és a zenei életben egyaránt. Azt kívánom, hogy a kalotaszegi baba ott a buszmegállóban mosolyogjon ránk, böngéssze még egy kicsit a menetrendet, és szálljon jó buszra.

Bolya Mátyás

Herczku Ágnes: Tüzet viszek

Fonó Budai Zeneház • FA 274-2

Már az ókori görögök is... A Prométheusz-legenda óta a tűz fogalma többet jelent az emberiségnek, mint a lángok és a hamu, így a lemez beköszöntőjében megfogalmazott gondolatokat szinte már előre értjük: Herczku Ágnes a Tüzet viszek cím mögött mi mindenre utal.

Egy órányi gondosan válogatott, igényesen megszólaltatott és szépen összerendezett zene. Szeretetteljes, átélt tolmácsolás, jól dokumentálva a borító kísérfüzetében. Minden számhoz néhány mondatnyi eligazítás tartozik, amely a szöveg előtt kapott helyet. Két nagyszerű közreműködő énekel a főszereplő mellett, akiktől maga is gyűjtött és tanult, mindketten nyolcvanon felül vannak már... Az új feltörekvőket pedig egy tüneményes kislány képviseli, aki például a dudautánzásban nyújt emlékezetes élményt a hallgatónak.

A zenekari kíséret arányos, nagyon jelenlévő, de nem válik túlzóvá. Éppen ezért –

hiszen sokat is játszanak – talán szerencsésebb lett volna a közreműködőket hangsúlyosabb helyen feltüntetni, nem az utolsó előtti lapon. Az énekest dicséri még a finom hangvétel, ami azonban néhány helyen talán már túlzó, és a finomkodás felé hajlik, aminek például egy cigány dalban nincs helye. A jellemző hang, a mindig hallható pici vibrató egyetlen dalban, az epilógusban válik csak egyenessé, de jaj – abban meg az intonáció látja kárát...

Az érthetetlen kivétel a magas és egyenletes színvonal alól a 7-es „track”, Saldino nótája. Amolyan mulató, magyar nőtaszerű – hogy kerül ide? Talán a virtuóz cimbalomszó az oka... Mindenesetre nem illik a sorba. A lélegzetelállítón gyönyörű viselet mellől is kéri a szívószálás zöld koktélt, de persze értjük: a hagyomány a legmodernebb korban is megtalálja a helyét.

Pödör Eszter
(Gramofon, 2012. nyári szám)

kazettákat hallgattam egész hétvégén, leírva a szöveget, bejelölve a hajlítgatásokat. Pusztán a magam gyönyörűségére tanultam meg ezeket a dalokat; nem azért, hogy énekes legyek. Csak annyira szerettem! Aztán, amikor bekerültem a Honvéd Együttesbe, egyre többen biztattak, egyre többször kezdtek használni énekesként, amellet, hogy táncoltam.

– Közben a rockzene kimaradt?

– Dehogya! Alteros voltam a gimnázium elején, aztán Doors meg ilyenek, Zeppelin, AC/DC, Aerosmith, Lenny Kravitz és blues, például Muddy Waters. Később nagy Tom Waits rajongó lettem. A popért annyira nem lelkesedtem.

– A lemezen használtál anyagot az Utolsó Óra gyűjtésből is. Egyetértesz azzal, hogy most van az „utolsó óra”?

– Igen, abszolút. Ismerek fiatal zenészeket, akik még a régiektől tanulták és viszik tovább – de ők is azzal a tudattal, hogy ezt tovább kell vinni. Amikor ezek az öregek meghalnak, olyan már nem lesz, mint régen. Egyszerűen azért, mert a hagyományt ők nem úgy élték meg, mint mi. Az ő életükből hiányzik az önreflexió, amivel mi, városi emberek viszonyulunk a hagyományhoz. Mi tudunk arra reflektálni, hogy a tradíció ez és ez és ez; erre vigyázni kell ezért és ezért; ezt úgy tudjuk megőrizni, hogy ezt és ezt és ezt csináljuk. Ők nem így élik meg, nekik ez teljesen természetes volt.

Nagyon fontos különbség, hogy a mai emberek nagy része számára a vallás már nem része a mindennapi életnek. Pedig a hagyományok körülbelül hetven százaléka a vallás köré csoportosul a falusi parasztemberek életében. A városi embernek annyi maradt, hogy csinál magának népi lagzit, esetleg a keresztelőre hív egy népi bandát – tehát ezt úgy menekíti át, hogy ami tetszik, azt szelektíven átveszi. Ezért értek egyet az elnevezéssel, hogy „utolsó óra”, mert valami más kezdődik. Azt nem akarom mondani, hogy feltétlenül és kizárólagosan rosszabb, mint az eddigi. Egyszerűen tudomásul kell vennünk, hogy ami eddig volt, az velük el fog tűnni.

– Szokták mondani, hogy a magyarok még mindig szerencsésebbek, mint sok nyugat-európai nép, ahol már jóval korábban eltűnt ez a fajta hagyomány.

– Persze, nekünk sokkal nagyobb muníció van. Arra kell büszkének lennünk, hogy van egy hihetetlen örökségünk: ezt kell a magunkévá tennünk, továbbvinnünk, csinálni, élni vele. Nem mondom, hogy lucaszéket készítek minden decemberben, de a zenében nyakig benne vagyok.

Rónai András
(quart.hu, 2012. február 24.)

lakinek a népzene segít abban, hogy feldolgozza az érzéseit, én nagyon boldog vagyok. Nem magam miatt, hogy akkor majd az én koncertjeimre jön el – bár nagyon örülök, ha én is sikerrel tudom ezt közvetíteni –, hanem mert látja, milyen kincsek vannak ebben a kultúrában. Csak az emberek nagy része nem ismeri, és amit nem ismerünk, azt nem szeretjük.

– Szokták mondani, hogy a Csík Zenekar sikere óta egyre többen ismerik meg a népzene. Te ezt tapasztalod?

– Én már előtte is tapasztaltam, ez a hetvenes években kezdődött. Akik ma a Zeneakadémia Népzene Tanszékére járnak, azoknak a nagyszülei, szülei kezdték el a táncmozgalmat. Akkor volt egy örületes rádöbbenés erre a kultúrára. Akkor még csempészni kellett határon túlról a felvételeket, viseleteket; de többezres rajongótábora volt a Muzsikásnak, az Ökrös együttesnek, a Tékának, a Métának. A Csík Zenekar relokalizálni tudta a „népzene” – merthogy a popzene ma „a népzene”, vagyis ez az, amit mindenki ismer. És ezt a popzenét tudták a népzene stílusában, népzenei hangszerekkel eljátszani, mondhatni visszaültetni. Szerintem ez benne a zseniális; én is nagyon szeretem a „Most múlik pontosan”-feldolgozásukat, az tökéletes. De ez már a sokadik lemezükön volt, előtte csak az ismerte őket, aki amúgy ismerte a Muzsikást, az Ökröst... Ami érdekes: egy popzenei feldolgozás által lettek országosan ismertek, és ezt használják ki ügyesen a tiszta népzene népszerűsítésé-

re. Az én koncertjeimen is már régóta azt veszem észre, hogy nem kell aggódnunk, hogy lesznek-e emberek a nézőtérben.

– Az olvasható a honlapodon, hogy nem készültél színpadi pályára.

– Ez nem egészen pontos. Gyerekkorom óta táncosnő szerettem volna lenni, még hozzá balerina, csak nem jött össze. Amikor gimnáziumba kerültem, akkor már nagyon úgy nézett ki, hogy nem lesz semmi a gyermekkori álomból. Aztán úgy hozta az élet, hogy mégis sikerült táncosnőnek lennem, igaz, nem balerinának, hanem néptáncosnőnek, de ezt egyáltalán nem bánom. Aztán kiderült az is, hogy az én igazi utam az ének. Pici korom óta énekeltem, de soha nem úgy, hogy ez lesz a hivatásom, a táncért voltam megörülve. Az viszont igaz, hogy egyik iskolám sem predesztinált arra, hogy színpadi ember leszek; ilyen polgári dolgaim vannak, mint a történet és táncpedagógus.

– Tehát az, hogy megérintett a magyar népzene és hogy énekes lettél, nem így egymás után, egymásból következett.

– Az „István, a király” volt az első, amikor Márta [Sebestyén Márta] hangját meghallottam. Aztán elkezdtem keresni, hogy mi ez, ki ez, mit csinál. Aztán jöttek a táncszínház-látkozós lemezek, a Muzsikás-lemezek, Berecz András. Beszereztem mindenféle kazettákat, akkoriban örületes kalózkazetta-másolás volt. A gimnáziumban a kamaszlázadást úgy éltem ki, hogy amikor pénteken hazamentem a koleszból, akkor bevonultam a bátyáim szobájába és az éppen megszerzett

Fritz Oberhofer
(1955–2012)

A mikor Bécsbe helyezett a sors, sok mindenkivel találkoztam. Hamar rátaláltam azokra az emberekre, akikkel azóta is összeköt az élet. Te egyikük voltál, és nem véletlenül. Lenyűgözött az energiád, a tenni akarásod, a már-már hihetetlennek tűnő önfeláldozásod, annak képessége, ahogy hinni tudtál a körülötted levőkben.

Egyszer elhívtalak hozzánk, még a második kerületben laktunk, a Tabor Strasse-n. Gulyáslevest főztem és mondtad, nagyon szereted. Azt mondtad: „Doki, ezt nem csinálja nálad jobban senki!”. A „Doki” név azóta a mi kis berkeinkben rám ragadt, Neked köszönhetem.

Igazából csodáltam az elhivatottságodat, az energiádat, a lelkesedni tudásodat, de nem azért, mert tudvalevő, hogy ilyen van talán némelyünkben, hanem azért, mert ezt Te különleges módon valósítottad meg. Azért, mert Te bécsi osztrákként elsajátítottad nyelvünket, táncunkat, zenénket, humorunkat, lelkünket és talán mindenünket, ami igazán számít. Ennél többet valószínűleg nehéz tenni. Emberfeletti. Tetted ezt úgy, hogy mindvégig hű maradtál saját gyökereidhez is. Lenyűgöző!

Felidézendő mindenképpen a kárászi táborod! Bár csak egyszer voltam ott, de példaértékű. Hihetetlen, mennyi mindent tettél ott is, és még ki tudja hol! Nem is tudjuk felfogni, mit és hol vittél véghez azzal a hittel, ami életed meghatározója volt. Mennyi viselet, hány bot, kalap, öv, csizma került a kezed, munkád nyomán a dédelgetett táncsoportod használatába, amit fel sem tudunk fogni tán a mai napig sem!

Hányszor altattál a kis lakásod szobáiban, a viselet-hegyek hátán, a ládák közt palatkai, kalotaszegi és még ki tudja honnan való zenészeket, ettetted, itattad őket, csupán azért, mert hittél abban, hogy ezáltal jobbakké lehetünk. Jobbakké lehetünk a táncunkkal, a zenénkkel, a viseletünkkel, a hagyományainkkal.

És pont Te voltál ez, akinek talán köze sem kellett volna, hogy legyen ehhez, mégis azonosultál velem. Hát, erre kevesen képesek. Igazából megmagyarázhatatlan. Mégis megmagyarázzuk: egy voltál közülünk. Igazán, hitelesen.

A kalapod, a szemüveged, az elmaradhatatlan farmer-lajbi-kalap megjelenésed, a copfos hajad, a rohanásból jövő „Szervusz, Ember!” üdvözlésed immár az emlékünké. A mindig sietésed a brácsán – Nagy Zsoli hű tanárod minden erőfeszítése ellenére –, amit hihetetlen módon tartottál, az is.

Most nagyon előre siettél. Túlságosan. Toporgunk most egy kicsit, de aztán amíg tudunk, táncolunk és muzsikálunk! Ugye, ezt szeretted volna? Úgy lesz!

Mérce vagy és leszél, Fritz! Köszönet, hogy velünk voltál, velünk vagy örökre!

Isten nyugosztaljon!

Henics Tamás

XV. Nemzetközi Legényesverseny

Idén május 5-én került sor a „Tedd ki a pontot!” – XV. Nemzetközi Legényesversenyre és a dr. Martin György tiszteletére, a születésének nyolcvanadik évfordulója alkalmából rendezett emlékműsorra.

A Bartók Kulturális Táncgyűlés és a Budapesti Művelődési Központ ismét közösen szervezte meg a Nemzetközi Legényesversenyt és a dr. Martin György néptáncutató előtt tisztelgő emlékműsort. A 2012-es verseny kötelező táncanyagát a méhkeréki Nyisztor György táncos ardelenescu és mininjtalu tánca képezte.

A versenyre huszonnégy legény jelentkezett, az előválogatón tizenöt táncos jelent meg. A zsűri a döntőbe tíz versenyzőt javasolt, közülük a következők részesültek díjazásban:

Kozma Nándor – „2012. év kiváló ardelenescu és mininjtalu táncosa”

Farkas Tamás – „Nyisztor György ardelenescu és mininjtalu táncának hiteles előadója”

Almási Zoltán és Mlinár Pál – „Nyisztor György ardelenescu és mininjtalu egyéni megformálója”

Szabó Sándor – Budapesti Művelődési Központ különdíja

Prevics Dávid – Budapest Főváros Bartók Táncgyűlés különdíja

Légár Dániel – Varga János felajánlásával részvételi lehetőség a nyárádszelei táborban

Kozma Nándor – Kallós Zoltán és Borbély Jolán felajánlásával részvételi lehetőség a választói táborban

Fülöp Ádám, Sikentáncz Szilveszter, Horváth Gábor – Hagyományok Háza különdíja

A 2012-es Nemzetközi Legényesverseny fődíját és a „Nyisztor György ardelenescu és mininjtalu táncának újraalkotója” díjat a zsűri senkinek nem ítélte oda.

A díjak átadását a zsűri értékelő munkája előzte meg, amely során hosszan és részletesen elemezték – a versenyzőkkel közösen – az eltáncolt folyamatokat, amelyet az utóbbi évek egyik legnehezebb feladatának tartottak feszes, tapssal kísért ritmusa miatt.

A zsűri tagjai voltak: **Varga János** (elnök), a Zalai Táncgyűlés művészeti vezetője; **Szappanos Tamás**, a Budapest Főváros Bartók Táncgyűlés művészeti vezetője; **Lajkó Levente**, az üllési Fonó Néptáncgyűlés művészeti vezetője; **Fitos Dezső**, a Szentendre

Táncgyűlés és a győri Lippentő Táncgyűlés vezetője, Harangozó-díjas, örökös aranyarkantyús táncos, a népművészet ifjú mestere; **Karácsony Zoltán**, az MTA BTK Zenetudományi Intézet tudományos segédmunkatársa.

A díjátadást gálaműsor követte, amelyen a versenyzők mellett fellépett a Méhkeréki Hagyományörző Együttes is, amelynek férfi táncosai – függetlenül attól, hogy maguk a legényesversenyen nem vettek részt – megtanulták, és a versenyzőkkel közösen eltáncolták a verseny táncanyagát. (A versenyt és az emlékműsort az NKA Népművészeti Szakmai Kollégiuma támogatta.)

A boldog ember inge

Élt egyszer egy királyfi, aki nem tudta, hogy mi a boldogság. Azt mondták neki a tanácsosai, hogy menjen el, keressen egy boldog embert az országban és vegye fel annak az ingét.

A királyfi el is ment hát, minden urat, gazdag embert megkérdezt, hogy boldog-e. De mindtől azt a választ kapta, hogy nem boldog.

Hát egyszer, ahogy megy az úton meglátott egy kubikus embert, aki a földet talicskázta és közben füttyörészett. Gondolta a királyfi, ez az ember biztosan boldog, mert füttyörészve dolgozik. Odament a szegény emberhez és megkérdezte tőle:

– Te szegény ember, te boldog vagy?

– Igen.

– Hát akkor vedd le az ingedet és add ide nekem, hadd vegyem fel!

Nagy szemekkel nézett a szegény ember a királyfira.

– Mit, az ingemet? Hát hiszen nincs is nekem ingem!

– Inged sincs és mégis boldog vagy?

– Hát persze, hogy boldog vagyok, mert van egészségem és tudok dolgozni.

Akkor a királyfi megértette, hogy mi a boldogság.

(Somogyi népmese. Dobos Ilona gyűjtését feldolgozta Kóka Rozália.)

Csuka hírével, hal szerencsésével

Volt, hol nem volt, volt a világon egy cigánylegény. Sokan voltak testvérek, a szüleik már nem éltek. Az éhhalál szélén jártak.

Egy nap vette a legény a horgászbóját s elment halászni. Egész nap nem fogott semmit. Már szédült az éhségtől, egyszer csak meglátott egy hatalmas csukát, amint a víz szélén vergődik. Gyorsan odaugrott s megragadta. Megszólalt a csuka:

– Szegény cigány, ha Istent ismersz, ne bánts! Tudom, hogy szegény vagy, de ha azt mondd: „csuka hírével, hal szerencsésével”, amit csak kívánsz, beteljesedik.

A szegény cigány eleresztette a csukát és hazament.

Egy nap meghallotta, hogy az öreg király készül férjhez adni a lányát, kihirdette az országban, hogy ahhoz adja a lányát és fele királyságát, akire a kisasszony ránevet. Na, jöttek is a királyok, hercegek, grófok, de a királylányt egyikük se tudta megnevetetni.

A szegény cigány korán reggel kiment a király halastavára horgászni. Egy szál bő gatyában ült a legvékonyabb faágon és onnét horgászott. A királylány kitekintett a palota ablakán és meglátta, hogy az ágon, egy szál gatyában horgászik a szegény cigány, hangosan elnevette magát. Nézik, nézik a körülötte álló királyfiak, hercegek, grófok, hogy kire nevetett a királylány. Ők is meglátták a horgászó legényt, rákezdték:

– Éljen az új király, éljen az új király!

Az öreg király, nagy haragra gyulladt, haragjában a lányát meg a cigánylegényt egy hordóba rakatta s a tengerre eresztette őket. No, a hordó úszott, mendegélt, vitte a víz. A királylány már majd' meghalt az éhségtől, a cigánylegény gyomra is korgott, szinte szédült bele. Egyszer csak eszébe jutott, hogy mit mondott neki a csuka. Már mondta is a varázsigét:

– Csuka hírével, hal szerencsésével, teremjen előttem egy fazék káposzta, meg egy pogácsa!

Abban a szempillantásban ott is termettek az ételek, de a királylány nem evett belőle. Azt mondta a legénynek:

– Szívemnek szép szerelme, a szent Isten után most már a férjem vagy. Látom, hogy nagy tudós vagy, mondd azt, hogy teremjen előttem királyi eledel!

Mondta is a legény:

– Csuka hírével, hal szerencsésével, teremjen előttem királyi eledel!

Na, ettek, ittak s tovább úsztak a tengeren. Egyszer csak a királylány megpillantott egy szép virágos rétet.

– Szívemnek szép szerelme, nézd azt a szép zöld rétet! Te nagy tudós vagy, tedd meg, hogy kijussunk oda!

– Csuka hírével, hal szerencsésével jussunk ki! – mondta a legény, s már ki is jutottak a gyönyörű rétre.

– Szívem szép szerelme, tedd meg, hogy királyi palotánk támadjon! Szarkalábon forogjon, arany hídja legyen, az arany híd apám palotájáig érjen! Te meg legyél ifjú király! Olyan szép, olyan okos legyél, hogy hetedhét országban párod sehol ne legyen!

Azt mondta a szegény cigány:

– Csuka hírével, hal szerencsésével legyen úgy, ahogy mondtam!

Úgy is lett. Támadt a réten egy gyönyörű szép palota aranyhíddal, a híd az apósa palotájáig ért. A szegény cigánylegény hétszer szebb lett, mint volt. Arany koronával a fején, aranyos királyi ruhában, arany karddal az oldalán olyan szép volt, hogy a napra lehetett nézni, de rá nem.

– Szívem szép szerelme, most tedd meg, hogy három regement katonád legyen! De mind híres vitéz legyen!

No, ez is megtörtént. Ezután a cigánylegény nagy bált rendezett és meghívatta vendégségbe a környék összes királyát. Meghívatta az apósát is és bemutatkozott neki, hogy ő a veje. Akkor az öreg király letérdelt a leánya előtt s így esdekelt:

– Bocsáss meg lányom, hogy olyan gonoszul bántam veled! Felejsük el, ami volt! Látom, most szép, gazdag férjed van. Tudja-e a férjed, hogy, hogy jártál a cigánylegénnyel?

– Nem tudja, apám.

– Ne is mondd meg neki, mert akkor megint nagy szegényben esnék.

– Nagyon tévedsz apám! Én nem szégyellem magamat a cigány férjem miatt.

– Hogy mondhatsz ilyent gyermekem?

– Majd megtudod hamarosan!

Asztalokhoz ültek, ettek, ittak a vendégek, azt mondta csendesen az ifjú király:

– Csuka hírével, hal szerencséjével, egy aranyvilla kerüljön az apósom csizmájába!

Abban a minutumban oda is került. Akkor felszólította a legény a vendégeket:

– Bocsássatok meg, kedves vendégek, de egy aranyvillám hiányzik! Nekem csupa-csupa arany evőeszközöm van, nagyon értékes, nagyon drága! Állatok fel sorban, és egyenként vessétek le a csizmátokat! A királyok egyenként levetették a csizmájukat a házigazda sorra megnézte. Amikor az öreg király, a legény apósa is levetette a csizmáját, kihullott belőle az aranyvilla.

– Ejnye, ejnye, apósom! Hát nem szégyelled magadat, hogy az újdonsült vejedet meglapod?

– Vöm, ha Istent ismersz, hidd el, hogy én nem loptam el a villádat! Ki vagy te? És mit akarsz ebből a villalopásból kihozni?

– Kedves apósom, én vagyok a szegény cigányból lett király!

– Mit tudsz te arról a szegény cigányról? – kérdezte rémülten a király.

– Hogy mit tudok? Hát azt tudom, hogy ő a te vőd! – Elfordult és elsuttogta a varázsigét:

– Csuka hírével, hal szerencséjével változzam vissza cigánylegénynyé!

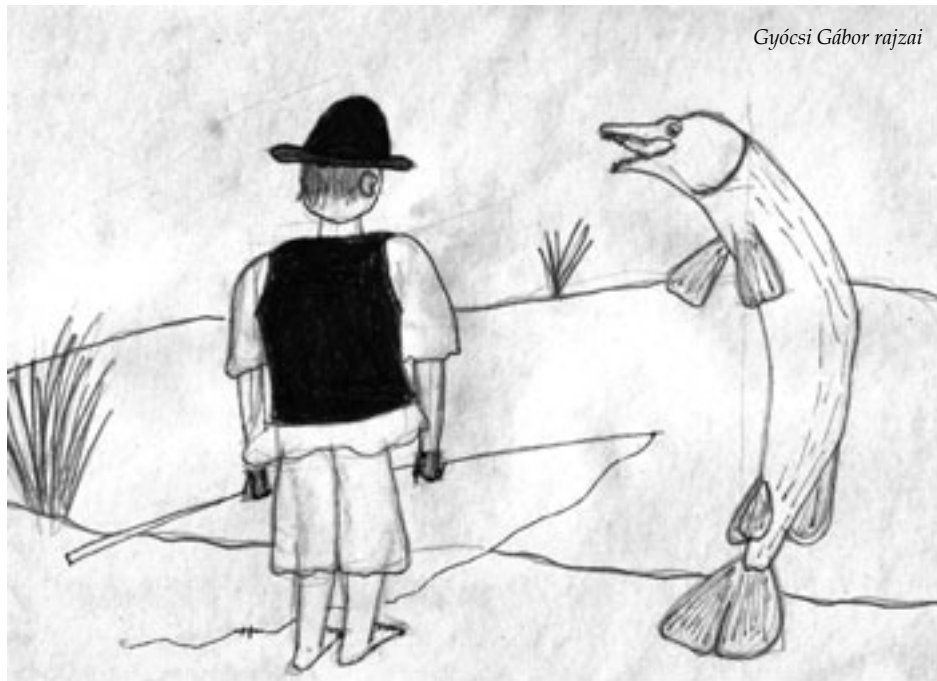
Abban a szempillantásban visszaváltozott rongyos cigánylegénynyé. A királyok és mindenféle úri népek szinte meghaltak a kacagástól.

– Drága apósom, mit gondolsz? A gazdagság teszi az embert emberré? – kérdezte a cigánylegény az öreg királytól.

A király szólni se tudott. Az ifjú királyné az apja elé penderült:

– Apám, ez a szegény cigány nagyon nagy tudós!

– Hát ezt nem hiszem! Ha olyan nagy tudós, tegye meg, hogy változzék újra királlyá!

Gyócsi Gábor rajzai

– Nem azt teszem –, mondta a legény – téged változtatlak cigánynyá s ezzel a sok királlyal együtt hordóba teszek, s a tengerre küldelek. Úgy bánok veled, ahogy te bántál velem!

A legény szája elé tette a kezét és halkán, hogy senki meg ne hallja, elsuttogta:

– Csuka hírével, hal szerencséjével, apósom változzék cigánynyá, a királyok, akik eddig rajtam nevettek, most nevensenek rajta s mind kerüljenek a tengerre!

Úgy is lett, az összes király a tengeren hajókázott. A királyné könyörgőre fogta:

– Szívem szép szerelme! Csináld vissza, hogy apám s a királyok kerüljenek vissza a palotába!

A cigánylegény a felesége kedvére tett, csak az apósa hagyta meg cigányanak.

Mire visszakerültek, magát visszaváltoztatta királlyá s odament az apósaához:

– No, szegény cigány, mit keresel itt?

A királyok mind földhöz verték magukat, úgy kacagtak.

– Vöm! – esedezett az öreg király. – Ha Istent ismersz, csak még egyszer változtass vissza királlyá!

– Hohó! Nem úgy megy az! Így kell visszamenned a faludba szegény cigányként. Ott, a téren még beszéllek veled.

Szamára ültették az öreget, amikor megérkeztek a falujába, felrakták egy emelvényre. Azt mondta a fiatal király a népnek:

– Látjátok ezt a szegény cigányt? Mit szólnátok, ha ő lenne a királyotok?

Mindnyájan nevetni kezdtek:

– Hogyan válhatnék a szegény cigányból király?

– Nohát, nézzetek ide! – mondta a fiatal király. – Csuka hírével, hal szerencséjével, változzék vissza királlyá!

A fiatal király apósa most visszaváltozott öreg királlyá, bocsánatot kért a vejétől, megígérte:

– Míg a világ, világ lesz, ahol cigányt látok, az asztalomhoz ültem, egy tányérról eszem velem!

A fiatal király meg az öreg király megbékélt egymással.

Nagy lakodalmat csaptak, ettek-ittak, mulattak. A szegény cigányból lett király ország-világ előtt megesküdött a feleségével. Szép fekete kisgyerekeik születtek. Még ma is élnek boldogan, ha meg nem haltak.

(Cigány népmese. Vekerdi József gyűjtését feldolgozta Kóka Rozália.)

Egerben folytatódik a Kaláka Fesztivál

A Bükk egyik széléről a másikra

Eger-regE Túra a helyi nevezetességek felkeresésére, verséneklők koncertje, hevesi népi játék, a „mancozás” megtanítása, Szemadám György kiállítása, regemondás, török orvos, aki most fordítja magyarról törökre Gárdonyi híres regényét – íme, néhány újítás és néhány szokásos program a 33. Kaláka Fesztivál kínálatából.

fotó: Barna Laczy

Idén június 29-től július 1-ig tart a Kaláka Fesztivál, amely e rendezvények sorában a harmincharmadik. „Eger az egyik legszebb magyar barokk város, ahol minden könnyen, gyorsan megközelíthető gyalog. A belvárosban gyakorlatilag csak sétálóutcák vannak. A Dobó térről a várba tíz perc alatt fel lehet jutni, ha közben nem áll meg az ember gyönyörködni az épületekben” – mondja Rosta Katalin programigazgató. Egerben is két fő helyszínen zajlanak a koncertek, mégpedig a várbeli gótikus palota előtt és a Dobó téren.

A fesztiválnyitó koncerten most is muzsikál majd a Kaláka, továbbá a Gajdos zenekar, mint a másik házigazda együttes. Palóc fúvós zenével köszönti a közönséget Dsupin Pál és az adatközlő zenész Novák Pál duója. Fellép még a Kaláka Fesztivál eddigi miskolci, helyi házigazdája, az Esztenás együttes is, akik éjszaka a folk-kocsmában moldvai táncházat tartanak. A fesztivál folk-kocsmájának a Bartakovics ház ad otthont, amelyet Eszterházy Károly püspök kezdett építeni 1774-ben.

„Ez a 33. Kaláka Fesztivál, Egerben az első. Nagyon fontos nekünk a kontinuitás, hiszen folytatódik a fesztivál, csak a Bükk hegység másik szélén. Nem akartunk eljönni a Diósgyőri várból, de a bejelentett re-

konstrukció miatt kénytelenek voltunk új helyszínt keresni a folytatáshoz. Az ország minden részéből kaptunk meghívást, ám Eger városvezetése, közgyűlése, a kulturális intézmények vezetői olyan örömmel hívtak bennünket, hogy boldogan elfogadtuk az invitálást, s azóta is mindenben a legmeszebbmenőkig segítik munkánkat” – hangsúlyozza a programigazgató. Hozzáteszi, hogy az egeri környezet egészen más, mint a miskolci, ehhez alkalmazkodva a fesztiválprogram is változik. „Szeretnénk belakni a várost, ezért olyan programokat is tervezünk, amik eddig nem voltak, ilyen például az Eger-regE Túra, ami egy városismereti játék lesz. Arra ösztönözzük a résztvevőket, hogy ne csak felkeressék a nevezetességeket, hanem tudjanak meg róluk minél többet. Csak egy példa, miért érdemes bemenni a Líceum könyvtárába: itt található Mikes Kelemen Rodostóból küldött összes levele. A másik újdonság az Eger-regE Sport. A »mancozás« nevű hevesi népi játékot szeretnénk megtanítani az érdeklődőknek. Ez leginkább a krikettre hasonlít, s a megyében élők közül is csak kevesen ismerik, ezért vissza szeretnénk hozni a köztudatba. E programot a várakokban rendezzük meg. További újdonság a »Summáját írom« névre keresztelt regemondás.”

Vonattal féláron

A MÁV-START igénybevételevel féláron utazhatnak a fesztivál idején Egerbe az érdeklődők. Aki ezt ki szeretné használni, vegyen menettérti jegyet, s a rendezvényen pecsételtesse le. A korlátozás annyi, hogy legkorábban a fesztivál kezdete előtti napon – azaz június 28-án – utazzon a helyszínre az illető, s legkésőbb a rendezvény zárása utáni napon – tehát július 2-án – induljon vissza. Az alkalmi menettérti jegy a rendezvény helyszínén történő lebélyegzés után érvényes. A menetjegyek érvényesítése a fesztivál Információs központjában, a Városháza főbejárata mellett (Dobó tér 2.) történik.

A Dobó István Vármúzeum az ország harmadik leglátogatottabb múzeuma, idegenforgalmi centrum, de a Spekula [az Eszterházy Károly Főiskola Csillagászati Múzeuma], vagy Fazola Henrik vaskapuja is csodálatos. A török birodalom legészakabbra található minareteje ugyancsak „megér egy misét”.

A várostól harminc kilométerre eső Belpátfalván, a ciszterci apátság templomban „Verskoncert” lesz, ahol verséneklők (Bartók Eszter és a Hangfestők, Bognár Szilvia és Kónya István, Sebestyén Márta és a Kaláka) mellett Szabó T. Anna és Lackfi János költők mondják el verseiket. Ez a műsor előzi meg tehát a 33. Kaláka Fesztivál hivatalos programját, s így azt a régi, tíz éven át tartó hagyományt hozzák vissza, amikor énekelte verseket önállóan is bemutattak.

Az 1840-es években kialakított kis zsinagógában, amely ma már Kis Zsinagóga Galéria néven kiállítóhelyként működik, minden év szeptemberében megrendezik a Performance Fesztivált. Most itt, június 29-én 14 órakor nyílik meg Szemadám György festőművész „Madarak” című kiállítása, s a megnyitón közreműködik a Kaláka együttes – természetesen „madaras” dalokkal.

A népművészek kirakodására sem marad el, ezt az Egri Kulturális és Művészeti Központ szervezi „Egri kézműves piac” néven a Dobó téren.

Várhatóan sokakat érdekel majd Erdal Salikoglu muzsikusz személye, aki egyébként orvosként dolgozik Törökországban, tökéletesen beszél magyarul, s most fordítja törökre Gárdonyi Géza leghíresebb regényét. Az „Egri csillagok” eddig húsz nyelven jelent meg, de törökül még nem adták ki. Erdal Salikoglu és Kobzos Kiss Tamás közös műsorával indul a 33. Kaláka Fesztivál várbeli koncertsorozata.

A Dobó téren reggeltől este 6-ig zajlanak a koncertek és táncházak, az Agria multiplexben pedig filmvetítésre várják az érdeklődőket. Színes, változatos programot kínál tehát az idei Kaláka Fesztivál, de ezúttal már Egerben. Mindenkinél jó szórakozást kívánunk!

A részletes program és minden fontos információ (bérlet- és jegyárak, elővételi lehetőség, szállásajánlatok, utazás stb.) a www.kalakafesztival.hu honlapon található.

K. Tóth László

Oktatófilm készül a Bihariban

Projekt az Új Széchenyi Terv támogatásával

A Bihar János Művészeti Alapiskola 2011 szeptemberében kezdte el a „Néptánc mint a közösségformálás és a kultúraápolás eszköze” című projektjének megvalósítását, amelynek keretében a művészeti iskola oktatói néptáncra és néprajzi ismeretekre tanítanak VII. kerületi és szentendrei általános iskolásokat és óvodásokat. Az így készülő oktatósorozat segítségével a néptánc iránt érdeklődő pedagógusok számára könnyebbé válik a gyerekek néptáncra való tanítása az ország bármely területén.

Kis Bihar Táncegyüttes: Rábaközi táncok
fotó: Kárpáti Zsuzsanna (2008.)

A Bihar János Táncegyüttesben a tervszerű utánpótlás-nevelés az 1990-es évek elején kezdődött. Iskolarendszerben 1995 óta dolgoznak, kezdetben az Elő-tér Művészeti Is-

kolának volt kihelyezett tagozata, majd önállóan, mint Bihar János Művészeti Alapiskola, 2000. augusztus 28. óta működik. Tíz osztályban, öt korcsoportban hat éves kor-

tól folyik az oktatói munka, a magyar néptánc alapjainak elsajátítása.

A projekt részeként Budapest VII. kerületében a Baross Gábor Általános Iskolában, az Erzsébetvárosi Kéttannyelvű Általános Iskola két székhelyén és a Bóbita óvodában, valamint a szentendrei Izbégyi Általános Iskolában indítottak néptánc szakkört, ahol képzett oktatók tanítják kultúránkat az érdeklődő gyerekeknek. A néptáncoktatás mellett elméleti órákon jeles napjainkról, szokásainkról, viseleteinkről, s zenénkről is ismereteket szerezhetnek a szakkör látogatói. A programban résztvevő iskolák pedagógusai számára módszertani gyakorlati oktatás folyik félévente négy alkalommal, hogy a későbbiekben könnyebben tudják továbbvinni a néptánc szakkört.

A projekt keretében a táncok tanításáról videofilmek készülnek, amelyek a projekt önálló honlapjára (www.folkpart.hu) kerülnek fel, terv szerint 2012. júniusában. Az itt megtalálható felvételek bárki számára elérhetőek lesznek, segédanyagként használhatóak pedagógusok, néptáncoktatók számára. A sorozat olyan pedagógusoknak szól, akik többet szeretnének megtudni a Kárpát-medence táncairól, illetve azok oktatásának tematikájáról.

Az órákat elismert néptáncpedagógusok (Appelshoffer János, Végső Miklós, Lengyel Szabolcs) tartják, élő zenei kísérettel. Az oktató DVD-k módszertani anyagokból és óravázlatokból állnak. A módszertani anyagok negyvenöt percesek és többek között a rábaközi, sárközi, dél-alföldi, szatmári, szilágysági, mezőségi, széki néptáncok rejtelmeibe vezetnek be minket.

Bakonyi Ernő „Savanyú”

(1958–2012)

A magyarországi táncművészet egyik meghatározó személyisége, Bakonyi Ernő „Savanyú” a VDSZ Bartók Béla Táncegyüttesében kezdte pályafutását Timár Sándor tanítványaként. Később táncolt a Summások kamara-néptáncgyüttesben, tanárként pedig generációknak adta át tudását. Húsz éven keresztül vezette a Muzsikás Együttes gyermektáncját, állandó tanára volt a Téka-táboroknak és a Fonónak. A Széll Kulturális Egyesület vezetőjével, Széll Mártával közösen több mint húsz évig tanítottak néptáncot a Veres Péter Gimnáziumban, a budaörsi Kesjár Csaba Általános Iskolában, a szintén budaörsi 1. számú Általános Iskolában és az Illyés Gyula Gimnáziumban is. Többször járt vendégtanárként Németországban, a stuttgarti Merz-Schule és a Triangle Folklore Ensemble, valamint a wernauui Ungarndeutsches Folklore Ensemble meghívására. Bakonyi Ernő „Savanyú” 2012. április 20-án, táncoktatás közben érte a halál. 2012. június 22-én, pénteken 14 órakor, a Rákoskeresztúri Újköztemető szóróparcellájában vettek búcsút az 53 éves korában elhunyt művésztől. Tiszteletére a búcsúztató után a Veres Péter Gimnázium aulájában táncszízzal és táncbemutatóval egybekötött emlékestet tartottak. Nyugodjék békében!

Arany János daloskönyve

Dsupin Pál és Csergő-Herczeg László válogatása

„És a nemzet, e derék faj,
Dicsőségünk gondos öre,
Multja kincs-aknái felett
Élni fog örök időkre.”

(Arany János: A rodostói temető – részlet)

Ki ne ismerné Arany János nevét? Az iskolában mindannyian megtanultuk. Olvastuk a Toldit, verseit, tudjuk, hogy Nagyszalontán született egy elszegényedett nemesi családban, tudjuk, hogy legkedvesebb barátja Petőfi Sándor volt, hogy Nagykőrösön tanított, hogy a Kisfaludy Társaság elnöke és a Magyar Tudományos Akadémia főtitkári tisztjét is betöltötte. Versei a XIX. századi magyar történelem és irodalom szerves részeként jelennek meg tudatunkban. Mégis tartogat meglepetést életrajza. Ha azt mondjuk, Tamburás öregúr, akkor a megfáradt, öreg költőre gondolunk, de azt már nehezen képzeljük hozzá, hogy néha valóban gitárral kezében múlatta az időt. Arról, hogy öreg korában papírra is vetette azokat a dalokat, melyek élete során megragadtak emlékezetében, még az irodalom és ének-zene tanárok közül is csak kevesen tudnak. Lehet, hogy népzenével foglalkozó barátja, Bartalus István hatására fogott dalos emlékei lejegyzéséhez, de a magyar népdalról leírt gondolatai több helyen is jelzik, hogy ez a műfaj nem volt közömbös számára sohasem. Erről írnek a kedves olvasónak néhány szót, s arról hogy a történetbe egy kicsit mi is belekerültünk, mert a följegyzett dalok közül hanglemezre játszottunk egy órányit, s így, aki kíváncsi rá, meg is hallgathatja.

NÉPDALGYŰJTÉS NAGYSZALONTÁN

Nagyszalonta 1917-ben Arany János századik születésnapját készült megünnepelni, többek között azzal, hogy összegyűjtik a szalontai dalokat. Ebből a gyűjtésből jelent volna meg a jeles évfordulóra a Magyar Népköltési Gyűjtemény XIV. kötete. A gyűjtés

már folyt egy ideje lelkes diákok segítségével, mikor a munkához Kodály Zoltán segítségét kérték, aki el is indult Nagyszalontára az Arany János iránti tiszteletből, és mert kíváncsi volt a diákok által végzett kutatásra. Csalódottan vette tudomásul, hogy a munka nem szakszerűen folyt. A dalokat tollbamondás alapján jegyezték fel dallam nélkül, a dalolók adatait nem rögzítették. (Azért a diákok és Szendrey tanár úr munkája így is örökbecsű.) Belátta, hogy az eddig elvégzett gyűjtésben csak alapos utánajárással tehet rendet, így maga is hozzálátott fölkeresni azokat, akik a háborús nyomor ellenére is hajlandóak voltak dalolni. Összesen három hetet töltött Nagyszalontán az 1916-os és 1917-es év fordulóján, minek eredményeként 353 dallamot jegyzett föl, jórészüket fonográf hengeren is rögzítette. Gyűjtéséből 42 dallam került a Magyar Népköltési Gyűjtemény XIV. kötetébe, amelyik végül a háború után, 1924-ben jelent meg. Kodály Zoltán teljes nagyszalontai gyűjtése jóval később, 2001-ben, a Magyar Népköltési Gyűjtemény XV. kötetében került kiadásra.

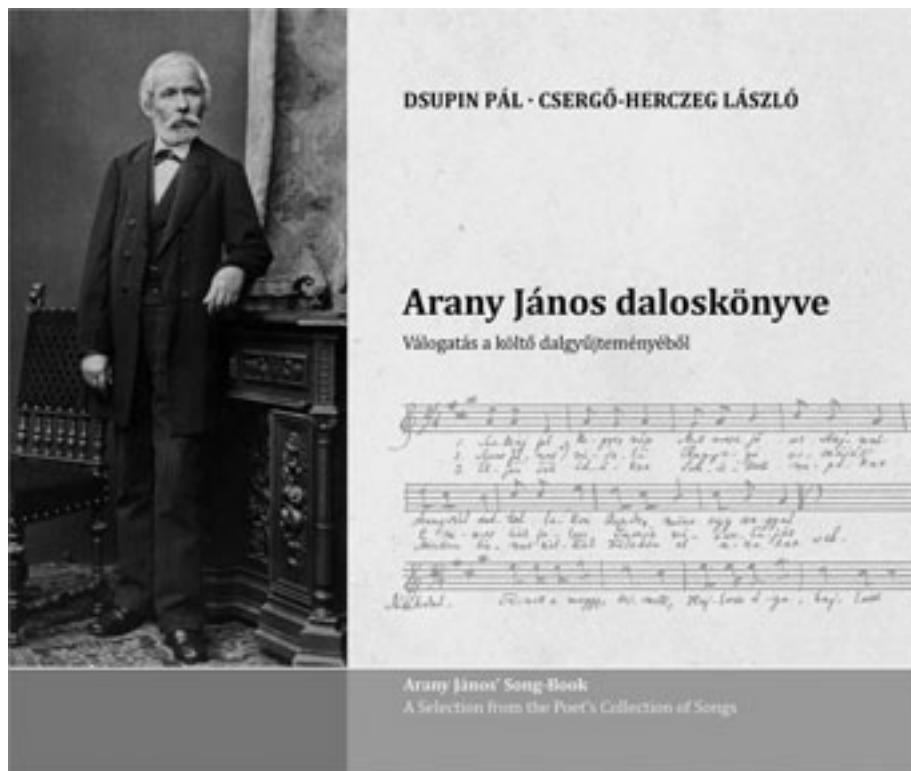
„AZ EMBERI LÉLEK VIRÁGAI”

Az Arany-centenárium előkészületek közben előkerült a költő kottás kézírata 148 dal-lejegyzéssel. A Kisfaludy Társaság ennek kiadását is tervbe vette, de az eredeti kéziratot csak 1952-ben adták ki Arany János népdalgyűjteménye címmel, Kodály Zoltán és Gyulai Ágost jegyzeteivel. Kodály Zoltán 1952-ben a kézirat jelentősége kapcsán írja: „senki sem veheti túlzásnak, ha azt mondjuk, súlyos mulasztás volt 80 esztendeig kéziratban hevertetni e gyűjteményt.” 1952 óta tehát hozzáférhető ez a kincs, ami nemcsak azért értékes, mert lejegyzője egyik nagy költőnk, hanem azért is, mert ebből az időből hasonló, dallamokkal ellátott daloskönyvet alig ismerünk. Arany János előfutára lett ezzel a rövidesen színre lépő nagy népzene-kutatóknak. Nyilvánvaló szándéka volt, hogy rámutasson, a dal lejegyzése dallam nélkül csonka, s hogy a közösség használata köz-

ben letisztult ritmusképletek és dallamok adhatnák költészetünk legerősebb alapjait. „Valóban különös is lenne, ha a tudomány, míg föld és tenger minden növényét előkutatja, mellőzné az emberi lélek virágait; [...] sajnálná figyelmét a szótól, midőn harmóniás kapcsolatban nyilatkozik, mint érzés vagy kedély, mint képzelet vagy épen értelem.” (Arany János: A magyar népdal az irodalomban) Nem sajnálta hát figyelmét és lejegyzett másfélszáz dallamot. A kézirat másolatát kezünkben tartva közvetlenebb, személyesebb kapcsolatot érzünk, mint egy nyomdai kottakép láttán, így szorosabbá fűzi a kapcsolatot író és olvasó között. Kicsit az az érzésünk, mintha nekünk írták volna. (Én ezt az érzést nem is igyekeztem elhessegetni magamtól.)

HARANG, NYELV NÉLKÜL

Tagadhatatlan, hogy nekem is csak a véletlen sodorta utamba Kodály Zoltán – Gyulai Ágost „Arany János népdalgyűjteménye” című könyvét. A népdalgyűjtemény szó ragadta meg figyelmemet. A könyvet az egr

régiségpiacon egy ponyváról emeltem fel, s a gondos kézzel lejegyzett kotta- és szövegrés kíváncsivá tett. Ha valaha találkoztam is népzenei publikációkban Arany János nevével, nem firtattam, hogy ebben a műfajban milyen üzenete lehet az utókornak. Fellapozva találunk benne balladát, boros, szerelmes és gyermekjáték dalokat, népszínművek dalbetétjeit, Rákóczi-dallamot, régi költők népdalként szárnyra kapott verseit, német és magyar dallamot, ugróst és csárdást... Végigfuvoltam a gyűjteményt, elsősorban népzeneész füllel, hogy lássam, mit ért a költő „Népdalok és rokon”, „Társas dalok”, „Kántáló dallamok és gyermek réja” alatt. Alaposabb elmélyülés után kérdezgetni kezdtem népzeneészeket, zene- és irodalom tanárokat, hogy hallottak-e a költő népdalgyűjteményéről, de néhány kivételtől eltekintve mindenki tekintetében csodálkozást láttam, no meg az érdeklődést. Ahogy a kézírás hangjai meglevenedtek, bizsergetett az időutazás élménye. Barátkoztam a dalokkal, olvastam a költő verseit és leveleit, kerestem a kapcsolódási pontokat máshonnan ismert hasonló dalok felé. Ehhez erős kapaszkodót nyújtottak Kodály Zoltán és Gyulai Ágost kimerítő jegyzetei. Csergő-Herczeg Lászlóval próbára tettük a dallamokat tamburán, azaz gitáron, amivel „múlatta magát” a „tamburás öregúr” és a dalokhoz illő egyéb hangszereken: fuvolán, dudán, citerán (amit szintén tamburának neveznek Nagyszalontán), furulyán, tekerőn, tárogatón; színre lépett egy angyali gyermekkar tiszta és erős hangokkal. Lapozgattam az 1924-es kiadású nagyszalontai gyűjtést és Kodály Zoltán teljes nagyszalontai gyűjtését. Időközben a dalok kézíraton túli, rokoni kapcsolatai mellett egyre érezhetőbbek lettek a költő verseivel és életrajzával összecsengő hangulatok; a versek sorai között ott bujkáltak a dalok, a dalok között Arany János versei, a kor, amiben élt, és az érzelmi töltés, ami miatt megszerettük ezeket a dalokat. Azért készítettük ezt a hanglemezt, hogy másokkal is megosszuk ezt az érzést. E dalokból is merített a Toldi költője, múlatta velük meghitt, vagy nehéz perceit. Bevallottan „maga számára is lopva zenélt csak”, tehát titokba avat be minket a lejegyzett dalokkal, azonban a hangtalan kotta, bármilyen szépen is írták: harang, nyelv nélkül. „Arany verselő fölénye zeneismeretéből ered [...]”, mert „az igazi lírai költő verse zenei hangulatból születik. Hangok, ritmusok zúgnak-bongnak benne formátlanul, míg egyszerre csodaképp kristályba csattannak, melyben minden atom helyén van. Minél gazdagabb, sokfélebb zenei zűrzavar borong, annál többféle, gazdagabb versforma az eredmény. Ha kevés: egy nótájú költő lesz, egyhúrú kobzos, aki mindig egy nótát ver.” (Kodály) A kéziratban vannak „Mind régi dalok, csuda hangmenettel: / Váltva kemény, lágy, – s magyar a némettel”. (Arany) A „dalkincsre az idegen dallamok is jellemzők. Nem véletlen, mit fogad be, mit őriz meg egy nép: ami lelkivilágától idegen, alig verhet gyökeret.” (Kodály) Hogy a dal, a zene milyen eredetű, mindig izgalmas kérdés, így Arany János is fontosnak tartotta, és ahol tudta, jegyezte a kézirat darabjai mellett (Barna Péter nótája, Zöld Marcsi, Borbélylegény dala, Régi párna-tánc, Nemzetőr-dal, Kisfaludy S., Csokonai stb.). Ugyanígy zenei utasításokat is közöl a dalokhoz (halkan, vígan, élénken). Pontos, alapos munkát hagyott ránk – ahogy Kodály Zoltán és Gyulai Ágost is –, kár lett volna visszatenni a ponyvára. „Mondd meg nekem, mit dalolsz, megmondom, ki vagy. A

Arany János daloskönyve

Válogatás a költő dalgyűjteményéből

<p>I. Nem úgy van már, mint volt régen</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td>1. Lesz még kedvem</td><td style="text-align: right;">6' 52"</td></tr> <tr><td>2. Gyermek réjék</td><td style="text-align: right;">1' 27"</td></tr> <tr><td>3. Duda-nóta</td><td style="text-align: right;">4' 15"</td></tr> <tr><td>4. Tambura I.</td><td style="text-align: right;">1' 00"</td></tr> <tr><td>5. Majd elmegyünk, rózsám</td><td style="text-align: right;">7' 47"</td></tr> <tr><td>6. Zárás kenyér, szalonna</td><td style="text-align: right;">2' 21"</td></tr> <tr><td>7. Kiskertemben sétálok</td><td style="text-align: right;">5' 06"</td></tr> <tr><td>8. Barna Péter nótája</td><td style="text-align: right;">4' 34"</td></tr> <tr><td>9. Népdalok és rokon</td><td style="text-align: right;">3' 16"</td></tr> <tr><td>10. Borbélylegény dala</td><td style="text-align: right;">2' 24"</td></tr> </table> <p>Dsupin Pál ének (1, 5, 7, 11, 12, 13, 19), fuvola (7, 12), furulya (3), bőta (8, 11), duda (3), tárogató (1, 9, 15, 16), citera (4, 5, 11, 13, 17).</p> <p>Csergő-Herczeg László ének (1, 7, 8, 10, 12, 14, 16), gitár (1, 7, 10, 12, 14, 19), tekerő (8, 9, 16).</p> <p>Az Egri Tinódi Sebestyén Általános Iskola Kamarahírusa Kórusvezető: Csergő-Herczegné Kápel Ágnes (2, 6, 10).</p> <p>Készült Arany János halálának és Kodály Zoltán születésének 130. évfordulóján.</p>	1. Lesz még kedvem	6' 52"	2. Gyermek réjék	1' 27"	3. Duda-nóta	4' 15"	4. Tambura I.	1' 00"	5. Majd elmegyünk, rózsám	7' 47"	6. Zárás kenyér, szalonna	2' 21"	7. Kiskertemben sétálok	5' 06"	8. Barna Péter nótája	4' 34"	9. Népdalok és rokon	3' 16"	10. Borbélylegény dala	2' 24"	<p>II. Serkenj fel, kegyes nép</p> <table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td>11. Hortobágyi dal</td><td style="text-align: right;">2' 19"</td></tr> <tr><td>12. Ígyünk biz azt!</td><td style="text-align: right;">3' 44"</td></tr> <tr><td>13. Sikolt, rikolt a sarkantyú</td><td style="text-align: right;">3' 28"</td></tr> <tr><td>14. Európa</td><td style="text-align: right;">1' 04"</td></tr> <tr><td>15. Hó, Rákóczi!</td><td style="text-align: right;">3' 44"</td></tr> <tr><td>16. Huncut német</td><td style="text-align: right;">4' 31"</td></tr> <tr><td>17. Tambura II.</td><td style="text-align: right;">0' 29"</td></tr> <tr><td>18. Közöndő</td><td style="text-align: right;">0' 38"</td></tr> <tr><td>19. Én, közöndő lételem</td><td style="text-align: right;">2' 24"</td></tr> <tr><td colspan="2" style="text-align: right;">61' 22"</td></tr> </table> <p>A hangfelvételeket készítette, rendezte és szerkesztette: Dsupin Pál Rajzok: Dsupin Luca Fotó: Gál Gábor Angol fordítás: Dr. Vígvári József A hangfelvételek 2011. december 5. és 2012. február 8. között készültek Noszvajon és Egerben. Grafika: Betűvető Bt. Felelős vezető: Rács Péter Nyomdai munkák: Kartospack NyRt. Felelős vezető: Tóth Gábor</p> <p>Közvetített munkák támogatásának: Betűvető Bt., Kartospack NyRt., Rács Péter, Sennyey Andor Mecénás Kör</p> <p>Kiadó: Dsupin Pál www.dsupinpaul.hu</p> 	11. Hortobágyi dal	2' 19"	12. Ígyünk biz azt!	3' 44"	13. Sikolt, rikolt a sarkantyú	3' 28"	14. Európa	1' 04"	15. Hó, Rákóczi!	3' 44"	16. Huncut német	4' 31"	17. Tambura II.	0' 29"	18. Közöndő	0' 38"	19. Én, közöndő lételem	2' 24"	61' 22"	
1. Lesz még kedvem	6' 52"																																								
2. Gyermek réjék	1' 27"																																								
3. Duda-nóta	4' 15"																																								
4. Tambura I.	1' 00"																																								
5. Majd elmegyünk, rózsám	7' 47"																																								
6. Zárás kenyér, szalonna	2' 21"																																								
7. Kiskertemben sétálok	5' 06"																																								
8. Barna Péter nótája	4' 34"																																								
9. Népdalok és rokon	3' 16"																																								
10. Borbélylegény dala	2' 24"																																								
11. Hortobágyi dal	2' 19"																																								
12. Ígyünk biz azt!	3' 44"																																								
13. Sikolt, rikolt a sarkantyú	3' 28"																																								
14. Európa	1' 04"																																								
15. Hó, Rákóczi!	3' 44"																																								
16. Huncut német	4' 31"																																								
17. Tambura II.	0' 29"																																								
18. Közöndő	0' 38"																																								
19. Én, közöndő lételem	2' 24"																																								
61' 22"																																									

bennünk továbbregző dallamok és foszlányaik olyat vallanak felőlünk, amit semmi lélekelemzés nem hoz felszínre. Bevilágítanak a lélek rejtett zugaiba, ahova másképp nem férközhetünk.” Kodály Zoltán szavai szerint Arany János kitarta nekünk lelkét, s azt is üzeni, hogy: „Nem ismeri teljesen Aranyt, aki e gyűjteményt nem ismeri”. Mi belelapoztunk és egy órányi válogatást szívesen ajánlunk belőle a kedves hallgatónak, fogadják szeretettel akkor is, ha „nem úgy van már, mint volt régen”.

AJÁNLÁS

A dal jó társ minden lelki állapotban, közösségben és magányban, mindannyiunk mindennapi szükséglete. Megkapjuk készen, magunkban tartjuk, kicsit gurítgatjuk, gömbölyítjük, ha hallják tőlünk, új talajra talál, újra kihajt, virágozik, és magot hoz vagy sarjat. A vitalitás mérőeszköze is lehet a dal, a dalolás – ahol él, ott van emberi élet, ahol kihuny, ott várható az elmúlás. Arany János a reformkor, a szabadságharc, a nemzeti kultúra újjáéledésének korában élt és alkotott, a Kárpát-medencében élő magyarság sorstársa, költője, költeményein keresztül történelmi és érzelmi hírvívője. Minden idegszálával a magyar nép „üterét tapintotta”, és versei mind a magyar nép történelmét verték sorokba. Kikerülni nem tudta, és nem is akarta ezt a sorsot, hű maradt mindvégig a ráértett feladathoz, s így példát vehetünk róla hűségéből, lelkiismeretéből. Ajánlom verseit mindenkinek. Tudta, hogy van egy rétege a magyar népnek, amely élteti nemzetünk megmaradásának egyik zálogát, a magyar dalt, amit nekem is volt szerencsém megismerni szüleim hangján, később népzenei gyűjtéseim során. Ez az íz föllelhető Arany János dalos jegyzeteiben, melyeket betegségtől meggyötörten, gyönge szeme világa mellett készített, s amit halála után nyolcvan évvel tett közzé Kodály Zoltán és Gyulai Ágost. Azóta eltelt hatvan év. Mit mondhatnék többet? Kodály Zoltán írja a kéziratról: „Remélhető, hogy tanulmányozása sok értékes eredménnyel fog járni, költőkre, zenészekre, tudósokra egyaránt. Ez lenne fáradságos és hosszasan munkánk igazi jutalma.” Mi pedig abban bízunk, hogy ez az órányi zene érthetőbbé és érezhetőbbé teszi Arany János életművét és korát, s amellet talál benne üzenetet is a mai hallgató.

Dsupin Pál

„Buta táncos sehova sem kell...”

Köszegen születtem, szüleim pedagógusok. Édesanyám néptáncoktató volt, nála kezdtem táncolni, de sokáig nem volt világos, hogy milyen pályán induljak el. Konkrét elképzelések nélkül átestem az akkori „gyerekbetegségeken”: fodrász, keramikus..., ellentétben bátyámmal, aki hat éves korától tudta, hogy testnevelő tanár lesz. Úgy is lett! Ötödik-hatodikban én is erre az elhatározásra jutottam, mert a bátyám az első testnevelés tagozatos gimnáziumba, a Petőfibe, Budapestre jött. Nekem természetes volt a gondolat, hogy ha ő eljött Pestre, akkor én is követem. Aztán úgy alakult, hogy a Balett Intézet felvételijé volt a legkorábban, talán februárban. A felhívást édesanyám találta a Nők Lapjában, akkoriban az Intézet ott is hirdetett. A Balett Intézet néptánc tagozatára tizennégy éves kortól lehetett felvételizni.

Előzményként tudni kell, hogy 1971-ben Rábai Miklós és Novák Ferenc kezdeményezésére létrejött a néptánc tagozat a hivatásos együttesek utánpótlásának biztosítására. A legendás első évfolyamban Zsuráfszki Zoltán, Végző Miklós, Fekete Antal „Puma”, Bíró Feri, Farkas Zoltán „Batyú”, Németh Ildikó, Zórándi Mária tanult. A mi osztályunk ’75-ben indult. *[Az Állami Balett Intézet néptánc tagozatát négyévente indították – a szerk.]*

A felvételi végén elhangzott egy olyan mondat, hogy „... és máshová nem szabad jelentkezni”. Hogy mások ezt mennyire vették komolyan, nem tudom, de mi, a „szabálytartó pedagóguscsalád”, betartottuk. Persze, azért is volt vonzó a felvételi, mert két, talán három napig tartott, és addig nem kellett iskolába menni. Körülbelül háromezren jöttünk össze, öt forduló volt. A végére maradtunk vagy ötvenen, és abból választották ki azt a tizennégy-tizenöt lányt és tizenkét fiút, akik közül aztán végzett tizenegy lány és nyolc fiú.

Rendkívül tartalmas élet volt, nagy változás a kisváros után. Kollégiumban laktunk, fiúk, lányok, néptáncosok, balettosok, artisták. A Gellért-hegy oldalában, egy olyan épületben, amit azóta már visszacapott az egyház. Délelőtt iskolába jártunk, délután következett a szakma. A kötött programunk reggel nyolctól este hétig tartott, aztán mehettünk haza vacsorázni. Hál’ istennek így mi voltunk étkezésnél az utolsók, az összes maradékot megehettük. Ennek persze elsősorban a fiúk örültek. Vacsora után álltunk neki a tanulásnak. Ez azért fontos, mert mi az előző évfolyamhoz viszonyítva jó tanulóknak számítottunk. Persze, eleve úgy válogattak ki minket, hogy szempont volt a jó tanulmányi eredmény. Komolyan vettük a tanulást, maximalista társaság jött össze, nem csak a szakmában volt cél, hogy a legjobbak legyünk. Ez aztán érezhető volt az érettségig is, annak ellenére, hogy jóval könnyebb volt a mi gimnáziumunk, mint egy szokásos gimnázium. Mindent tanultunk mi is, de nem volt annyi fizika, kémia, nem volt testnevelés, ének, helyet-

Hortobágyi Gyöngyvért, a Táncművészeti Főiskolán működő néptánc tanszék megbízott vezetőjét arra kértük, meséljen pályájáról, mert személyes története egyben az elmúlt évtizedek néptánc-történetének keresztmetszetét is adja.

tük volt népzene és táncjelírás. Az érettségig senki nem bukott meg, sőt, a csapat fele kitűnő lett. Ma már a központi érettségit kell teljesíteni, nem úgy, mint a mi időnkben. Ez nem is baj, mert a táncos legyen művelt, buta táncos sehova sem kell...

Bekerültünk a táncművelésnek nevezett körbe, ami akkor már javában működött. Nagy mázlink volt, hiszen Timár Sándor, a „Mesti” tanított bennünket, Molnár Lajos „Pubi”-val együtt. Molnár vitte a „művészi” részt, Mesti pedig az autentikus oldalt. A megelőző évfolyamnak Györgyfalvai Kati néni és szintén Timár Sándor voltak a vezetői. Minket már nem vállalt Kati néni. Ebben nem vagyok biztos, de talán akkor kapta meg a Népszínházat, és csak arra akart koncentrálni. Ezzel együtt sem panaszkodhatunk, hiszen Molnár Lajos „Pubi”, a Budapesti Együttes szólistája foglalkozott velünk művészként, és Zórándi Mária, az előző évfolyam diákja lett Mesti asszisztense. Később csatlakozott Janek József, aki a Bartók Együttesből jött. Bekerültünk a körforgásba, mindenhol követtük a Mestit. A Bartók-próbákra nemigen mehettünk, mert esténként haza kellett menni tanulni, de hétfőeken mindig ott voltunk a táncházban. Csütörtökönként elmehettünk a Kassák Klubba, hétfőn a Molnár utcába. Hatalmas élmény volt, azért is, mert az előző évfolyamban végzetek szinte mentorként „terelgettek” bennünket. Nagyon-nagyon sokat tanultunk azzal, hogy ők – Zsuráfszki, Németh Ildi, Batyu, Fekete Antal, Bíró Feri, Végző – figyeltek ránk, táncoltattak minket.

Számtalanszor megtapasztalhattuk Mestinél, ahogyan elment gyűjteni és aztán azonnal továbbadta a frissen szerzett tudást. Volt már négy év tapasztalata az előző osztállyal, ezért felépítetten tudta átadni azt, ami aztán a táncházba is beépült. Ez azért volt hatalmas dolog, mert szinte az életünk részévé vált, a mai napig nem tudunk, persze nem is akarunk szabadulni attól, ami akkor belénk ivódott.

Akkoriban a Balett Intézet néptánc tagozatának nem volt annyi fellépési lehetősége, mint a mostani művészképzős növendékeknek, éppen ezért ez mindig hatalmas kihívás és megbecsülés volt. Ugyanígy, ha a Mestivel elmehettünk valaki „külön utakra”, az maga volt a jutalom. Így juthatott el a – talán – második abaújszántói táborba tőlünk két pár. Attól kezdve mindenki azért gürcölt, hogy a következő évben ő is mehessen.

Ilyen dolgok miatt az egész táncművelésben, meg a táncvezető-képző tanfolyamok virágzásában meghatározó szerepünk lett Mesti segítőként. Jó volt magunkba szívni azt a tudást, ami nem volt iskolai jellegű, de szabadsága ellenére is egy meghatározott szabályrendszer mentén működött.

Az érettségi után kikerültünk együttesekbe, én például a Magyar Állami Népi Együttesbe, bár lehet, hogy jobb lett volna, ha a Hon-

védben kezdek. Persze, ez csak utólag vetődik fel, hiszen annyira bálványoztuk Messt, hogy észre sem vettük, ha más is kíváncsi lett volna ránk. Nekem például, hiába táncoltam a koncertvizsgán Novák Ferenc Kőműves Kelemenjében, valahogy eszembe sem jutott, hogy azért kaphattam Kőműves Kelemenné szerepét, mert „Tata” azt szeretné, hogy náluk táncoljak. Neki meg nyilván evidens lehetett, hogy ha megkínál egy szereppel, akkor annak többletjelentése van.

Amikor az Államiba kerültünk, még a régi repertoár ment, Létai Dezső volt a művészeti vezető, de már ott volt az előttünk végzett évfolyam, így a beilleszkedés és az akkori repertoár elsajátítása sokkal könnyebben ment. '81-ben került oda Mesti, amit mi, a tanítványok hatalmas lehetőségként éltük meg: „miénk a világ, a szelet is mi fűjük!”.

Mellette ugyanúgy jártunk továbbra is a táncházakba. '79-ben kerültünk ki az iskolából, és 1980 januárjában Lévai Péterrel megkaptuk a Közgáz Táncgyűttes művészeti vezetését, amit aztán tizenegy éven át csináltunk.

A művészet és a pedagógusi pálya mindig párhuzamosan haladt az életben. Talán valami lehet bennem, hiszen mindig voltam pedagógus is.

Vannak, akikben nincsenek meg azok a kompetenciák, amelyek segítik a pedagógussá válást. Nekem ez „bejött”. Lévai Péterrel nagyon egy hullámhosszon voltunk az iskolai és kollégiumi évek alatt is. A Közgáz addig Batyu és Zórándi Mari vezették, de akkor ők úgy gondolták, hogy kicsit más irányba mennek, hadd csinálják tovább a fiatalabbak. Ez azért is fontos, mert Mari ott volt a Balett Intézetben, Batyu meg mindig mentorált minket. Ha tovább nézzük az élet folyását, akkor látszik, hogy Mari bekerült a Balett Intézetbe, én is, aztán együtt táncoltunk az Államiban, aztán ő tanszékvezető, majd rektor lett a Balett Intézetben, most pedig én vezetem a tanszéket.

Amikor Mesti bekapcsolódott az Állami Népi Együttes munkájába, egészen új irányt alakított ki. Eleinte tartotta a Rábai hagyatékot, aztán felrúgta, és már szinte csak az ő vonala ment, ami valahol természetes. Így utólag mégis azt gondolom, hogy mindig meg kell találni a helyes arányt a régi és az új között, soha nem szabad teljesen elfordulni a múlttól, mert ez a jövő kulcsa. Én a gyerekeknek is azt tanítom, hogy nem szabad teljesen felrúgni mindent, vagy ha mégis, akkor annak vállalni kell a következményeit.

Tizenegy évet töltöttem az Állami Népi Együttesben, de aztán jött egy olyan időszak, amire nyilván mindenki másként emlékezik. Volt, hogy Mesti kedvenc diákja voltam, sőt olyan is, amikor az aszisztense, de mégis úgy alakult, hogy nem adott nekem szerződést 1990-ben. Erőm teljében, a táncos pálya kellős közepén voltam. Én akkor nagyon elkeseredtem. Azt gondoltam, hogy soha többé nem fogok táncolni.

Nagy törés volt, mert imádtam táncolni, boldog voltam a színpadon. Ha valaki a Balett Intézetből jön, abból nem lehet ezt „kiölni”, hiába csináltam mellette ezer más dolgot. Hiszen nem csak a Közgázon voltunk. Sok helyre hívtak, más amatőr együttesekkel is dolgoztunk. Akkoriban átalakulóban volt az egész mozgalom, és a szabad táncolási módot kezdték előtérbe helyezni.

Hortobágyi Gyöngyvér és Végső Miklós a 2011-es Táncháztalálkozón.
fotó: Süli István (Debreceni Fotóklub)

No, akkor úgy döntöttem, hogy nem megyek el táncosnak sehová. Így utólag azt gondolom, hiba volt.

Szerencsémre a Magyar Művelődési Intézetben Héra Éva volt a Népművészeti Osztály vezetője, és felvett, amikor Simai Zsuzsánéni nyugdíjba ment. Sztanó Hédi is ott dolgozott előttem, de ő kiment a férje után Amerikába. Néptánc-referens lettem, ami azt jelenti, hogy a közművelődésben a néptáncval kapcsolatos ügyek hozzám tartoztak. A legfőbb dolgom az együttes-vezetői tanfolyamok irányítása volt C és B kategóriában. A gyermektánc referense Foltin Jolán volt, akivel szomszédos asztalnál ültünk. A későbbiekből kiderül, hogy ez nemcsak szomszédosság volt. A gyerektánc-tanfolyamok azért érdekesek, mert kiskoromban édesanyám nyaránként ezekre járt, mint együttesvezető.

Foltin Joli egészen más szellemiséget képviselt. Rengeteget tanultam tőle, és kicsit irányította is a szellemi fejlődésemet. Ő a gyerekekkel, én pedig a felnőttekkel foglalkoztam. Az egyik a másik nélkülül nincsen, és olyan jóba lettünk, hogy egy idő után én voltam „a lába”: ha ment valahová, akkor vitt magával, és amit mondott, azt eltáncoltam, ő meg a fejemet tágitotta. Aztán ez családi kötelékké is változott, mert ő a fiam keresztanyja.

Amikor a tanfolyamokat átvettem, még egy régi tematika alapján működött az egész. Én mint új figura, illetve előttem már Hédi elkezdte, nekiláttam a tananyag megreformálásának az akkori „új hullámos” tanári gárdával. A kor elvárása szerint a táncház módszert és az anyanyelvi szintre hozó táncudást vezettük be. Olyan emberekkel, mint Lévai Péter, Zsuráfszki Zoltán, Németh Ildikó, Batyu, Végső Miki. Itt most csak a gyakorlati oktatókról beszélek, de természetesen az elméleti tantárgyakat tanítókkal is egy hullámhosszon voltunk, hiszen a ZTI [MTA Zenetudományi Intézet] fiatal kutatói tanítottak nálunk, akik még Martin György vezetése alatt

kerültek a körforgásba, mint Fügedi János, Pálffy Gyula, Karácsony Zoltán, Felföldi László. Természetesen Pesovár Ernőt is a tanáraink között tisztelhetjük. Ettől felfrissült az egész amatőr mozgalom. Nem túlzás azt mondani, hogy ekkor kezdtek felemelkedni a vidéki nagy műhelyek, Nyíregyháza, Jászberény...

Azt nem mondhatom, hogy szűkebb hazám, Nyugat-Magyarország ebben élen járt, ők akkoriban nem nagyon fogadták el a máshol jobban érvényesülő szemléletet. Ez azért érdekes, mert én családi vonalon próbáltam bekapcsolódni az ottani munkába, de ez még így is kudarcba fulladt. Nem tudtak lépést tartani az új hullámmal. Aztán édesanyám abba is hagyta a néptáncoktatást. Aki közvetlen utána jött, őt nem ismertem, de aztán Gerlecz Laci megpróbálta ezt az új irányt felvenni, és vagy egy évtizeden át vitte is a Kőszeg Táncgyűttest. Szép eredményeket értek el és közelítettek az általunk megálmodott metodikához.

Aztán tíz év után megint kanyarodott egyet az utam. Felhívtak Novák Ferenc, és megkérdezte, eljönnek-e a Honvédba asszisztensnek. Két héten belül ott voltam. Azt gondolom, azért is volt szerencsés, hogy nem táncosnak mentem, mert így nagyobb rálátásom volt a dolgokra.

Aztán, ahogyan az életben mindig vannak elkerülhetetlen és ismétlődő pontok, Foltin Jolánnal az asztalszomszédságot felváltottuk a próbatermi munkával. Ő mint koreográfus már évek óta dolgozott a Honvéd Táncszínházban. Így sok más művésszel a Honvéd Együttesben kezdtem új életemet felépíteni.

Így tanítómesteremnek vallhatom Novák Ferencet is, aki elképesztő intellektuális egyéniség, akitől sokat lehet tanulni. Például azt, hogy miként lehet a művészvilágban diplomatikusan, alázatosan jönni-menni, tárgyalni, nem megsérteni a másikat. A Honvéd Együttes újabb tíz évet jelentett. Szép idők voltak ezek is.

Ha korszakolni akarom a pályámat, akkor az első szép időket a Balett Intézet jelentette, aztán az Államiban eltöltött tíz év is fantasztikus volt. A Művelődési Intézet is nagy dolog volt, hiszen valami újat lehetett elindítani. Az, hogy nem teljesedett ki az ottani munka, csak amiatt volt, hogy nem tudtuk az Országos Képzési Jegyzékben szakvizsgává tenni a tanfolyamot. Mindenkinek „papír” kellett, s mivel ezt mi nem tudtuk megadni, kicsit hitelét veszítette a mégoly kiváló munka is. Újra meg újra beadtuk, folyamatosan javítottuk, és végül belefáradtunk abba, hogy nem fért bele a képzési jegyzékbe.

Persze, párhuzamosan zajlottak más események is, ha már az oktatásról beszélünk. Neuwirth Panni javaslatára '86-ban megkerestek az ELTE Tanítóképző Főiskolájáról, hogy a tanítóknak tanítsak néptáncot. Először csak fakultáció volt, de aztán azt gondoltuk az ottani kollégákkal, illetve Kraicziné Szokoly Máriával, hogy intézményesítjük a képzést. Ez azért volt fontos, mert a tanító- és óvónénik találkoznak a gyerekekkel, akik impulzív korszakukat élik, és ha ekkor megismerkednek a tánccal, a népi gyermekjátékokkal, akkor elhinthető az a mag, amiből aztán a néptánc iránt fogékony emberek növekedhetnek.

'96-ban kezdődött a gyermektánc szakirányú továbbképzés a Tanítóképzőn kétéves kurzusként. Az elsőt a Táncművészeti Főiskolával közösen csináltuk, és ők adták ki a végzettséget igazoló papírt. De az együttműködés nem igazán sikerült, a Tanítóképző Főiskola a későbbiekben önállóan csinálta, 2006-ig. Ez megint egy tízéves ciklus.

Először csak tanítóknak szólt a képzés, később az óvónőket is bevontuk, de itt sem sikerült szakvizsgává minősíteni a végredményt, ami így csak szakirányú végzettséget adott. Akkoriban hoztak ki egy törvényt, amelyik kimondta, hogy ez a végzettség nem elég ahhoz, hogy művészeti alapiskolában tanítsanak. Rengeteg táncos foglalkozó tanító néni a művészeti alapiskolában is tanít

tott. Ráadásul, ha nem szakvizsga, akkor nem jár érte bérkompenzáció sem. A pedagógusbérek értéktelenedése mellett nyilván olyan képzést kerestek, ami szakvizsgával zárult.

Ilyen prózai okok miatt sorvadt el a képzés. Összességében több száz pedagógus végezte el ezt a kurzust, és ezzel átadtuk azt a tudást, amivel pluszt lehet vinni a hétköznapiakba. Számunkra nem az volt a cél, hogy a tanító néni elvezessen egy néptáncsoportot, hanem hogy a mindennapi munkájához olyan ismereteket szerezzen, amelyek kiegészítik a lexikális ismereteiket. Olyan tudást, ami identitást formál, magyarságtudatot és hagyománytisztelőt ad.

1996-tól 2004-ig adjunktus voltam, mert a tudásomat megtisztelték ezzel a címmel. Ahogyan csökkent a létszám, úgy változott a státuszom, a végén már csak óraadóként működtem. 2006-ban vetettünk véget ennek. Akkor még a Honvédban voltam, ahol viszont 2007-ben megszűnt a közalkalmazotti státusz, és nonprofit kft-vé kellett alakulni. Novák Ferenc nyugdíjba ment, Zsuráfszky Zoltán lett a művészeti vezető. Az új művészeti vezető új elképzeléseket dédelgetett, és nem igazán találta meg az én szerepemet a koncepcióban. 2010-ben felálltam és átjöttem az Alma Materba, a Magyar Táncművészeti Főiskolára.

Először óraadóként, még '96 táján kerültem ide, Zórándi Mari hívására, Végső Miklós partnereként. Ez persze megint visszanyúl oda, hogy ők az első tagozaton végeztek, és folyamatosan kapcsolatban voltunk egymással. Mikivel mi nem vagyunk házaspár – neki énekes a felesége, nekem pedig a Közgáz Táncgyűttestől sikerült párt találnom. Mi partneri viszonyban vagyunk körülbelül akkortól kezdve, hogy a Közgázot abbahagytam a kilencvenes évek elején. Úgy találtunk egymásra, hogy ő is táncos párt keresett, meg én is. Nagyon jól tudunk együtt tanítani, ismerjük egymás gondolatát is. Szinte beszélgetnünk sem kell ahhoz, hogy minden rezdülését ismerjük egymásnak.

Ha így elmondom a történetemet, akkor úgy érzem, hogy egy biztonságos, jól bélelt közegben éltem, mindig azt csinálhattam, amit akartam és ebben minden munkahelyemen partnerre találtam. Amikor az Államiban voltam, csinálhattam mellette a Közgázot, amikor a Művelődési Intézetben dolgoztam, akkor sose kötötték meg, hogy hová mehetek, Héra Éva tudta, hogy azzal, hogy én máshol is foglalkozom a tánccal, igazában a munkámat gazdagítom, erősítem. Mehettem mellette a Tanítóképzőre, a Balett Intézetbe, nyelvtanfolyamra, vagy bárhova. Amikor a Honvédban voltam, akkor különösen jó volt, hogy tanítottam a Táncművészeti Főiskolán, mert rengeteg jó táncost tudtam odavinni: láttuk, ki az, aki abban a stílusban és közegben megállja a helyét.

Amióta Mikivel együtt táncolunk, nagyon sokfelé hívnak minket tanítani. Szinte az egész mozgalomra rálátunk. Emiatt aztán rengeteg zsűrizésben veszünk részt. Úgy látszik, hogy adnak a véleményemre.

Mikor Zórándi Mari már tanszékvezető volt, mindig sürgetett, hogy jöjjenek ide teljes állásba, de akkoriban még nem tudtam engedni a művészi vonalat. Évről évre halasztódott a dolog, aztán 2010-ben kerültem a Főiskolára teljes státuszba. Az akkori harmadik évfolyamot, akik tavaly végeztek, szinte teljes egészében megkaptuk Végső Mikivel. Őket elvittük a koncertvizsgáig. Marit 2009-ben rektorra választották, sajnos, másfél év múlva meghalt, ami nagy szomorúság nekünk. Rengeteg tennivalója lett volna még, nagyon jó irányt indított el a képzés terén. Az, hogy a Táncművészeti Főiskolán a néptáncművész képzés ilyen magas szintre jutott, az Zórándi Máriának köszönhető elsősorban, meg az olyan munkatársaknak, mint Végső Miklós, Ónodi Béla, Brieber János, Horváth Mónika, a pedagógusképzésben Lévai Péter, Fügedi János, persze a felsorolás nem teljes. Tulajdonképpen, mindig ugyanazok a nevek bukkannak elő: Végső a művészetben és a tanításban, Péter

a tanításban. Mari, túl a művészi és a pedagógiai munkán, a kapcsolatait is az ügy érdekében tudta kamatoztatni.

A néptánc tagozat olyan emblematikus embereket nevelt ki, akik tulajdonképpen meghatározzák az egész mozgalmat.

Az a reneteg ember, aki itt tanult, számtalan helyre ment tanítani, „elvetették a magot”, aztán mindenki magát képezte tovább. Azt nem mondhatjuk, hogy a nyíregyháziak azért lettek olyanok, mert Pestről jártak hozzájuk, de lehet, hogy ennek szerepe volt abban, hogy a táncvezető tanfolyam utolsó képzései már Nyíregyházán zajlottak. Timár például lejárt Jászberénybe, Papp Imréhez, akinek tanítványa volt Szűcs Gábor bátyja, Szűcs Béla, aki aztán átment Kalocsára. Az egész egy szövevényes nagy család, ennek minden pozitív és negatív vonzatával. Ha belegondolunk, akkor azért a pozitív hatás sokkal nagyobb. A negatívumokon az intelligensebb emberek túl tudnak lépni.

Most a tanszék – Szakály György rektor felkérésére – az én vezetésem alatt működik, megbízott tanszékvezető vagyok. A mi tanszékünk, akárcsak a többi, nem kizárólag művészképzéssel foglalkozik. A Kazinczy utcai pedagógusképző is a Főiskolához tartozik, tehát a néptáncnak is, mint a többi szakiránynak van egy művész- és egy pedagógusképző ága. Szerencsések vagyunk, mert igazi team-munka folyik. Olyan kollegáink vannak, akikkel jól tudunk együtt dolgozni.

A pedagógus részen van Lévai Péter és tanítványa, Kovács Henrik, aztán Fügedi János, a táncjelírás doktora, Dóka Kriszta, aki táncfolklorisztikából doktorált, Sándor Ildi, aki a népi játékok tudora, Zsákay Győző, aki végigzenélte a mozgalmat. És a nevek újra ismétlődnek. Mindig próbáljuk a legjobb tanárokat megnyerni, így óraadó nálunk Nyíregyházáról Szilágyi Zsolt és Ratkó Lujza.

Remélhetőleg nemsokára a pedagógusképző is ideköltözik melénk a Columbus utcába, és akkor minden egy helyen lesz.

Ahogy a kultúra megbecsültsége csökken, úgy a tánc szerepe is szűrkül, halványodik. Lesöpörni nem lehet, de olyan anyagi megszorítások vannak, hogy egy mai szülő nem biztos, hogy táncosnak akarja adni a gyerekét. Ebből kifolyólag csökken a jelentkezők létszáma. Aki jó tanuló, az már nem biztos, hogy ide jön, inkább keres egy másik pályát, és amellet táncol is.

Ez professzionális képzés: közismeret van és szakma, az elfoglaltság reggel nyolctól este hétig tart, ennek a kifutása az kellene legyen, hogy eljuttak a hivatásos együttesekbe, de erre egyre kisebb az esély, mert nincs pénz új táncosokat felvenni, a fluktuáció pedig nem akkora, hogy négy év alatt egy kimenő évfolyamot be tudnának fogadni. A képzés az egykorinohoz képest annyit változott, hogy erősebb szerepet kap a klasszikus balett és a modern tánc is. Ennek az a haszna, – bár ezt néha vádként hozzák fel –, hogy olyan táncosokat kell képeznünk, akik mindenhol meg tudnak felelni.

Tavaly hatvanan jelentkeztek oda, ahová mi még háromezren felvételiztünk... Persze, nincs min csodálkozni, hiszen még a szakmai nyugdíjat is megvonták! Nem is értem. A néptáncosok, épp úgy, mint a balettosok, gyerekkorban kezdenek el dolgozni. Én is hat éves koromban kezdtem, az én gerincem is leamortizálódott volna huszonöt év színpadi munka alatt. A balettos viszont megkaphatja a nyugdíjat, persze ő is csak akkor, ha a négy kiemelt együttes valamelyikében táncol. Reméljük, hogy ez változni fog, hiszen évente csak néhány embert érint. A másik probléma, hogy hivatásos táncos munka mellett nagyon nehéz más irányban elmélyülni. Kellene egy életpályamodell!

Nekem mázlim volt, az egész pályát megúsztam egyetlen komolyabb sérüléssel. 1980-ban volt egy bokaszalag szakadásom, azt megstoppolták, és azóta nem történt olyasmi, ami a pályámat lezárta volna.

Lejegyezte: Grozdits Károly

A karacsájok népzeneje

Sipos János – Ufuk Tavkul:
A régi magyar népzene nyomában.
A kaukázusi karacsájok népzeneje

428 oldal, ISBN 978-963-236-564-0
L'Harmattan Kiadó, ára: 4200 Ft
DVD-melléklettel, eredeti videofelvételekkel

Sipos János 1987 óta több mint tízezer dallamot gyűjtött török, azeri, karacsáj, kazak, kirgiz és türkmén népektől, és különböző nyelveken tizennégy úttörő kötete jelent meg e népek népzeneiről.

Mostani könyvében a kaukázusi karacsáj-balkár nép zenéjével ismerkedhet meg az olvasó. E török nép jelentőségét növeli, hogy ősei abban a Kazár Birodalomban éltek, ahol a magyarok ősei is hosszú időt töltöttek el.

Olvashatunk a kaukázusi kutatásokról, a karacsáj nép kialakulásáról és népzenejének magyar vonatkozásairól, lapozgathatjuk a bő kottagyűjteményt és a karacsáj dalszövegeket magyar fordításukkal együtt. A DVD melléklet pedig a legszebb karacsáj népdalokat mutatja be, bőséges videofelvételekkel, kottákkal és hangzóanyaggal.

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ – KARMELITA UDVAR

2012. július 24. kedd, július 31. kedd, 20.30 óra
Sec / Vizuális hangjegyek – Budapest Táncszínház

július 25. szerda, augusztus 1. szerda, 20.30 óra
Csárdás! – A kelet tangója – Honvéd Táncszínház

Július 26. csütörtök, augusztus 9. csütörtök, 20.30 óra
Tántorgók – Fitos Dezső Társulat

július 27. péntek, augusztus 2. csütörtök, 20.30 óra
Colores del Tango

Kulik Johanna, Josip Bartulovic, Santiago Maciel,
valamint a Pesti Tangózenekar

augusztus 3. péntek, 20.30 óra
Variációk – Varidance

augusztus 7. kedd, augusztus 15. szerda, 20.30 óra
Las Flamencas - Anya és Lány

Lippai Andrea, FlamenCorazón Arte Táncszínház

augusztus 8. szerda, augusztus 14. kedd, 20.30 óra
Gyöngyszólam – Duna Művészegyüttes

augusztus 18. szombat, 20.30 óra
Step by Dance – Budapest Táncszínház

www.nemzetitancszinbaz.hu

Klárika komámasszony – II. rész

Az én uram nagyon jó ember vót. Az se nem iutt, se nem szitkolódzott, lehet fiatalon vaj egyszer eszveesztünk, de meg es békéltünk hamar. Ő kikereste nekünk azt, ami az életbe kellett, szeretett ingemet es, a gyermekeket es, sajnos, hogy fiatalon meghótt.

A férjem úgy hótt meg, hogy dolgozott a Termocentrál Nukleárnál, Csernavodába, a Feteke-tenger martján. Ő ott csoportvezető vót. Karácsonban ült honn két hetet az ünnepeken, osztán visszament a munkahelyire. Ők izolálták a Termocentrál Nukleárnak a legmagasabb tetejét. Az emberem fellépett egy deszkára, ami nem volt leszegezve, leesett, s meghótt. Azt mondták, hogy ő vót a nagyobb, ő kellett lenne leszegezze azt a deszkát jól, s ezétt nem adtak nekünk semmit, miután meghótt. Gyűjtöttek a munkatársaitól tízezer lejt a temetésire, de azt nekem sohase adta ide az az ember, amelyik hazahozta Izidort. Azt monda, hogy vett koporsótakarót vele, függönyt vett a koporsónak a tetejire.

Jut eszembe, éjjel kettőkor hozták haza. Olyan hideg vót, hogy csattogtak a fák. Ő megfagyott ott, ahol leesett, s csak itthon engedett ki, mikor béhoztuk egy napra a házba. Minden csontocskája eszse vót törve, de az orcája szép vót, nem vót rajta egy kicsike surír se, olyan vót tisztán, mintha aludt lenne.

Az emberem valamit érzett vót imá, amikor honn vót két hétig, s mi nem vettük észre. Nem vettük észre, hogy ő imá a haló napjaiba van bójutva! Én erre a karácsonra annyi ételt csináltam, három nap csak főztem, az uram azt se tudta miből egyék. Méges, abban a két hétben olyan haragos vót, hogy nem bírtam vele. Mi máskor nem veszekedtünk, de akkor ő semmit se szeretett, nem vót jó neki semmi, amit csináltunk. Semmi nem vót jó abban a két hétben. Én feteke ruvát hordoztam azokban a napokban, nem jött, hogy mást kössek. Ő húzta le azt a feteke ruvát a fejemről, dobta el, én megkerestem s még felköttem. Így jelent meg nekem az ő halála. Azt monda: – Klári, ne köss ilyen ruvát a fejedre! Fetekébe nem szeretlek!

Megkereste a kendőimet s azt monda, kössek pirosat. Én nem! Ez egy jel vót, s én nem vettem észre! Karácsony napjaiban meg vótunk híva az egyik szomszédba. Nekünk vót egy kazetofonunk, levittük, hogy fújja nekik, tudjanak táncolni. Az én uram nem vót nagy táncos, de most, ott a táncba minden asszont rendre megtáncoltatott, úgy, mint a lakadalomban a menyasszont. Csak én ültem egy sarokban a feteke kendőmben, a gyászruvában, neztem eléfele, nem táncoltam, nem jött nekem, hogy mulassak! Odasúgtam az emberemnek:

– Izidor! Menyek haza, adok enni a disznyóknak, megetetem a ludakat, bérekesztem őket, ellátom a gyermekeket, s én nem jövök imá vissza, nezem a tévét.

Mikor Izidor jött haza, az egyik disznyónk az úton ment szembe véle. Bójött az uram a házba, látta, hogy én Klaudiával nezem a tévét – Tibike a szomszédban vót –, kezdett rikojtozni:

– Tük nézitek a tévét s a disznyók a kertbe, s az úton?! – kezdett veszekedni nagy hangon. Verni fogta a piszkavasval a plitát, akkarrát vágott rea, hogy ketté hasadt. Kihúzta a drótokot a falból, elvette a villanyt, ott maradtunk a nagy setéségben. Klaudiám sírni fogott, azt monda:

– Anya, háj, menjünk! Fussunk fel mámához!

Felöltöztünk, amibe tudtunk a setébe, a szomszédból elhíttuk Tibikét s elindultunk anyósomhoz, a gödrön belülmentünk, hogy az uram meg ne lásson. A nagy hóban, a nagy jégen vergődöttünk a

Bogdán Klára (jobbra) és nagynénje – fotó: Kóka Rozália (1969.)

kölykecskémvel s akkor megláttuk, hogy a gödör fenekén vannak a lúdjaink es. A ludakat hamar béhanyigáltuk a kertbe. Izidor fél éjszaka kergette a disznyót, míg bé tudta hajtani, s akkor még meglátta a ludakat es, hogy nincsenek bérekesztve...!

Mi mondtuk anyósomnak, hogy menjen le, nézze meg, mit csinyal a fia, karácsony este setéségbé' hagyott münköt! Gondoltam, hogy én nem menyek haza, bár egy kicsit ijesszem meg az emberemet! Lement egyik leányával anyósom, a kezibe' egy jó nagy botval, s azt monda az emberemnek:

– Mondd csak meg, Izidor, mi a bajod? Úgy megverlek öregem, minnyá eltördelem a csontjaidot! Magad bolond vagy? Van-e mit egyél?

– Van.

– Van-e takarítva? Van-e mosva?

– Van.

– Nem szégyelled magadot? Úgy teszel, mint apád?

Anyósom es, s a tesvérje es erőst megszidta. Az uram megszegyelte magát s azt monda:

– Anyám, mondja meg Klárinak, hogy jöjjön haza!

Haza es mentem még akkor este, meg es békéltünk. Én egy kicsit tettem magamot, hogy haragos vagyok, de nem haragudtam rea, csak erőst-erős szomorú vótam. Nekem az a szomorúság a jellem lett, jelem lett, megérzettem, hogy jó reánk valami rettenetes nagy baj! Érzettük, én es, ő es, de nem tudtuk, hogy mi jó.

Mikor Izidor ment vissza a dologra, akkor reggel es elment a kicsi misére, met ő mise nélkül soha nem indult el a faluból. Miután hazajött, ingemet erőst szépen megkérdezgetett:

– Klári, nem vagy-e beteg?

Máskor ezt soha nem kérte meg. Ha betegek vagyunk, betegek vagyunk, majd megjövünk! Akkor reggel úgy megkérdezett mindenre, hogy nem es tudnám elmondani. Kiment a kapuhoz, megállott s azt mondta:

– Klári, adj még egy zsebkendőt nekem!

Megtértem s adtam.

– Klári, én elmenek, s többet nem jövök haza!

– Hogyhogy nem jössz haza?

– Látod, milyen nagy a tél, ezek a buszok nem járnak, nekem erőst nehéz gyalogni örökké Adjudig s vissza!

Adjud negyven kilométert innét, mikor Izidor jött haza, akkora furtina vót, hogy nem járt semmi. Gyalog kellett hazajöjjön, a fi-lei lefagytak hazáig. Nekünk akkoriban erőst nehéz vót itt télen, s most es nehéz. Azétt mégés, most, amikor megáll a szél, megáll a havazó, kidugják az utakat, de akkor ősztől tavaszig nem járt semmi. Itt meg lehetett halj, nem tudott senki se bójóni, se kimenni a faluból.

Miután elment az emberem, nekem eltörött a jobb kezem, elsikultam a jégen. A kórházban kellett üljek három nap. Amelyik nap jöttem haza, azon a napon hótt meg Izidor. A faluba nem vót egy telefon se, Bécsbe telefonáltak, hogy mi történt. Ott vót bácsi Anti valamiétt, véle izentek. Ő nem akarta semmiképp megmondani. Akkoriban húsz asszon dógozott a kezem alatt a kollektívban, ment egyikhez, ment a másikhoz, hogy monnyák meg nekem, az emberem meghótt. Egyik se vállolta. Utóján elment anyósomhoz.

Akkor reggel es anyám itt vót nálam, ügyelte a kölykeimet. Tibike elment a gimnáziumba, Klaudiát es elcsapta Bécsbe, az iskalába, ingemet felöltöztetett, megettetett s kilenc óraker elment haza. Egyszer csak látom, hogy jó bé a kapun anyósom s bácsi Anti. Gondoltam, biztos kilelték, hogy nekem eltörött a karom, jőnek, hogy megjárjanak.

Mikor bójöttek, mondom nekik, hogy üljenek le.

– Nem! Nem! – Anyósom nem nezett reám, bácsi Anti nezett fel

az egyik falra, nezett tova a másikra, nem kérdik, hogy mi van a kezemvel. Mondom nekik:

– Mi van kendtekvel?

– Semmi... Izidor mikor vót itthon?

– Két hete, karácsonyra haza vót.

– Mikor kell esent jöjjön?

– Most, vasárnap jó, met két hétre jó haza.

Nezem őket, a szívem körül valami nagy hidegség lett, kérdem:

– Nem történt-e valami baj, hogy kend így kérdezget ingemet?

– Há, valamicske... – Mondom:

– Izidor nem hótt-e meg? – Én kérdettem meg őt! Azt mondja:

– Meg.

Szűzanya Máriám! Minnyá átfutott az elmémen: az én jobb kezem kitörve, nem tudok dógozni, Tibike az iskalába, mivel fizetem? Haza kell hozzam! Itthon vót mit együnk, vót málé, vót kukorica, disznyót vágtam vaj kettőt, de Tibit ki kell vegyem az iskalából, haza kell gyűtsem! Nem tudok dógozni a nyáron, mit csinyálok? Nem vót itthon semmi pénzünk, nekem nem vót egy lejem se! Tudod-e, az én uram jól keresett, de örökké erőst messze dógozott, s a pénz elköt az úton. Met ő, ha jött haza, nem jött haza üres táskával, mikor ment el, nem ment üres táskával. A vonatok drágák vótak, a buszok drágák vótak. Vót miből kötsünk, de nem maradtott semmi, hogy megtakarítsuk.

Miből temessem el az emberemet? A szomszédból kölcsönöztem háromezer lejt – akkor az sok pénz vót! –, hogy el tudjam temetni. Nálunk mikor meghal valaki, kell csinálj tort a hótt lelkiétt. Ez erőst nagy kötés! Elyenkor vágnak borjút, vaj tehent, vaj disznyót. Főznek galuskát, főznek levest, sütnek pitánt, sütnek kalácsot, adnak pálinkát, adnak bort. Vót harminc tyúkom, levágtam húszat, meghagytam tízet, vót két disznyóm levágva, s egy hétig minden nap ételt kellett csinyáljak az egész világnak. Meddig Izidort hazahozták abban a nagy télben, eltöt három nap, akkor hazaértek pénteken, szombaton csinyáltuk az ételeket, vasárnap eltemettük.

Jankuj Rózsi néni (jobbra) és a Bogdán-nagyimama Tibérióval – fotó: Kóka Rozália (1970.)

A gimnáziumban azt mondták, hogy ne vegyem ki Tibit, adnak nekem ötszáz-ötszáz lejt a gyermekek után, ha járnak az iskolába. Akkor összeröttem a Klaudiám pénzét a Tibiével és így ki tudtam iskoláztatni Tibit. Klaudia akkor még itthon vót iskolás. Éltünk, ahogy lehetett. Mikor aztán Tibi kifogyasztotta az iskolát, akkor azt mondtam neki, na, most adjam bé Klaudiát es! Akkor beadtam Klaudiát es, mind csak abba az iskolába, ahova Tibi járt. Klaudia nem vót kötös. Adtam neki az ételre hétszáz lejt, ő esszecsukorgatta azt a kicsi parát. Csak délbe vett ételt, este, reggel csak azt ette, amit vitt hazulról, ő abból a pénzből vett gúnyát es magának, még nekünk es vett egy-egy kenyeret, cukorkát mikor jött haza. Vót neki szereteje, ez a vejem.

Miután Klaudiám kitanulta a gimnáziumot, két hétre férjhez ment. Két hétre reá, júliusba' megcsinyáltuk a civil esküvőt, me akkor adtak lakást a vejemnek. Másnap a vejem elment, őszvel vót a nunta, s csak akkor vitte el Klaudiát Temesvárra, addig nem éltek együtt. Oszta Tibike kiment Magyarországra tanolni, majtig meg es házasodott, kapott egy ügyes fejé népet. Így vót minden egymás után, de én örökké egyedül, örökké pénz nélkül, de még es valahogy átol mentem! Sok nyomorúságot húztam, meg es betegedtem erőst, kaptam ezt a bajt a pajzsmirigyemvel. Ha nekem es lett lenne bár egy jó tesvérem, aki mellém állott vóna, azt monda vóna, Klári ne búsulj, hadd el, ezt így csináljuk, hadd el, azt úgy, könnyebb lett vóna! Kicsit könnyebben átol mentem vóna azokon a bajokon, de így erőst nehéz vót átol menni. A tesvéreim nagyond' haragudtak reám, amétt anyám szeretett ingemet. Nekik úgy tetszett, hogy anyám inkább szeret ingemet, pedig ököst es szerette, de ök nem tudtak soha anyám mellé lapulni. Soha! Én örökké megkérdeztem:

– Anyám, kell-e mosni? Kell-e ételt csinálni? Kell-e kenni? Búcsúra mindig én kentem anyámnál, én mostam, én ételt csináltam. Ök soha, soha! Megcsinyáltam a galuskákat, a kozonákat, a kenyeret, met anyámhoz nagyon sok vendég járt. Több ment hozzá,

Jankuj Rózsi néni ravatala – fotó: Csoma Gergely (2000.)

mint hezzám. Őt ismerték sokan Lábnikból, met Lábnikban nőtt fel, jöttek a lábniak. Nála mindig több étel kellett, mint nálam. Én mindig úgy igyekeztem, hogy legyek kitöteni es, legyen neki es.

Tizenhat esztendeig ültem özvegyül, tizenhat évét! Nem vót könnyű! Vótak itt még özvegyasszonyok a faluba', akiknek a kapuját nappal nyitotta tíz férfit, s lehet éjjel nyitotta harminc! Én azt mondtam, én o-lyan nem le-szek! Én o-lyan nem le-szek! Hogy ingem valakik az ujjikval mutítsanak a faluba? Azt mondják, hogy ne, én a Klárinak a leányát nem veszem el, mert az anyja egy nagy k...va! Vaj, hogy az én fiamhoz ne adjanak hezza egy lejánt miánattam? Az én becsületemet megtartottam, rajtam keresztül a gyermekeimnek es tartottam a becsületjít. Nem vót özvegy ember a faluba', aki, mikor meghótt az asszonya, ne azt monda vóna, hogy hezzám küdjenek asszont, menjek el utánik! Minden özvegyember azt monda:

– Klárit veszem el! – De Klári nem ment egy után es. Nem es vót köztik egy jó ember es, mind részegesek, semmi emberek vótak. Vót egy hülye ember, na, nem vót hülye egészen, de nem es vót valami eszes, meghótt a felesége. Lement a paphoz, hogy béjelentse.

Mondta a papnak:

– Lejöttem, atya, hogy megmondjam, az én Mínyám meghótt. Eltemetem, elteszem, s menyek, veszem el Klárit.

A pap majd hogy meg nem verte azt az embert. Azt monda neki a pap:

– Menj el, te istentelen! Nem szégyelled magadot? Az asszonyod még nincs es felferesztve s te imá gondolsz a házasságra?

A faluban nem es kapott asszont, egy szomszéd faluban esseállt egy bábával.

Az én mostani emberem, Györgyi, erdész vót itt a faluba. Kijött a nyugdíjra, s el kellett mutalódjék haza, az ő falujába, mert itt az erdőnek a házában vótak. Én abba' az üdőbe paplanyokat varrtam a népeknek, télre való vastag paplanyokat, s ezt ő valahonnan meghallotta. Megtalálkozott anyámmal az uton s megkérdezte:

– Igaz, hogy Klári varr paplanyokat?

Azt monda anyám:

– Igen.

– Hogy tudjak beszélni vele?

– Menj ki hozza, honn kapod, s beszélj vele!

Kijött egy nap, hezzám. Akkor es sok asszony vót nálam guzsalyasban s dógoztunk. Monnyák az asszonyok:

– Ne, Klári, jó az erdész, jó az erdész! Jó Gotu Györgyi!

Béjött, köszönt, s monnya, hogy minek jött.

– Varrsz még paplanyokat?

– Varrok.

– Varrnál-e nekem es két paplanyt?

– Igen.

Eztán kijött megkérdeni, hogy mit kell vegyen. Kijött megkérdeni mennyi cérna kell, melyen anyagot vegyen, kijött máccor, hogy mennyi gyapjút kell hozzon. Annyi utat csinyált, lehet ötöt-hatot es, amíg kihozta, ami a paplanyokhoz kellett. Közben ingemet kifigyelt, hogy mire való vagyok én. Ez egy olyan precíziós ember, tudja, mi a jó, s mi a rossz. Ez úgy megveszi az embert, úgy megüsméri, hogy ki mit ér meg, de csak csendesesen, lassacsckán. Így mi a két paplan

Bogdán Tibor és Andrea esküvője (2001.)

mián megismerkedtünk. Oszta egy esztendeig, téltől-télíg járt ki hezzám guzsalyasba, de azt nem tudta senki. Az utója felé kezdték kilelni az asszonyok, met itt, ezek a szomszédok kibeszélték. Györgyi elment vót a faluból, elmutálódott az ő falujába. Nekem telefonyom nem vót, mikor akart beszélgetni velem, akkor adott telefont a szomszédba ide alól, s lehvátott. A szomszédasszony meg kiadta a falunak, hogy Klárinak megint telefonyált az erdész, meg ide s tova! Anyám tudott mindent, akkor még élt szegén. Ő es bízattott, menj férjhez anyámé, de nehogy elhagyd a házadot! Nehogy bémenj azok közü a románok közü! Elejibe úgy vót, hogy én kötözöm az emberemhez.

Egy nap átol jött, ült itt egy hetet nálam. Abba a hébbe az asszonyok kilelték, de én akkor már nem bántam, mert mi egy hónapra elvevődtünk. Elbeszéltek, hogy mikor legyék a házasság, hogy s mint, azt mondtuk húsvét után, hogy ne legyék böjt, akkor vevődünk el.

Amikor húsvét másnapján kihirdettek münköt a templomban, akkor majd seggre esett a világ, hogy én menyek férjhez. Mondta es

Táj- és idegen szavak

bába – öregasszony
 Bécs – Gajcsána közösség közigazgatási központja
 elvevődik – összeházasodik
 esent – ismét
 felferesztés – a halott lemosása
 feteke – fekete
 file – füle
 furtina – hóvihár
 galuska – töltöttkáposzta
 guzsalyas – fonó és udvarlási alkalom
 iutt – ivott
 kazetofon – magnetofon
 kenni – sárral mázolni, tapasztani
 kozonák – ünnepi kalács
 kötös – pazarló
 megjó – meggyógyul
 mutálódik – költözik, elmegy
 nunta – lakodalom
 plita – a tűzhely lapja
 ruva – kendő
 ül – tartózkodik valahol, él, lakik és ül

az emberem, há' csudálkoznak, met te, soha nem neztél az emberek szemibe, nem kacagtál nekik, ha mentél az uton. Örökké lesütted a fejedet, nem lehetett hezzád közeledjék senki. S ez így vót! Igazán nem bánom, hogy férjhez mentem! Az én Györgyim erőst-eröst jó ember, hidd meg nagyon jó ember!

Anyám, mielőtt meghótt, három hetet itt ült nálam. Nagyon eszes vót az utolsó percig. Nem olyan, mind egy-egy öregasszon, hogy amikor készen van meghalni, akkor elmenyen az esze, vagy nem akar beszélgetni. Tibi fiam akkor Izraelben dolgozott. Anyám kicsike korától növelte, erőst szerette, búsulva, várta haza nagyon. Mondtam neki, hogy Tibike messze van, nem tud most hazajöni. Békapcsoltam a kazetofont, s elejibe tettem:

– Anyám, beszéljen belé a kazetofonba, kiküdjük Tibikének.

Akkor ő belémondta:

„Tibike! Imán erőst nehéz nekem, úgy érzem nem fogunk többet találkozni, nem tudok a nuntádban táncolni. Andikát szeresd erőst, vedd el asszonyul! Legyél jó magyar!”

A kazetát kiküdtém a fiának, még ma es megvan.

Anyámat a komaasszonyai mind megjárták, ő beszélgetett velük, egy napval hamarább, hogy meghótt, egész nap énekelt. Elbúcsúzott mindenkitől. Akik idejöttek, mindenkinek elmondta az összes imádságját magyarul, elfűtta az összes énekjít magyarul. Egyik asszont, aki idejárt, megkérdezték:

– Megjártad Feri Rózsit?

– Igen!

– Mit csinál? Készen van, hogy meghaljon?

– Nem! Úgy énekel, hogy még biztos sokat él.

Másnap, mikor az a fejérnép jött ki esent, valami asszonyok mentek bé. Megkérdezte tőlük:

– Megjártatok Feri Rózsit?

– Meg.

– Mit csinál?

– Meg van halva.

– Hogy lehessen? Tegnap énekelt nekem egész nap, s ma meg van halva?

Anyám sokáig nem tudott meghalni. Nálunk azt mondják, hogy ilyenkor ótárgyertyát kell tenni a párnája alá, kell égetni es, s akkor meg tud halni. Anyósom lehozott két nagy ótárgyertyát, az egyiket bétettük a feje alá, a másikat égettük. Azt es mondják, ha életedbe' elégtél vaj egy jármot, akkor addig nem tudsz meghalni, míg egy jármot bé nem tesznek a fejed alá. Anyám erőst kénlódott az utolsó nap, hogy haljon meg, de nem bírt. Akkor eszibe jutott, hogy ugye, ő szegén asszony vót örök életjibe, s hátha egyszer feltett vót vaj egy jármot a tűzre. Azt mondta:

– Eredjete a szomszédba, kérjete egy jármot, s tegyete bé a fejem alá!

Na, vittünk jármot, bétettük a feje alá. Oszta még kérte:

– Vigyete ki, vigyete bé, sirítsetek meg!

Csináltuk, amit mondott. Utóján intett nekem, odamentem hezza, s a filembe súgta:

– Klári! Te menj ki, hogy nekem könnyebb legyék! Fiam, én most meghalok, de nehogy félj tőlem! – Tudta, hogy én félek a hótaktól. – Nehogy félj tőlem, met én vissza nem jövök, neked semmi rosszat nem csinállok.

Kimentem, s abba minutába meg es hótt. Jöttek szólni nekem, hogy imán kész. Nem es féltem egyáltalán, mert azt a bátorságot, ami neki vót, azt ideadta nekem. Nem féltem egyáltalán. Akkor imán az emberemvel es üsmerkeztem, jövögetett hezzám gyakracs-kán, ketszer egy hétban itt aludt nálam, akkor imán nekem vót valakim, akiben bíztam, s így könnyebben el tudtam felejteni édes anyámat.

Lejegyezte: Kóka Rozália

A „legnagyobb székely”

Orbán Balázs emlékezete

Az Erdélyi Szövetség 2012. április 28-án Orbán Balázs (1829–1890), a „legnagyobb székely” tiszteletére, a Magyar Országgház képviselőtagjává választásának 140., az MTA levelező tagjává választásának 125. évfordulóján emléktáblát avatott és emlékülést tartott Budapesten. A Kálvin téri Református Egyházközség gyülekezeti termének külső falán (IX. ker. Kálvin tér 7. sz. házon), a Lónyai utcai homlokzaton elhelyezett táblát szépszámu tisztelgő közönség jelenlétében avatták fel, majd ezt követően a templomban kiváló előadók idézték fel Orbán Balázs alakját, munkásságát. (K.R.)

A „Nemzeti Évfordulóink – 2009” címet viselő, az Oktatási és Kulturális Minisztérium által jegyzett, amúgy izlésesen összeállított kiadványban hiába keressük Orbán Balázs nevét. Még a További Évfordulók függelékben sincs. Úgy látszik, hogy a Nemzeti Évfordulók Titkársága munkatársainak tájékozottsága és szándéka elakad még mindig a trianoni diktátum által megvont határoknál. Legalábbis unitárius vonatkozásban, hiszen az előző években Kelemen Miklós lelkész-történész is kimutatta, hogy hány büszkeségünk „felejtődött” ki a kerek évfordulósok közül. Egy tucatnyit tudnék felsorolni a most „megemlékezésre” előjegyzettek közül, akik megközelítően sem tettek annyit nemzetükért, amennyit Orbán Balázs tett.

1971-ben Erdélyi Lajos „Orbán Balázs: Székelyföld képekben” című könyve bevezető tanulmányában is foglalkozik egy másik magyar betegségünkkel, a feledékenységgel.

„Az Orbán Balázst követő néhány nemzedék gyakran hivatkozott rá – de ezzel lényegében úgy érezte, hogy lerotta iránta kötelességét. Annak idején – így születésének századik évfordulóján is – az emlékebeszédék oda konkludáltak: szobrot kellene állítani.

Bizottságot is szerveztek, pénzt is gyűjtöttek, de szobra máig sem készült el... [Csak a rendszerváltás után állították fel Székelyudvarhely főterén a parkot uraló szobrát! – B.L.] Monumentális művének, A Székelyföld leírásának új kiadásáról sok szó esett, de még töredekesen sem jelentették meg. [1982-ben a Helikon és a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése adta ki a hat kötet két kötetbe rendezett hasonmását. Ebből – hála istennek – nekem is becsempésztek Szentháromságra jó ismerőseink egy példányt mosóporos dobozba rejtve.] Születésének 140. évfordulójára, A Székelyföld leírása

megjelenésének századik évfordulójára, végre könyvet adtak ki Orbán Balázs tiszteletére. (Beke György - Fodor Sándor - Mikó Imre: Orbán Balázs nyomdokain. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest, 1969.)”

Sütő András írja: „Hatalmas munkája [...] mai napig is egy néprajzi intézmény pótlásaként ontja adatait a székelység történelmi és társadalmi múltjáról. (Ahol szemléletét az idő meghaladta, mindenekelött magunkra vessünk: Bözödi György rokon vállalkozása óta mivel gyarapítottuk a kezdet eredményeit?)”.

E fájdalmas felsóhajtás után némileg megkönnyebbülten mondhatjuk el, hogy az írás elején említett feledés mellett nagyon sok tanulmány jelent meg a „legnagyobb székelyről”, akit neveztek soványsága miatt csontbáronak is, aki a báró nevet nem használta, és a romantikus életű Orbán Balázs-legendák egyikeként ezt a címet el is adta Vámbéry Árminnak öt krajcárért.

Rengeteg erdélyi útikönyv, képes kiadvány alapjául szolgál, szinte megírhatatlan minden ilyen mű az ő művei nélkül. Ezek közül a legteljesebb az 1998-ban megjelent Dr. Vofkori László, székelyudvarhelyi gimnáziumi tanár, „Székelyföld útikönyve” című két kötetes műve, amit a kiadó „Orbán Balázs munkája XX. századi változatának, a korábbi munka méltó folytatásának tekint”. De sok anyagot találhatunk most már, a modern tudomány eredményeként, a világhálón, szinte átfoghatatlan mennyiségben.

Iskolák, intézmények, szervezetek, egyesületek és nem csak Erdélyben, hanem itt, az Anyaországban is viselik nevét, őrzik gazdag, tartalmas életének emlékét. Jelen megemlékezésünk során nem is szorítkozzunk az életrajzi adatok felsorolására, sok helyen megtalálhatók, hozzáférhetőek azok.

[Folytatás a 27. oldalon.]

Adalékok Orbán Balázs életéhez

Gyermekkoromban szívesen hallgattam szüleim elbeszéléseit a régi időkről, őseink sorsáról, így Orbán Balázs szüleinek romantikus megismerkedéséről, életük alakulásáról is.

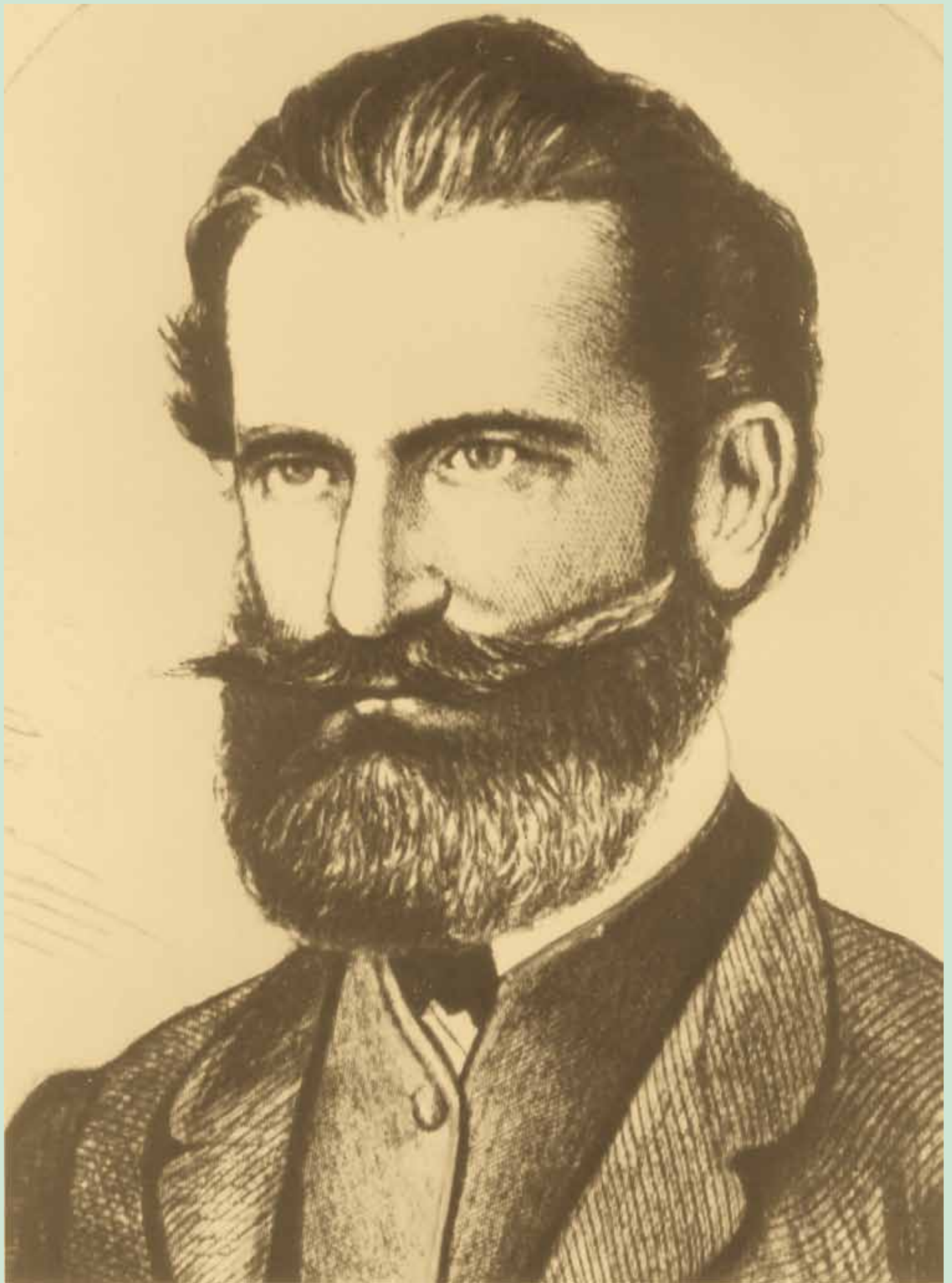
A regényes történet úgy indult, hogy egy selmebányai bányamérnök, Knechtel János a török kormány felkérésére Konstantinápolyban a török kincstári bányák főfelügyelője lett. Itt ismerkedett meg a dúsgazdag Foresti Máriával, akit feleségül vett. Ebből a házasságból született a szépséges Foresti Knechtel Eugenia, Orbán Balázs édesanyja. Knechtel Jánost hatalmas honvággyötörte Konstantinápolyban, de nem bírta feleségét rávenni, hogy együtt Magyarországra térjenek. Egy este mikor hétéves lányával a tengerparton sétált, oly hatalmas volt honvágya, hogy a gyermekkel titokban hajóra szállt. Szerencsésen hazaérkeztek és a gyereket beadta Kassán egy nagyon jó nevelőintézetbe, a tandíjat hat évre kifizette. Ezután visszaindult Konstantinápolyba, mert

bízott benne, hogy a gyermek édesanyját is magával hozza. A sors azonban közbeszólt, hajója hatalmas viharba került és elsüllyedt.

A kislány nem tudta meg, mi történt édesapjával és édesanyja is kétségbeesve kereste eltűnt gyermekét és férjét. A kis Eugenia az intézetben az ott tanuló Orbán lányokban barátnőkre talált. A nyarakat, szünidőket Orbán Pál birtokán töltötte barátnőivel. Itt találkozott a délceg huszárcapitánnyal, Orbán Jánossal, akivel hamarosan összeházasodtak és öt gyermekük született, Balázs volt a második közöttük. Az ifjú férj mindent megtett, hogy megtalálja felesége édesanyját. Leírhatatlan volt a boldogság, mikor az özvegy édesanya és az ötgyermekes Eugenia találkoztak. Azt hiszem, érthető, hogy számomra, gyerekként mennyire érdekes volt ez a romantikus történet, ami később egyre izgalmasabbá vált.

Kovács Györgyné Orbán Réka

(Orbán Bódognak, Orbán Balázs testvérének dédunokája)

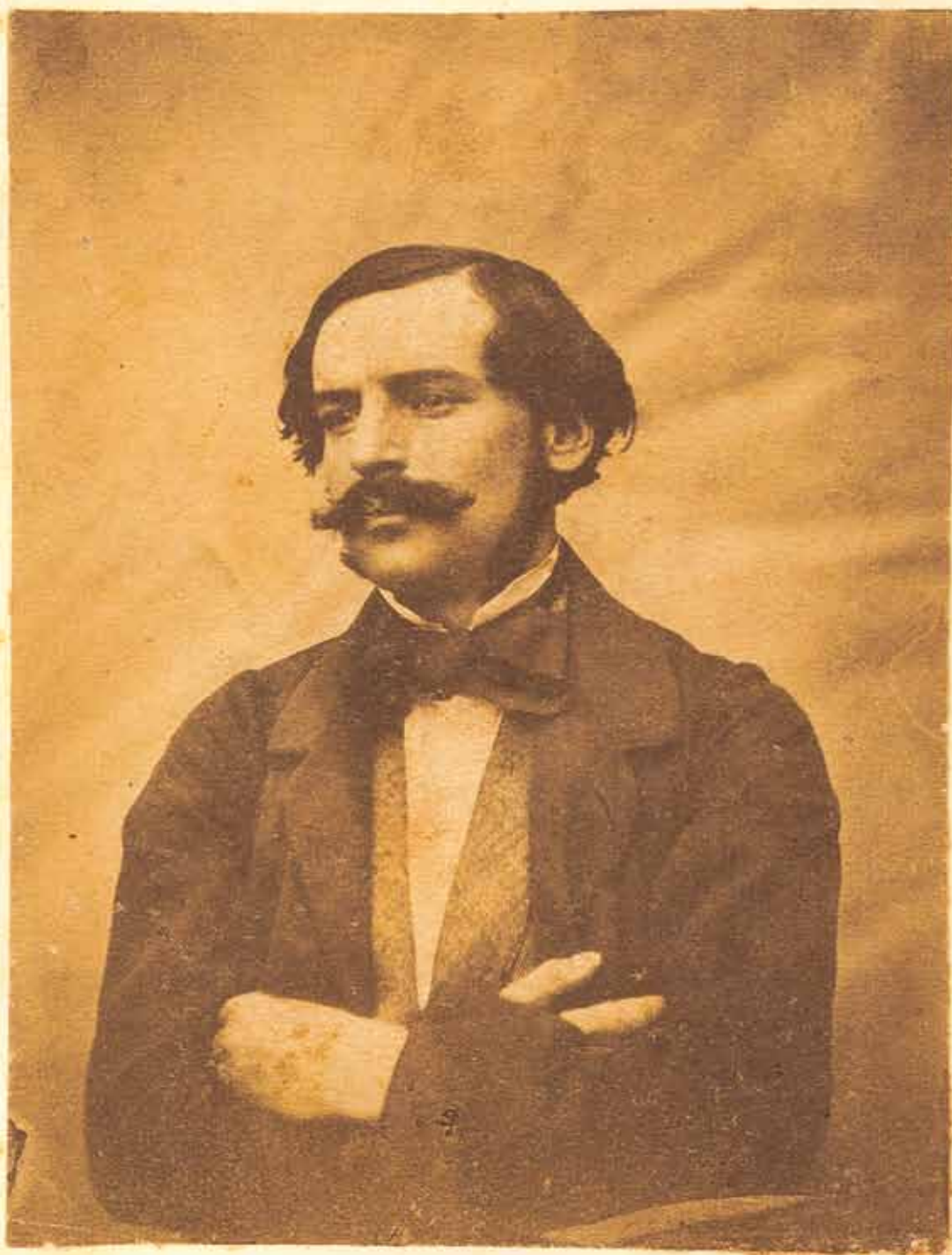

Orbán Balázs portréja
(A Magyar Földrajzi Múzeum szíves hozzájárulásával.)

FOLKMAGAZIN

Orbán Balázs önkéntes száműzetésében Kossuth Lajos közvetlen környezetében élt. Mély barátság szövődött közöttük, amelynek egyik bizonyítéka az 1888. április 23-án emlékébe adott fénykép.

à mon ami et père en propretion Blaise Orbán
Victor Hugo fils.

Jersey. Samary Cottage. Decembre 1854

Orbán Balázs 1853-tól Jersey, majd Guernesey szigetén négy évet töltött Victor Hugo társaságában, akinek fiai tanították meg a fényképezésre. Barátságuk emlékére dedikálta Victor Hugo fia e képet. (Az Orbán Réka tulajdonában lévő fotók először jelennek meg nyomtatásban.)

Torozskói népviselet. (Rajz. Václav János.)

„Torozskói népviselet. (Rajz. Václav János.)” – Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. V. kötet. Pest, 1871. Ráth Mór.

A Szent-Anna tó keletoldali látkepe. (Rajz. Keleti Gusztáv.)

„A Szent-Anna tó keletoldali látkepe. (Rajz. Keleti Gusztáv.)” – Orbán Balázs: A Székelyföld leírása. III. kötet. Pest, 1869. Ráth Mór.
A képeket a szerző és Mezei József fényképei és rajzai alapján készítették a képaláírásban feltüntetett grafikusok.

Az életmű a fontosabb. És milyen szerényen ajánlja főművét: „És most ezen önálló és a maga nemében úttörő szerény munkámat azon bátorító reménnyel bocsátom nyilvánosság és a részrehatatlan bírálat elibe, hogy az netaláni hiányai mellett is hasznosan fogja feltárni, ha nem is mesteri, de lehető hü képét a Székelyföldnek, kedves szülőföldemnek, s ha a kép itt-ott nem eléggé sikerült, ha azon hézagok mutatkoznának, legyen szabad elnézést remélni a legtisztább ügybizalom részére, mely csupán önmagára támaszkodva küzdé ki az eredményt, mit ezennel szerényen felmutat.”

Érdeemes azt is megjegyezni, hogy Jókai Mór Orbán Balázs művét a legkedvesebb öt könyve között tartotta számon.

A szülőföld szerelmével kapcsolatban írja az „Utazás Keleten” című művében, hogy amikor 1859 őszén hazája felé veszi útját és a határon átlép: „a haza szent földére borulva áhítatos muzulmánként csókoltam meg”.

1973-ban, kolozsvári teológusként egyik prédikációmban felidéztem a szülőföldemről, szülőfalumról elmélkedve ezt a meghatározó jelenetet (azután is nagyon sokszor az eltelt 35 év alatt). Aztán most, harminchat év után a Bukarestből megkapott 320 oldalas dossziéból kiderült, hogy ezért is feljelenített a közelemben lévő, beszédemet olvasó és hallgató ügynök-teológusok és tanárok némeilyike.

Romantikus történelemszemléletének tudják be sokan, de sokan el is fogadják (mert ez a valóság?), amit a székelység eredetéről ír: „Midőn Árpád a magyar fajnak elfoglalá és biztosítá e szép hazát, a honfoglalás harcaiban az itt talált, Attila öröksége felett örökös székelyek szövetségként csatlakoztak a rokon magyarhoz, s a sereg előcsapataként részt vettek a magyar birodalom alakításának küzdelmeiben. Nem volt tehát a székely hódított, hanem szövetséges nép, mely egyezményileg csatolta magát a magyar koronához.”

Dávid Antal „A tanú” című, Orbán Balásról írott regényében így érzékelteti Orbán Balázs népe iránti szeretetét, amikor a parlamentben 1890 áprilisában rosszul lesz, és nemsokára, 19-én meg is hal: „Ne feledjétek el, hogy erdélyinek lenni több munkát és felelősséget jelent... Ha őrsz apaduradnak [kéri azt a segélyezett diákot, akinek utolsó ételkészletét is odaadta a kamrájából], tiszteltetem. Írd meg, hogy ültessen egy diófát az emlékemre. DOLGOZZATOK, HOGY LEGYETEK MÉLTÓ SZÉKELYEK!” (Ismét egy legenda, ahogy Mikó Imre írta, miszerint nem gyomorrrák végzett vele, hanem megmérgezték.)

Nem tudom kikerülni, hogy a székelyek szent hegyének tartott Hargitáról írott sorait idézzem: „E nagyszerű havas zöme az egész Székelyföldet s fél Erdélyt befutó hegláncolatoknak, onnan, mint középpontból ozslanak szét a hegyisorok minden irányba, onnan erednek a völgyeket termékenyítő patakok, ott teremnek a drága bércek, ott tenyésznek a sudár fenyvesek, de annak az ég felhői közé felnyúló tetején szülemlik a vihar, onnan támad a mindent elsodró szélvész és árvíz is, azért a székely félelmes tisztelettel tekint mindig ezen három csúcson őshavasra, melynek tetejét hó ezüstözi gyakran még akkor is, midőn alatt ért kalászt lengetnek a szellő fuvalmai.” Lengyelfalvát, szülőfaluját „a zöld fák bársonyába foglalt kis falu”-nak nevezi, ahova nagy útjai után, külföldről, belföldről pihenni, dolgozni tér vissza.

Anyanyelvén kívül öt nyelven beszélt: németül, angolul, franciául, törökül, görögül. Mindenhol, nagy bolyongásai között feltalálta magát, barátok sokaságát szerezve. „Megrója a Bécs kegyét kereső kortársakat, nyakassága nem engedi, hogy az abszolutizmus alatt németül szólaljon meg, [...] az elnyomókat, ha saját fájtájából valók is, elátkozza” – írja Mikó Imre idézett művében.

Az 1848-49-es szabadságharc hírére szabadcsapatot szervez, de százötven emberével csak Vidinig jut el, ahol értesül a világosi fegyverletételről. Visszafordul és utána a menekülteket segíti, egy alkalommal meghiúsít egy Kossuth elleni merényletet is. Eljut Vic-

tor Hugo-hoz Jersey szigetére, akivel szoros barátságot köt, aki azt mondja róla, hogy ha lenne kétszáz Orbán Balázs meg tudná dönteni velük a francia császárságot.

Mindenhol, mindenkinek csak segít. Majd megerősödik abban a hitében, hogy elsődlegesen az övéit kell tennie, itthon. Nem csak szűkebb és bővebb családját segíti, hanem sok más is, intézményeket, közösségeket. „1865-ben lett unitárius, vagyis ekkor tért vissza a róm. kath. egyházból az unitárius vallásra, mert ősei is unitáriusok voltak” – írja Lókodi Sándor János tanár „A Székelykeresztúri Unitárius Gimnasium Történelme” című művében. Dr. Lévai Lajos tanár „Báró Orbán Balázs szülőfaluja: Lengyelfalva” című monográfiájában így ír: „Az áttérése a buzgó »rózsafüzéres« katolikus br. Orbán Balásnak nagy feltűnést keltett országsherte. Orbán Balázs maga id. Daniel Gábornak így indokolta áttérését: »Nem akartam egy hazafiatlan püspök fennhatósága alá tartozni!« Igazi oka az áttérésének – ahogy írásából is kiténik – Orbán Balásnak az a meggyőződése volt, hogy az összes keresztény vallásfelekezetek között az unitárius vallást találta a leghaladottabb, legigazságosabb, legtisztább hitforrásnak.”. Írta ezt egy református tanítóképezdei tanár. Ő maga így fogalmazza meg hitvallását az „Utazás Keleten” című műve, IV. kötete, 59. lapján: „Az én vallásom, amelyet Plato, Sokrates, Krisztus hirdettek, s amelyek apostolai Dante, Petrarca, Thököly, Rákóczi, Robespierre, Petőfi és mások. Az én szentjeim azok, akik elhaltak a szabadság hirdetésében, a nép jogainak védelmében.”. Unitárius egyháza és egyháza iskolái iránt nagy figyelmet tanúsított, „s nem csak szóval, de tettel, áldozattal is mindig az elsők között” volt.

Az 1876-ban, a székelykeresztúri gimnázium javára tett első alapítvány-levelében így fogalmaz: „A nemzetek életképességét és hatalmát ma már nem a nyers erő, nem is kizárólag a hősiesség, hanem a népek miveltési fokozata s szellemi fejlettsége szabja meg [...] a nyers erő felett ott áll a szellem hatalma [...] Ezért nemzetének ma azon honpolgár teszi a legnagyobb szolgálatot, ki az értelmi töke gyarapítására hat [...] A székely-keresztúri unitár. gimnasiumban 5 gymnasialis osztály van jelenleg rendszeresítve, tesztek tehát 500 azaz ötszáz o.é. frt alapítványt oly formán, hogy mindenik osztályban évenként száz-száz frtnak kamatja a legjelesebb tanulónak, nemzet és vallás különbség nélkül, ösztöndíjként kiszolgáltassék.”

A második alapítványt az 1889. évi Egyházi Főtanácsban teszi száz forinttal a 6. osztály felállítására. A harmadik alapítványt az 1890. április 16-án, három nappal halála előtt kelt végrendeletében tette: „a fürdő (Szejke) és a gazdaság jövedelméből 200 forintot 20 éven át befizetni a gimnáziumnak, amíg össze nem jön a 4.000 forint”. Így ír végrendeletében: „Amint egész életem türelem volt a jóért, az igazságért a haza üdvére [...] akként oda kell törekednem, hogy halálomból is némi haszon háromoljék a szegény magyar hazára, amelynek egész életem tevékenységét szentelem, földi javaim egy részét, azt a részét, mely leginkább szerzeményem, a haza, a közmivelődés és fajmege tartás ol-tárára szentelem. Én családdal nem lévén megáldva, a magyar népet tekintem családomnak, s azt kívánom főörökösömmé tenni.”. Aztán családja mellett gondol a hitcsaládjára is, a négyezer forintos alapítványát így „indokolva”: „A székely – keresztúri gymnasium alapítványánál székely nemzetem iránti szeretetem az irányadó, mert én itt is igazán követem Krisztus tanait, hogy aki kövel dob, azt kenyérral dobom vissza, mert nem tagadom, hogy végtelenül fájt lelkemnek, hogy a keresztúri választó kerületben éppen székely testvéreim, azok közt unitárius hitrokonaim buktattak meg. De én e megaláztatásomért, e kitagadásomért úgy kívánok bosszút állni, hogy a népnevelés előmozdítása által edzem meg jövőre e népet a hazafiságban.”

Még sokat lehetne ellopni ennek a csillagnak a fényéből, hogy világitson nekünk is száznyolcvan év távolából. Vagy inkább Emerson megfogalmazása szerint: kössük szekerekünket e csillaghoz!

Balászi László

KACSIREK OTTÓ:

CEMENT

Az éjszaka mocskos, bűzös ködöt lehelt ki magából, olyat, mint amilyenbe általában a külvárosi ipartelepek éjszakai szokták csavarni a magányos, fényüket csak szűken mérő kandalábereket. Olyan sűrű, füstszagú homályt, amely képes maga alá gyűrni mindent, amelyik minden apró rést megtalálva és azon átréselve magát, piszkosszürkére festi az útjába kerülő házakat, tárgyakat és használóinak hétköznapijait. Az álmos csendet csak a hatalmas transzformátorházak és magasfeszültségű távvezetékek duruzsolása zavarta meg némiképp, talán azzal a tétova reménnyel, hogy a rajtuk keresztülfutó energia valahol, egy nem túl távoli helyen fénné alakulva végre szétzúzza ennek a holdtalan éjszakának a falait.

Először az erőmű égbe nyúló kéményei szakították ki magukat ebből a sötétségből, és ahogy a hegyek felől érkező fel-felélénkülő szél a házak tetéjéhez csapta a belőlük kitóduló fekete füstöt, gigantikus ostoronyelekre emlékeztethették volna bármely, a hajnali utcán korán útnak induló járókelőt. De az utcák egyelőre néptelenek voltak, eltekintve attól a kutyától, amelyik egy lépcsőház elé kiszórt szemétkupac tartalmában kutakodott vacogósan, farkát hasa alá csapva, minden kis neszre ijedten kapva fel a fejét.

Valahol, egy párhuzamosan futó utca mélyén villamos sín csikordulása tépte darabokra a csendet, és mintha csak erre a jelre várt volna, a nap is felkapaszkodott a kopott vakolatú bérkaszánya téglakerítésére, tisztavirágnyi időre narancsvörös pompába öltöztetve a ház fényevesztett ablaktábláit.

Álmosan tántorgó emberek kezdtek szállingózni a melékutcák felől, némelyikük betért a sarki, redőnyét félmagasságig emelő vegyesboltba, hogy munkakezdés előtt még felhajthassa egész napra lendületet adó sörét, féldecijét, majd ők is a tátongó gyárkapu felé vették az irányt, amely rövidesen elnyelte őket. Hamarosan a gyárudvar is megelevenedett. Targoncák iramodtak neki mérgező morranásokkal, sötét füstfellegeket okádva ki magukból. Viláikon fáradt olajjal átitatódott raklapokon, rozsdásodó vasöntvények dideregtek.

Egy cementeszsákokat szállító alkalmasosság piros lámpáit felvillantva állt meg egy bezsaluzott gödör mellett. Hátsó ellensúlyáról huszoneves, malterfoltos munkásru-

hába öltözött férfi ugrott le, s lendületes mozdulatokkal irányítani kezdte a vezetőülésben kuporgó ősz hajú, svájcisapkás férfit, hogy az minél kézre esőbben rakhassa le a rakományt egy sóderkupac és a betonkeverő mellé. Az öreg munkája végeztével hátrátolatott, nehézkes mozdulatokkal lekászálódott a járműről, majd az ülés mögül két lapátot húzott elő, egyiket szórtlanul a fiatalabb felé nyújtva.

- Csak nem akar máris nekifogni, tata? Még a kávékat sem ittuk meg. Tankolás nélkül még ez a trágya targonca sem indul el.

- Igyekezzünk csak, a főnök azt mondta, hogy délutánra végeznünk kell! - vetette oda az idősebb.

- Ketten, ezzel?! A főnök igen szeret más kezével dolgozni. Kíváncsi lennék, mit csinálna a helyünkben. Biztos akkor is csak a pofája járna.

- Na, csak hallgass! A saját házát is maga építette fel.

- Ja, meg a fél vállalat. Mintha maga nem rakta volna ott a téglát, keverte volna a maltert, tata. Aztán mennyit is fizetett érte magának?

- Mi közöd hozzá? Inkább a dolgoddal törődj és fogd meg azt a zsákot! - mondta az öreg fázósan, pufajkájának legfelső gombján matatva.

A szél egyre metszőbbé, hidegebbé vált, megtalálva a legeldugottabb helyen megbújó ruharéseket is, hogy aztán kényére-kedvére járhasson rajtuk ki s be. Az erőmű kéményeinek füstje is egyre mélyebben szállt alá, lassan fojtó ködöt terítve a környék udvaraira. Mivel a fiatalabb férfi nem mozdult, az idősebb nagy sóhajtással a cementes zsákok mellé hajolt, nehézkesen felemelt egyet, tett néhány lépést vele, aztán a sóderdombra dobta. Mindeközben arra is ügyelt, nehogy a fiatal férfi észrevegye, mekkora erőfeszítésébe került ez a művelet.

- Hagyja el, fater, nem egy súlyemelő már maga! Jó lesz az az erő még másra is. Megcsinálok én mindent, csak hát nem kell mindennel úgy kapkodni. Még a végén valami baj történik.

- Már mondtam, hogy nem értünk rá. Éppen elég baj az, hogy kevés lesz a cement.

- Na, ezt meg éppen a főnöknek kellett volna mondania, csak hát ugye a főnök előtt...

- Jár neked a pofád hat helyett. Nem is fog ennél a cégnél rád melegedni a gatyá! Az ilyen izgága taknyosokat igen hamar szélnek eresztik mostanában.

- Na, szél az most van hozzá bőven. Ha tudom, hoztam volna egy üveggel - válaszolta gúnyos röhögéssel a fiatalabb. Nagyt köpött maga elé, majd a műhely falának támasztott drótketrechez sétált, onnan locsolótömlőt húzva és egy vödört lóbálva tért vissza. A cső végét a keverőgép mellé készített rozsdás vashordóba lógatta, a vödört pedig csak úgy mellé hajította, ezután visszaballagott a ketrecbe és megnyitotta a vízcsapot. Eközben az öreg talicskát tolt a sóderdomb mellé és a hordó alján lévő vízből egy negyedvödörnyit annak puttonyába öntött, kicsit körbelögyölte s aztán kiloccsantotta a földre. Elfordította a keverő kapcsológombját, mire az ütemes morranásokkal forogni kezdett. Sódert lapátolt a gépbe, majd a szerszámmal téglalap alakú hasítást ejtett a cementes zsákon, és néhány lapátnyit a dobba szórt. Amikor nem találta elég nedvesnek a masszát, a vödörből vizet lötytyintett hozzá.

- Kevesebb cementet kéne beletennem, különben már délre elfogy az egész - mormolta maga elé az öreg. S közben arra gondolt, néhány év elteltével, ha majd porlani

kezd a beton, az ő munkáját és felmenőit fogják felemlegetni az emberek. A hosszú évek alatt azonban annyit megtanult, hogy egy főnöknél sohasem szabad okosabbnak lenni. Átfutottak agyán pályakezdésének első évei, mikor még ő is a taknyoshoz hasonló harsány és mindenkinél mindent jobban tudó fiatal kőművessegéd volt. Mennyit szenvedett nagy szája miatt, mennyit leckéztették, hány durva tréfának volt a középpontjában! Persze arra még álmában sem mert volna gondolni, hogy ilyen pofátlan módon beszéljen a nála idősebbekkel, mint ez a laskafülű.

– Locsold meg a zsalut, hallod-e! – vetette oda a fiatal férfinak.

– Nem fog az már kihajtani, fater – válaszolta heherészve az, de azért kikapta az öntözőcső végét a hordóból és a bő víz sugárral körbelocsolta az összeszegezett deszkákat.

– Ha kész vagy, viheted is az első adagot, ott, a legtávolabbi oldalnál kezd! –

A fiatal férfi a taligához sétált, megragadta és tolni kezdte. A talaj kisebb-nagyobb egyenetlenségein egyetlen energikus mozdulattal segítette át az alkotmányt, majd tartalmát a deszka és a gödör fala közé zúdította.

– Fogja még ezt délután felé óvatosabban is csinálni ez a taknyos – gondolta magában az öreg, miközben módszeresen újratöltötte a keverőt –, mindennek megvan a maga ritmusa, ha azt tartani tudja az ember, még estére sem esik ki kezéből a szerszám. De majd idővel megtanulja, már ha ki nem tesz addig a szűrét, vagy rá nem un az egészre.

A fiatal férfi, mintha csak olvasott volna gondolataiban, mosolyogva nézte a magában mormogó öreget, és hirtelen valami szeretetféle öntötte el, de ennek okát nem tudta volna egyértelműen megmagyarázni. Nézte azokat a csontos, horgas ujjakban végződő kezeket, az ezer ráncba gyűrődött, talán idejekorán öregedni kezdő arcot, és közben arra gondolt, nem is lehet olyan rossz ember ez a folyton zsémbelő vénség, csak hát nem hagyja magát rendesen megismerni. Nem akarja közelebb engedni magához az embert. Talán egyszer, ha munka végeztével sikerülne becsalni valamelyik talponállóba egy pofa sörre, akkor esetleg megnyílna végre. Ám hogy ezt miként tudná elérni, arra nem volt ötlete. Az öreg általában csak sebtében lezuhanyozott, utcai ruhát öltött magára, hóna alá kapta viseltes bőr aktatáskáját, amelyben szalonnából, kenyérből és hagymából álló állandósult étrendjét hordta magával, és már indult is, s csak a csoda tudja, kihez és hová. Valakitől azt hallotta, hogy a felesége már évekkal ezelőtt meghalt, egyetlen fia pedig külföldre nősült, s valamilyen ismeretlen oknál fogva nem is akarja tartani a kapcsolatot az öreggel. Az a szóbeszéd ugyan járta, hogy az öreg fiatalabb korában nagy korhely volt, a keze is hamar eljárt s ezzel sikerült megbetegítenie az asszonyt és elmarni maga mellől a gyereket, de ezeknek a kósza híreszteléseknek valamiért nem tudott hitelt adni. Az ő környezetében nem voltak szokványosak az efféle dolgok, így létezésükben sem tudott igazán hinni. Visszatolta a talicskát a gép dobja alá.

– Zárd el a vizet, mert mindjárt elárasztod itt nekem az egész gyárudvart! – ripakodott rá az öreg, miközben a talicskába borította a bekevert betont.

– Lehet, hogy esni fog – vetette közbe a fiatal férfi reménykedve, még mindig az elmaradt kávéra és a műhely jóleső melegére gondolva.

– Már csak az hiányozna, még az a kevés cement is tönkremenne.

– De azért a nejlonfóliáról ugye hallott már, tata? Tudja, arról az átlátszó, összehajtogatható valamiről beszélek. Ne éljen már lelki életet azzal a cementtel! Ha nem lesz elég, hát cssesse meg a főnök a tudományát!

– Már megint túl nagy a pofád, inkább igyekezz azzal a betonnal!

– Megyek már, na. Hozzáfagy a kezem ehhez a nyüves talicskához – tette még hozzá rövid szünet után.

A gödörhöz tolt a és beöntötte az anyagot, majd kabátjának belső zsebéből cigarettát és gyufát kotort elő. Az erős szél miatt csak sokadikra sikerült rágyújtania. Sietve visszarakta kabátjának rejtékébe a holmikat, majd nagyot szívott a cigarettából, füstjét sokáig benntartva, mintha a belőle áradó meleg minden apró kis szikráját hasznosítani akarná. Karikákat eregetve próbálta kifújni a füstöt, ám azokat szinte azonnal darabokra tépte a viharos erjű szél. Míg tudta, tekintetével egykedvűen követte a csapongva oszladozó fehér pamacsokat, s valahol, látómezőjének szélén, valamiféle különös mozgásra lett figyelmes. Az erőmű égbe nyúló kéményének oldalán, hosszú kötéltre szerelt hintaszerű tákolmányon egy ember ereszkedett alá. Övéről szerszámok lógtak, s egy mellette csüngő kötélen egy öles vödör lengedezett.

– Na, ez sem teljesen százasa! – kiáltotta az öreg felé az ipari alpinistára mutatva, akit is a szél ereje időnként méterekre sodort a kémény falától. – Jobb időt keresve sem választhatott volna az ilyen munkához. Még a végén lezuhan onnan.

– Nem a te dolgod! Te foglalkozál csak a betonnal. Meg is érdemli az ilyen marha.

– Meg bizony! Meg az ilyen munkamániás barom, aki nekem semmi más nem jár abban a papucsállatka szintű agyában, mint az, hogy a munkáját határidőre elvégezze, ugye, tata? Ezt akarta mondani a maga lényegre szorító egyszerű módján? – vetette oda ingerülten a fiatal férfi.

– A talicskát hozd, azzal törődj! – engedte el a célzást füle mellett az öreg.

A fiatal férfi visszatolta a talicskát, s ezután már szótlannul hordta az anyagot, időnként fel-felpillantva a kéményen dolgozó férfira, kinek láthatóan komoly erőfeszítésebe került, hogy a szél ne sodorja le. Lábaival megpróbált fogást találni a kémény oldalán, s így javítani a téglák közül kipotyogott fugát, vajmi kevés sikerrel.

Az öreg leállította a betonkeverő motorját.

– Ideje valamit harapnunk – szólta a fiatal férfihez.

Hang nélkül ültek le. Az öreg egy vödört húzott maga alá, a fiatal egy cementeszákra dőccent. Táskáikból kenyéret és hozzávalót vettek elő, s csak úgy, a térdükre kendőt terítve kezdtek falatozni. Az öreg maga elé bámulva gyorsan és jóízűen habzsolt, de a fiatalabb csak ímmel-ámmal tologatta szájában az ételt, mindeközben tekintetét egy pillanatra sem vette le a kéményen dolgozó emberről. Egyszer csak hirtelen felpattant, öléből messzire röppentek az előre feldarabolt kenyér- és párizsi darabkák, s örülten hadonászva ordította az öreg felé:

– Nézze, tata, ez leesett! Az a szerencsétlen lezuhant a kötélről!

– Na, annak sem kell már idegeskednie, hogy vajon elég lesz-e a cement – felelte tekintetét még csak fel sem emelve az öreg.

Tavaszköszöntő 2012

A Muharay Elemér Népművészeti Szövetség gálaműsora

„A hagyomány nem a hamu őrzése, hanem a láng továbbadása” – mondja Morus Tamás. A Muharay Elemér Népművészeti Szövetség egyik törekvése, hogy az egy régióhoz, táncdialektushoz tartozó együttesek közösen mutassák be szűkebb pátriájuk tánc-, zene- és szokáshagyományait. 2010-ben a Kalocsa-vidék együttese, 2011-ben pedig a Palócföld együttese mutatták be tavaszi szokásaikat. A sorozatot 2012. március 17-én, Budán, a MOM Kulturális Központban Nyugat-Magyarország hagyományörző együttese folytatták.

A délután és este programja az ország legkorábban polgárosodott területének számító Nyugat-Magyarország, ezen belül Győr-Moson-Sopron és Vas megyék zene- és szokáshagyományaira kívánta felhívni a figyelmet. A ma táncosait az elődök is kötelezik, hiszen az 1920-as években itt alakultak meg az ország első együttese, amelyek a hagyomány életben tartásán kívül a faluközösségek megőrzését is célul tűzték ki, és éppen korai polgárosodásuk hívta fel a figyelmet a hagyományápolás fontosságára.

A zenés köszöntővel kezdődő rendezvény szervezői a „Facsiga” Játsszóházba várták a kicsiket és nagyokat, amely Aprók táncával folytatódott a Timár Böske vezette Csillagszemű Táncegyüttes és a rábaközi Népművészet Mesterei közreműködésével. A nézőket este a szanyi Bokréta Hagyományörző Együttes, a vitnyédi Énekes Lenke Hagyományörző Együttes, a Gencsapáti Hagyományörző Néptáncegyüttes, a Kapuvári Néptáncegyüttes, a Szili Hagyományör-

ző Együttes és a vasi kötődéseit nem felejtő Bognár Szilvia énekes várta „Az emberélet fordulója – nyugat-magyarországi népszokások” című kétféldős bemutatóra. Az együtteseket a Földesi Jánosné Rózsa vezette szombathelyi Boglya Népzenei Együttes, a szanyi Greznár Zoltán és zenekara, valamint Kapuvárról Cseh Tamás és zenekara kísérte.

A szakmai közvélekedés szerint ez a terület, főként Vas megye táncbéli szegénységéről ismert, ebből pedig sokaknak az következik, hogy az egymáshoz közel álló dialektusok szegényes tánc típusaiból csak unalmas, egyhangú mű születhet. Nos, ez az este bebizonyította, hogy mindez téves, az egyszerűség, „szegénység” is rejthet magába izgalmas, szépségeket. Csollány Csabának, az est szerkesztő-rendezőjének dicséretreméltóan arányos, változatos és lendületes műsort sikerült létrehoznia. A több mint ötszáz néző Rábaköz és Vas megye táncából, így a régi stílusú kanásztánc típusokból, ugrósokból és azok egyik legfejlettebb válto-

zatából, a dusból, a lakodalomban fallikus jelentést is hordozó, termékenység rítusra utaló seprű- és mozsártáncok gazdag változataiból kapott válogatást. A legénycéhes szokásokkal szorosan összekapcsolódó körverbunkok típusai és a csárdások az együttesek jó előadói színvonala, stílusismerete révén egyéni árnyalataikat élvezetesen, jól érzékelhetően kibontva váltották egymást. A táncok a Nyugat-Magyarországon megtalálható gazdag karácsonyi szokásokhoz, a táncos mozzanatok is megőrző regőléshez, a farsangi rönkhúzáshoz, valamint az emberi élet egyes fordulójának szokásaihoz jó dramaturgiai érzéssel elrendezve kapcsolódtak. A terület táncéletébe szervesen beépült polgári társastáncokból kellő ízléssel és aránnyal mért mennyiséget láthattunk. Mindezt egy, a tánc típusokkal, tempókkal, dinamikával, hangulatokkal arányosan banni tudó előadásban élvezhette a néző.

Az est „ouvertour”-ral [*előjátékkal*], a közreműködő együttesek csoportvezetőinek és

Fotó: Földi Tamás

Fülöp Ferenc-díjas táncosainak nagy hatású friss csárdásával indult, amelyet keretes szerkezetű kétrészes előadás követett. Drámai erővel fogta keretbe az előadást a téli, karácsonyi ünnepkör megidézése. A szentcsalád-járás szokásának ünnepélyessége, a Megváltó születésére várakozás szakrális hangulatát idéző gyönyörű indítókép Bognár Szilvia Mária-énekével megkapó és hatásos kezdése volt a két felvonásnak. A szakralitás fokozatos feloldása az ölbéli játékon, az ezt követő gyermekjátékon, az iskolai órát megidéző jeleneten, majd a Gergely-járás szokásának megelevenítésén keresztül fokozatosan jutott el a farsangi tuskóhúzásnak az emberi élettel, házassággal, termékenységgel kapcsolatos profán légréhez, és tovább a locsolás szokásával megidézett húsvéti „anasztázisz” [feltámadás] hangulatába. A jól építkező, a jó ízlés háttérát át nem lépő élvezetes farsangi játékban valamennyi közreműködő kiváló alakítást nyújtott, de ki kell emelnünk a „kisbíró” és a gyerekek játékát.

Nagyon jó, hogy az ünnepkörök, az emberi élet szokásai és a munkaszokások egymástól elválaszthatatlan egységben jelentek meg. A Szent György-nap megidézésével, a kanászválasztás szokásával a tavaszra, a munkára való felkészülést állította színpadra a jó formában lévő szanyi együttes, amely régi, megszokott elementáris erejét mutatta a tánciskolás kép végén berobbanó verbunkban és csárdásban is.

Ezután a sokak emlékezetében még élő vitnyédi pünkösödölő elevenedett meg hajdani szépségében, amelyet a nagyhatású, szíliék által megidézett búcsú követett. Az előadók hiteles képet nyújtottak a szervezett legénytársaságok, céhek életének egyik mozzanatáról, a búcsú előtti hónapokban szervezeten begyakorolt verbunk bemutatásáról a falu nevezetes pontjain. Ezt a nyár, az aratási szokások táncos megjelenítése követte szintén a szíliék előadásában.

A nyugat-magyarországi hagyomány sajátját jelentő legénycéhek szokásainak egyik mozzanata a legényavatás. Ennek nagyon hangulatosan megformált profán rituáléja került színpadra, jól eltalált figurákkal a Kapuvári Néptáncgyüttes előadásában. A profán avatószertartás szakrális párhuzamaként jelent meg a vasvár-szentkúti búcsújárás és keresztelés jelenete a gencsiek előadásában, bizonyosságul annak, hogy tehetséggel még egy színpadi megformálásra alkalmatlannak hitt szokás is drámai erejű lehet.

Az ősz a felavatott, katonakorú férfiak büszke és szomorkás idejét idézte meg: a regruta- és katonaéletet. A beválás ténye büszkeséggel töltötte el a legényt, ugyanakkor az élet egy ismeretlen időszakát, a

családtól és kedvestől való távollétet előlegezte meg. A Gencsapáti Hagyományörző Együttes férfikarának megrázó erejű éneklése, táncos előadói kvalitásai a székhez szögezték a nézőt. A második felvonás talán legszebb pillanatait éltük át. Ez folytatódott Bognár Szilvia gyönyörű párosító énekevel, amelynek intim percei tökéletesen vezettek át a vitnyédiek lakodalmi képeibe. Meg kell dicsérnünk az idős adatközlők színpadji megjelenését, atmoszférateremtő erejüket és a fiatalabb generáció hozzájuk idomuló hangulatos játékát. A darab a téli-karácsonyi ünnepkör varázslatos, de már felszabadult hangulatával, az újévet köszöntő archaikus Vas megyei regöléssel folytatódott, amely egy könnyekig megható táncos Szent Család körében hangzik el, és amelyben nagyszerű rendezői ötlettel megjelenik az élet folytatásaként a korábbi lakodalmas ifjú párja is egy újszülötten.

A közös játék élménye, az együttgondolkodás szelleme áradt a színpadról. Az együttesek tagjait többé-kevésbé személyesen is ismerő tudósító bizony kapkodta a fejét, most éppen kik is vannak színpadon. Ebben a legzseniálisabbat a gyerekek nyújtották, de a felnőttek, az idősebbek szándéka, közös akarata nélkül az egész fabatkát sem ért volna, bizonyítva, hogy a jó teljesítményt nem feltétlenül a verseny, a gyakorta egészségtelen rivalizálás motiválja.

Felejthetetlen pillanatok teremtettek az ölbéli játékok, a gyermekkort, valamint a regrutázást megjelenítő képek. Derűs perceket szereztek az iskoláskort, a Gergely-járást, illetve a tánciskolát és polgári társastáncokat megidéző jelenetek. Kiváló alakítást nyújtottak a prózai szerepet játszó felnőtt táncosok, együttesvezetők. Felejthetetlen volt a gyermekek önfeledt játéka és tánca. A rendező-koreográfus nagyszerű ötlete volt a színpadi történet jelentős állomásain rondószzerűen visszatérő Szent Család és az újszülött szerepeltetése. Említsük meg név szerint is a gencsapáti Sipos családot az együttesi légkört, a színpadot otthonának érző, önmagukat adó három gyermekével.

Dicséret Csollány Csaba rendezőnek, a közreműködő koreográfusoknak, együttesvezetőknek, Antal Áronnak, Csíti Gábornak, Gerlecz Lászlónak, Schwarckopf Gyulának, Töreki Imrének, Varga Albinnak és Zsámboki Lászlónak az alkotó együttgondolkodásért, és természetesen valamennyi táncosnak, amiért türelemmel, szorgalommal képesek voltak alkalmazkodni egy közös gondolathoz! Nélkülük kivitelezhetetlen lett volna minden szándék. Csak így sikerülhetett néprajzilag hiteles, a hagyomány azonosságát és különbözőségeit bemutató, mai szóhasználattal „ütős” bemutatót lét-

rehozni, amely magával ragadta a kívülről, a nézőket. A nézőket, akiknek sorában sajnos nagyon kevés fiatal néptáncost láttunk. Mint minden eddigi alkalommal, most is reménykedem, hogy eljön talán az idő, amikor a „Kismagyarország” határain belül élő hagyományörzőkre a jelenlegi-nél nagyobb figyelmet fordít a fiatal magyar néptáncos generáció.

A „Tavaszköszöntő” programok ünnepi perceit jelenti, amikor a Muharay Népművészeti Szövetség minden évben kiadja a névadóról, Muharay Elemérről elnevezett díjat. A díj azokat a személyeket, együtteseket illeti, akik szervező és alkotómunkájukkal, együttesi eredményeikkel mindannyiunk számára példát mutatnak. A 2011-es év díjait Héra Istvánné, a szövetség elnöke adta át. A nézők és táncosok ünneplése közepette az együttesi díjat Zsámboki László, az Énekes Lenke Hagyományörző Csoport vezetője Vitnyédről, az egyéni kitüntetést pedig Oláh Csicsics Ivett és Oláh József, a varsányi Muskáti Hagyományörző Együttes vezetői vehették át.

Végül szóljunk azokról is, akik a „Tavaszköszöntő 2012” sikeréhez, az esemény barátságos, vendégváró és vendégmarasztaló légköréhez nagyban hozzájárultak. Tímár Böske és a Csillagszemű Táncgyüttes tagjai, a rábaközi Népművészet Mesterei, a pécsváradai Zengő Táncgyüttes játszóház-vezetői és a vendégfogadó együttesek, Bag, Isaszeg, Veresegyház táncosai nélkül nem lett volna teljes a program.

A hagyományörző együttesek életében lezajlott generációváltás tapasztalatait, a szövetség eddigi törekvéseit, a jelen társadalmát, a hazai és nemzetközi népművészet irányzatait figyelembe véve érdemes lenne közösen elgondolkozni a ma és a jövő hagyományörzésének, hagyományátörökítésének értelmezéséről, felfogásáról, feladatairól, a mai hagyományörző és feldolgozó együttesek közötti különbségekről.

Számomra a hagyományörzés komplexitás. Életere a helyi emberi közösség, amelynek elődei a hagyományt létrehozták, éltették, tökéletesítették és átörökítették az utánu következőkre. Egy adott közeg (falukisváros) hagyományörzői az előző generáció képviselőitől közvetlenül, velük együtt, szimbiózisban élve veszik át az örökséget. Ebből az együttélésből mindkét generációnak és a jövőnek is előnye származik. A hagyományörző együttes mint közösség elsősorban saját komplex hagyományában van otthon, azt sajátítja el, azt műveli, fejleszti a legtökéletesebbre, ezt örökíti át saját utódaira és teszi a mindennapok részévé, példát nyújtva másoknak, az ebből merítkezőknek.

Antal László

Nem szánt vet az égi madár, mégis eltartja a határ...

Nemrég egy fiatal ferences szerzetest hallottam beszélni egy társaságban. Nagyon megragadta a hallgatóságot, ahogyan a három szerzetesi fogadalom egyikéről, a szegénységiről szólt, arról, hogy mennyire megszabadíthatja az embert a fogyasztói világ anyagi javak utáni állandó sóvárgásától. Ma is előttünk a lehetőség, hogy a természet éléskamrájából magunk szerezzünk be néhány ételalapanyagot. A gyalogos kirándulások felérnek a legdrágább wellness programokkal, különösen, ha jó a társaság, s ha a begyűjtött növényekből még ízletes eledelket is készítünk. Lássuk hát, hogyan csinálták ezt eleink!

A különböző vadnövények felhasználása a legősibb létfenntartási módok egyike. Őseink már az Ural vidékén fogyasztották a fák kérgéből készült lepényszerű kenyeret vagy kását, egyes szamócaféléket, gyökereket, gumókat és a nyírvizet. A török népek révén ismerhette meg a magyarság a csalán, a bojtortján, a kökény, a som és a gyékény táplálékként való hasznosítását. A gyűjtögetett növényfeleségek száma a Kárpát-medencei letelepedést követően tovább bővült. Az erdei gyümölcsök (például mogyoró, som, kökény, vadalma, vadkörte, bükkmakk) és más gyűjtögetett növények (köménymag, surlófű, gomba) beszolgáltatása még a XVII. században is a jobbagyi kötelezettségek része volt. A táplálkozásra alkalmas vadnövények a korabeli szakácskönyvekben is bőven szerepelnek. A piacokon, vásárokon mindenütt lehetett látni gombát, erdei gyümölcsöket, vadnövényeket árusító embereket.

A vadnövények legjobb ismerői az erdőt-mezőt járó emberek, például a pásztorok, vagy még inkább a pákászok voltak. Az Alföld pásztorai még néhány évtizede is gyakran helyettesítették a kenyeret liszttartalmú gumókkal, gyökerekkel, főként bényele-félékkel, amelyeket különböző neveken (*böndő, bösövény, elecske, juhász-mogyoró, zsiku* stb.) emlegettek. A nagykunsági szilaj pásztorok a gyékény gyökértörzsét, a *gyékényböndőt*, más néven *böngyölét* maguk ásták ki a földből, vagy disznókkal túrátták ki. Sülve, főve egyaránt ették, mint a krumplit. A vízben puhára főzött, vagy parázson megsütött böngyölét kettéhasították és ikraszerű belsejét kikanalazták. Sok pásztor jobban szerette, mint a kenyeret.

Az Ecsedi-láp, a Bodrogek, a Nagy- és Kis-Sárrét mocsaras területein éltek a pákászok, akik megélhetésüket teljes egészében a gyűjtögetésre alapozták. „A pákász se nem szánt, se nem vet, se nap számba nem jár, hanem a kész után nyúl” – írta egy XIX. század végi kortárs. A pákász a mocsarakban kúp alakú nádkunyhóban, vagy nyerges tetejű földkunyhóban lakott. Halászott, vadászott, családjával együtt gyűjtötte az ehető mocsári növényeket, a gyékény buzogányát (*páka*), a vadmadarak tojását, színes tollát, vadméhek mézét, gyógynövényeket, fogta a piócát, a teknősbékát.

A vadnövények között sok, kifejezetten finom csemege akad. Ilyen például a *szelidgesztenye*, amelynek termését sütvé, vagy főzve ma is gyakran fogyasztjuk. Nagybányán zöld burkával együtt hordóba taposva júniusig eltartották. Vas megyében a gesztenyelisztből kását készítettek.

A Tisza, a Bodrog és más folyók mentén napjainkig előfordul a *sulyom* (más néven *vízigesztenye, vízidió*) fogyasztása. A sulyom évelő vízi növény, termése a gesztenyéhez hasonló. A Tisza szabályozá-

1.) Pákász a különböző eszközeivel. Ecsedi láp (Szatmár vm.)
2.) A nyírfából kicsurgó lé felfogása (Udvarhely vm.) • Forrás: Gunda i.m.

sa előtt annyi volt a sulyom, hogy olykor még ladikkal is alig lehetett közlekedni tőle. Ma is keresik és gyűjtik, Tiszafüred környékén vendéglői étlapon is szerepel. Felhasználáskor kettévágják, finom belét kiszedik, általában mártást és sült részt készítenek belőle. A főtt sulyomot az alföldi városok piacain a két világháború között még árulták. Az Alföldön a sulyom lisztjéből pogácsát sütöttek.

A *földimogyoró* (*mogyorós* vagy *földi lednek*, amely nem azonos a ma közismert amerikai mogyoróval) lisztes gumója a gyermekek és felnőttek kedvenc csemegéje volt. Gyakran a disznó, a varjú vezette rá a keresőt a lelőhelyére. Tavasi szántás alkalmával is sokat lehetett találni. Az összeszedett gumókat a burgonyához hasonlóan vermekben tárolták és úgy is készítették el.

Gyerekkoromban magam is sokszor ettem játszópajtásaimmal *édesgyökeret, papsajtot*. A *baraboly* gumóját nyersen vagy salátaként fogyasztották. Jókai Mór is megörökítette Bálványosvár című regényében, ahol Imola zsákszámba szedi a barabolyt, más ehető vadnövényekkel együtt.

A *csalán*, a *sóskafelek*, a *pitypang*, a *galambbegy*, a *boglárika* (vagy *szentgyörgysaláta*), a *martilapu* (vagy *nyúlsaláta*) és más növények levelét levesnek, főzeléknek, salátának készítették el. Fogyasztásuk

FORRÁSOK:

- Gunda Béla: *A vadnövények gyűjtése*. (Magyar Néprajz II. Gazdálkodás) Akadémiai Kiadó, Budapest, 2001.
Szigeti Andor: *Népi konyha. Tiszán innen – Tiszán túl*. Planétás Kiadó, Budapest, 2001.
Szigeti Andor: *Népi konyha. Dunántúli tájak ételei*. Planétás Kiadó, Budapest, 2001.

napjainkban főleg Erdélyben szokásos, ahol e növényeket piacon is árulják. Gömörben húsvéti reggeli a zsírban párolt csalánnal készített rántotta. A csalánlevelet a hús frissen tartásához is használták, betakarva azt a növényvel. Szentgálon a magunk szedte gyenge csalánlevelet egyik barátunk nagymamája a spenóthoz hasonlóan készítette el. Az íze is megegyezett a spenótéval.

Már a honfoglalás előtt megismerkedett a magyarság a *bojtorján* fogyasztásával. A növény leveleiből régebben savanyú levest és üdítő italt készítettek. A réti lóhere piros virággömbjét, az *istenke cipókáját* a palóc gyermekek szedegetik. A vadkomló fiatal hajtásából Erdélyben levest, főzeléket készítenek. A *komlóhegysalátát* említi egy XVI. századi erdélyi fejedelmi szakácskönyv is. A vadon és kertekben is termő *veres paré*, *veres ester* erdélyi fogyasztását már 1829-ben leírták. Szalonnával főzve, lepénybe téve került az asztalra.

A Tisza mentén még él az emléke a *harmatkása* gyűjtésének. Kora reggel szették, megszáritották, héját mozsárban lehántották és úgy készítették el, mint a köleskását. A Felső-Tisza mentén az 1900-as évek táján szükségből még fogyasztották.

A *bükkmakkból* a székelyek olajat sajtoltak. Különösen ízletesnek tartották a benne megsütött mogyorós pelét (erdei kismelős). Szűk gabonatermés idején megpörkölték és gabonaliszttal összekeverve kenyeret sütöttek belőle. A pörkölt bükkmakk a székely és palóc pásztorok kedvenc csemegéje. A *magyal* makkját a pásztorok forró hamuban pörkölték meg.

A *vadalmát* és *vadkörtét* nemcsak nyersen fogyasztották, hanem az összezúzott gyümölcs kipréselt levéből ecetet és bort (*csügör*) is készítettek. A vadalma-, vadkörte-, berkenyefák hasznosítását a faluközösségek szigorúan szabályozták. Az utak mentén, a réteken található *gyepürózsa* terméséből lekvárt főztek. A *cirbolya*, a *boróka* (vagy *szemerke*), a *kökény*, a *som*, a *mogyoró*, a *barkóca*, a *málna*, a *földieper*, a *fekete áfonya*, a *vörös áfonya* és más növények termését szintén gyűjtötték és fogyasztották. A boróka bogyójából pálinkát főznek, amely a székelyeknél *fenyővíz*, a palócoknál *borovicska* néven ismert. A som termését nemcsak nyersen és aszalva eszik, hanem pálinka ízesítésére is használják. Lekvárt (*csete*) főznek a *gyalogbodza* terméséből. Az *akácfa*, *bodza* virágját tojással kirántották.

3.) Gesztenyesütés és -árusítás a leányvásáron. Pécsvárad (Baranya vm.), 1930. Forrás: Gunda i.m.

Az egész magyar nyelvterületen jelentős a *gomba* gyűjtése. A friss, nagyobb gombát forró hamuban (Ormánság), kőlapon (Székelyföld) sütötték, illetve levest, pörköltet főztek belőle, vagy tojással készítették el. Napon, kemencében szárították, vagy más savanyúsághoz hasonlóan hagymával, ecettel tartósították is. Az ország északkeleti részén a gombaleves jellegzetes karácsonyi étel.

Erdős vidéken szokás volt az édes nedvű fák (nyír, szil, jávor, cser) tavaszi megcsapolása, a *viricelés*. A fából kicsorgó édes levet (*boza*, *csiger*, *musztereáca*, *virics*) edényekben fogták fel, vagy a fába vájt mélyedésben (*göbéc*, *gübü*, *kópence*) gyűjtötték össze. Az így nyert édes levet üdítőitalként fogyasztották, vagy tüdőbaj elleni orvosságnak, szeplő elleni szépitőszerként is alkalmazták. A nyírvizet a nagyobb városok piacain hordókban árulták. A székely hegyekben működő viricsfűző házakban a juharfa levéből cukorsűrítményt is készítettek. A *cservizet* a somgyi pásztorok itták szomjúság ellen. A „csapos” cserfák leve olyan volt, mint a szóda, vagy az alkoholmentes sör, kitöltéskor még habzott is. A jó cserfavíz volt a pásztorok barna söre.

A gyűjtögetett növények fogyasztásának különösen ínséges időszakokban volt nagy jelentősége. Tölgyfakéregből, cser-, tölgy- és bükkmakkból, mogyorórügyből, tátorján- és tarackgyökérből, gyékény gyökértörzséből őröltek lisztet, s abból sütöttek a kenyeret, főzték a kását. Szalmát, rügyet, makkot rágtak, ették a vadrózsa termését, a labodamagot, az ecetnek megtört vadalma törkölyét, a nádgyökeret. Az 1717–1718. évi háromszéki aszály ínségeledeleiről még versben is megemlékezett a helyi krónikás:

*Amely része pedig népiünknek marada,
Záldog héjjal, rüggel s gyökérral él vala,
Vagy galagonyából gyúrt pogácsa vala,
A laboda kenyér igen becsüs vala.*

Láthattuk, hogy az életben maradás érdekében milyen találékonnyan használták eleink a természet adományait, elfogadva az Isten gondviseléséről szóló evangéliumi tanítást, amely végső soron mindannyiunkra érvényes lehet: „...ne aggódjatok életetekért, hogy mit egyetek és mit igyatok, se testetekért, hogy mivel ruházkodjatok. Nem több-e az élet tápláléknál, és a test a ruházatnál? Nézzétek meg az égi madarakat: nem vetnek, nem is aratnak, csűrbe sem takarnak, és mennyei Atyátok eltartja őket. Nem vagytok-e ti sokkal értékesebbek náluk? Aggódásával pedig ki tudná közületek megnyújtani életét csak egy arasznyival is? [...] Ne aggódjatok tehát a holnapért, mert a holnap majd aggódik magáért: elég minden napnak a maga baja. (Máté 6. 25–27, 34.)”.

Juhász Katalin

SULYOMMÁRTÁS

A sulymot tisztítás után mintegy fél óráig főzzük, majd főzolevéből kiemeljük, kettévágjuk, belsejét kikaparjuk, diódarálón ledaráljuk. Hozzáöntjük a forró tejet, simára keverjük és felforraljuk. A tűzről levéve még tejföllel, mustárral ízesítjük és összeforraljuk. Tálalás előtt ismét felforraljuk, a tűzről levéve még tejszínnel finomítjuk. Különlegesen finom, pikáns mártás.

VADKÖRTELEVES

Hozzávalók: vadkörte (vackor), só, citromfű, tej, liszt. Az érett, puha vackort sóval, citromfűvel ízesített vízben megfőzzük, liszttel elkevert tejjel behabarjuk, jól kiforraljuk.

GYÜMÖLCSECET

Szedret, vadkörtét, almát, málnát, epret (ami éppen volt) összezúztak, egy nagy befőttesüveg aljára tették, pálinkát és bort, vagy borecetot öntöttek rá, úgy, hogy az üveg egyharmadáig érjen. Az üveg száját ritka szövésű vászonnal, vagy tüllel bekötötték a muslicák ellen és az így elkészült ecetágyat harminc napig érlelték. Ezután borral majdnem teleöntötték az üveget, és amikor az ecet megfelelő erősségű lett, az ecetágyról leöntötték, és újabb adag bort töltöttek az üvegbe.

A néptáncmozgalom művészeti irányzatai

Novák Ferenc tanulmánya – I. rész

Alábbi tanulmányom 1979-ben készült. Úgy érzem, hogy az azóta eltelt évtizedek igazolták akkori gondolataimat. Kötelességem megjegyezni, hogy a két irányzat közötti viták elcsitultak, nyugalom van. Sok év elteltével ki kell hangsúlyoznom, hogy az elmúlt időszak történései még inkább felerősítették a néptánc színházi törekvéseinek szükségességét. A néptánc kutatás az azóta eltelt időben is ontotta az információkat. A '70-es évek akkor fiatal alkotói ugyanazt élhették meg, amit ők a régvolt mesterekkel kapcsolatban tapasztaltak: időnként ismét szükségessé válik a néptáncanyanyelvi újratanulása.

Ahhoz, hogy a néptáncművészet magyarországi irányzatait megértsük, egy kicsit vissza kell tekintenünk művészeti ágazatunk távolabbi és közelebbi múltjára. A Gyöngyösbokrétá Szövetség 1938 és 1944 közötti működését ma már lényegesen higadtábban értékeljük, mint egykor. Negatív politikai vonásai ellenére nagyon értékes örökséget hagyott számunkra. Ahol „bokrétás” együttes tevékenykedett, ott általában fennmaradt a néptánc. Az '50-es évek végéig ezekben a falukban lehetett elsősorban gyűjteni. Sőt, a „bokrétás” falvakban még ma is léteznek, illetve időnként újjászerveződnek az úgynevezett hagyományörző együttesek.

A Cserkészi Szövetség, a Levente Szövetség, a Katolikus Egyletek, vagy más szerény körülmények között dolgozó iskolai, kollégiumi tánc csoportok jelentősége abban volt, hogy sok száz fiatalban felébresztették a néptánc iránti komoly érdeklődést. A háború utáni néptáncmozgalom vezető gárdája és részben a néptánc művelői is ezekből az együttesekből indultak útjukra. Ők teremtették meg a néptáncmozgalmat, a néptáncművészetet. A legfigyelemreméltóbb háború előtti néptánc-törekvéseket a Muharay Elemér által vezetett különböző művészeti csoportosulások környékén kereshetjük. Ezekben a műhelyekben készült elő – természetesen nagyon szerény körülmények között – mindaz, ami a háború után megsokasodva, az anyagilag és politikailag támogatott néptáncmozgalomban és néptáncművészetben folytatódott. Rábai Miklós, Molnár István és Szabó Iván – akik az első koreográfus-nemzedékhez tartoztak – alkotó tevékenységüket csak a háború után kezdték el.

Ha egyszer majd részletesen áttekintjük az akkori törekvéseket, a sajnós már mind nehezebben rekonstruálható műveket, akkor a közelmúlt néptáncművészetének gondolatai és örömei is érthetőbbé válnak. Egy biztos, a tánc-történeti kutatás adós még a részletek elemzésével. Sietni kéne, mert már a második koreográfus-nemzedék is többnyire csak a „nagy öregek” elbeszéléseiből, néhány régi műsorfüzetből, fotóból, egy-egy fennmaradt híradásból kapott némi képet a régen voltokról. Ebből a kevés adatból a néptáncművészetet és színpadi megjelenési formáit illetően az derül ki, hogy a háború előtti műhelymunka úgyszólván egyenes ágon folytatódott a háború után is, természetesen a megváltozott történelmi helyzetnek megfelelően sokasodva, a „fényes szelek” (1945–1949) [a népi kollégiumok, azaz a NÉKOSZ mozgalma] időszakának lelkesedésével telítve.

A második világháború utáni első időkből lehetőség nyílt arra, hogy a legjobb vezetők anyagi támogatással dolgozhassanak viszonylag nyugodt munkakörülmények között, akkor még amatőr táncosokkal. 1948-tól aztán fokozatosan nemcsak vezetők, hanem egész együttesek lettek hivatásossá, megteremtve azt a lehetőséget, hogy a néptánc valóban színpadi művészetté váljék. A legjobb alkotók, ahogy már említettük, egyenes ágon folytatták háború előtti tevékenységüket. Tanítványaik, akik közvetlenül a háború után jutottak szóhoz, természetesen ugyanezek az utakon jártak. Az új társadalmi helyzetből adódóan azonban olyan gondolatokat is megvalósíthattak, amelyeket előzőleg részben a politikai légkör, részben a működési feltételek elégtelensége miatt azelőtt nem. A második világháború utáni első bemutatókon, versenyeken és

fesztiválokon előadott néptáncművek tükrözték az 1930-as évektől megindult néptánc kutatás eredményeit és érdeklődési körét. A mai anyagmennyiséget alapul véve ezek az ismeretek természetesen nagyon hiányosak voltak. Nem lehetett másképpen, mert az akkori tánc kutatás, amely a háború előtt inkább magánkezdeményezésekre szorítkozott, nem kínált sokkal többet. Ez a tény az alkotókat stilizációra, illetve kiegészítésekre készítette. Az '50-es évek elejéig készült legjobb néptáncművek – éppen a rendelkezésre álló kevés eredeti anyag miatt – tükrözték egy-egy alkotó mozgáskészletét, színpadi ízlését és véleményét az anyagról magáról. Így a legjobb koreográfusok ebben az időszakban – a lehetőségekből adódóan – elsősorban saját képzelőerejüket érvényesítették a néptáncfeldolgozásokban is.

A dramatikus jellegű művek a kor elvárásának megfelelően mesejátékok, balladák, történelmi képek, vagy napi politikai eseményekről szóló koreográfiák voltak. Sok „idillikus”, játékos történetet feldolgozó művel találkozhattunk. Annak idején az ilyen „zsánerképnek” nevezték. Ezek sokszor magukon viselték a békés paraszti idill jegyeit. Pedig a paraszti élet ilyen elképzelése inkább a háború előtti polgári elvárásokra volt jellemző. Ha ballada vagy mesejáték készült, akkor a felhasznált dramaturgiai motívumot, tehát a ballada vagy mese cselekményét változtatás nélkül jelenítette meg a koreográfus. Ezekben az esetekben jó értelemben vett illusztrációról beszélhetünk. A társadalmi és politikai kérdéseket tárgyaló koreográfiák az akkori, gyakran vulgáris kulcsirodalomnak megfelelően bizony többnyire fájdalmasan leegyszerűsítve mutatták be életünk kisebb-nagyobb kérdéseit.

Minden jogos kritika ellenére ezek a művek már magukban hordozták a lehetőségét mindannak, ami később a magyar néptáncművészetben történt. A nagy „öreg” már az '50-es évek közepétől törekedtek egy másfajta alaphangra. Ebben az időben több hivatásos és nem hivatásos műhelyben olyan művek is készültek, amelyek „útravalót” adtak az akkor készülődő, új generáció számára. Az erősödő és mind több anyagot kínáló néptánc kutatás az első alkotógárda koreográfusait is lassanként a néptáncok tárgyilagosabb bemutatására készítette. Dramatikus műveikben a direkt mondanivalót mindinkább az általános társadalmi és egyéni konfliktusok bemutatása váltotta fel. Ezek a művek már kaput nyitottak a második koreográfus-nemzedéknek, hogy – ha néha túl zajosan is – de mindenképpen érdekes és újfajta gondolatoktól indítva kérjen magának bebocsátást a színpadi néptáncművészetbe. Ahhoz, hogy más és másképpen szóljanak – nem tagadható le –, közvetett és közvetlen mestereik harca, gyötrődése és sokszor súlyosan megfizetett iskolapénze adta meg az alapokat.

A néptáncművészet mai, az 1970-es évekre kialakult összképét elsősorban a második alkotói nemzedék tevékenysége határozza meg. Ez a nemzedék az 1950-es évek második felében érett alkotóvá. Ebben az időszakban kerültek – mint huszonevesek – többnyire amatőr együttesek élére. Mint minden új alkotói generáció, ők is sok mindent akartak másképpen csinálni, mint mestereik. Amatőr együtteseik kisebb, sokszor forrongó alkotóműhellyé alakultak. Az '50-es évek végére, a '60-as évek elejére már kirajzolódott azok

a koreográfiai szándékok, azok az alkotói módszerek, amelyek tulajdonképpen a mai napig több-kevesebb változással jellemzik őket és műhelyeiket. Mielőtt azonban tovább részleteznénk a különböző irányzatokat, hangsúlyozottan meg kell említenünk, hogy ugyanekhez a generációhoz tartoznak azok a néptánc- és a néptáncokhoz közel álló zenekutatók, akik nélkül aligha lehetne a közelmúlt néptáncművészetéről beszélni. Ide tartoznak rajtuk kívül még néprajzosok, táncesztéták, tánckritikusok, akiknek tevékenysége, néha talán túl heves vitakészsége is hozzájárult az ágazat fejlődéséhez.

A második alkotó generáció két dologban volt szerencsés. Egyrészt jelentkezésük 1956 utánra esett, így 1956 előtt mint alkotók semmilyen előjellel nem kötelezték el magukat. A megváltozott politikai légkörben magától értődően ugyanarról akartak beszélni, mint nemzedékük költői, írói, filmesei. Másrészt alkotóműhelyeik – az amatőr együttesek – szintén tiszta lappal indultak. Nem hordoztak magukban semmit az '50-es évek őstestamentumi átkaiból és a váll-lapok kultuszából, amelyek sok előttük járó alkotóra és az együttesek műsorpolitikájára nyomasztóan neheztedek rá.

Ennyi a kissé hosszúra nyúlt történeti bevezetés. Elérkeztünk ahhoz az alkotói korszakhoz, amely a '60-as évek elején indult, és tulajdonképpen a mai helyzetet is meghatározza.

Ha napjaink műsorait nézzük, nagyjából két nagy csoportra oszthatjuk néptáncművészetünk törekvéseit. Természetesen a két nagyobb irányzat is tovább bontható, és mások talán másképpen csoportosítanák. A néptáncot „tisza forrásként” bemutató koreográfiai szándék jellemzi az egyik csoportot. A másik csoport a kor egyéni és társadalmi kérdéseire kíván választ adni, a „tisza forrásból” mint anyanyelvől táplálkozva.

A „TISZTA FORRÁS”

A történeti áttekintésből remélhetőleg nyilvánvalóvá vált, hogy a magyar néptánc-koreográfiai iskola és annak lépcsőfokai a mai napig szorosan összefüggenek a magyar néptánc-kutatás történetével. Ha egy alkotónak valamely etnikum táncairól kevés anyaga van (film, táncleírás, szöveges gyűjtés, zenei gyűjtés stb.), akkor a koreográfia elkészítésének folyamatában a kevés motívumkincset, illetve variánst saját fantáziájából kell pótolnia. Ez esetben inkább feldolgozásról vagy a néptánc stilizálásáról lehet beszélni. Minél régebbre megyünk vissza néptáncművészetünk történetében, annál inkább fel kell menteni az alkotókat a manapság túl sokat hangoztatott vád alól, miszerint „nem voltak hűek az eredeti anyaghoz”. Hűségük csak addig terjedhetett, ameddig a rendelkezésükre álló anyag engedte. A tánc-kutatás segítségével hiányában csak a saját fantáziájukra támaszkodhattak. Így is értékes, nagyszerű művek születtek. Természetesen ez feltételezte a tehetséges alkotó jelenlétét. A szűkös anyagismeretet általános néprajzi, folklorisztikai és irodalmi tudással pótolták, amely nem térítette el őket a bemutatandó népcsoport szellemétől. Még egyszer hangsúlyozni kell, hogy ez csak a legjobb alkotókra igaz.

Sajnos a másik oldalon tömegével voltak, akik hiányos ismereteiket az adott anyagtól idegen elemekkel pótolták. Mai szemmel nézve a kérdés úgy vetődik fel, hogy akik ugyanolyan kevéssé ismerték a „tisza forrást”, és nem rendelkeztek az előbb említett erényekkel sem, azokat sokszor inkább le kellett volna beszélni az alkotásról.

Napjainkban azonban, aki koreográfiákat készít vagy tanít be, már nem hivatkozhat arra, hogy nem ismerhetett meg több anyagot egy népcsoportról. Két lehetőség marad számára. Vagy hű marad az anyaghoz, és azt a maga teljességében mutatja be, vagy tehetségesen stilizálja. Az adatok óriási mennyiségét a tánc-kutatás hónapról-hónapra bővíti, úgyszólván tálcán kínálja fel azoknak, akik meg akarják ismerni. A „tisza forrást” tulajdonképpen egy lelki-ismeretesen felkészült néptánc-kutató is be tudja tanítani a maga

szépségében és teljes eredetiségében. Lehet, hogy nem rendelkezik igazi koreográfiai vénával, de ha az eredeti anyagot becsületesen megtanulta, és betanítása nem hordozza magában a népcsoport-hoz való hűtlenség, vagy a rossz ízlés terhét, akkor nézhető lehet a létrehozott színpadi tánc. Hogy valóban művészi alkotást hozott létre vagy sem, az más kérdés, azt más kritériumok döntenek el.

Az általunk „tisza forrásnak” nevezett csoport két változatát látjuk manapság együtteseink műsorán.

Az első esetében a koreográfiai szándék nem más, mint magának az eredeti anyagnak, a táncrendnek és az ehhez tartozó népzeneinek hű bemutatása. Ez esetben koreográfiáról természetesen csak akkor beszélhetünk, ha a szerző az eredeti táncrendet a színpad törvényeinek megfelelően rendezte műformává, ha az eredeti anyag arányait nézhetővé tudta tördelni. A színpadon való bemutatás esetén természetesen figyelembe kell venni az általában három oldalról határolt és előlről világított tér szcenikai adottságait. Az eredeti táncrendben előforduló formákat ennek megfelelően kell a koreográfusnak elrendeznie. Koreográfiájának elkészítése közben az eredeti táncrend egyes részeinek tíz-harminc percre nyúló menetét a színpadi műformák szabályainak megfelelő arányokra kell rövidítenie.

Ha a fenti követelményeknek eleget tett, az eredeti anyag tárgyilagos bemutatása ellen sem vétett, sőt csak így tud a közönségnek élményt adni. Ennek a koreográfiai szándéknak is vannak azonban veszélyei. Sok olyan alkotást lehet látni, amelyekben az eredeti anyag túl dogmatikus értelmezése miatt a koreográfus összeütközésbe kerül a színpadi követelményekkel. Furcsa helyzet adódik ilyenkor. Minden valódi és mégsem kelti fel bennünk az „igazi” érzetét és élményét. A helyes arányok megválasztása azzal jár, hogy a koreográfus rákényszerül egy-egy tánc-típus szerkezetének sűrítésére. Sok-sok eredeti variánsból – ha megfelelő koreográfusi tehetséggel rendelkezik – egy talán soha nem létezett, de teljesen igaznak látszó új variánst hoz létre.

Összegezve, a fenti kategóriához tartozó művek feltételezik az eredeti anyag teljességre törekvő megismerését, feltételezik a rendezői készséget és az érzékenységet a színpadi műformák iránt. Ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert még az ebbe a kategóriába tartozó néptánc-művek létrehozásához sem elegendő csupán jól ismerni és jól táncolni az eredeti anyagot.

A másik esetben a koreográfiai szándék nem pusztán az eredeti néptánc bemutatása, hanem az anyag olyan csoportosítása, amely sajátos alkotói gondolatot is magában hordoz. A koreográfus ugyanúgy hű marad a „tisza forráshoz”, mint az előző változatban. A különbség abban rejlik, hogy az eredeti anyagot olyan jó értelemben vett önkényességgel csoportosítja, amely halványabb vagy markánsabb, de mindenképpen felismerhető mondanivalót hordoz. Ez a mondanivaló talán verbálisan nem fogalmazható meg, de félreértetlenül utal különös emberi kapcsolatokra. Elegendő például az állandóan futó női körtánc mellett egyetlen magányos férfi szólót megkomponálni, és azonnal valami más viszonylatot is jelent, mint az adott táncrend karikázójának és verbunkjának egymás utáni bemutatását. Nagyon sok kitűnő alkotást láthatunk, amelyekben a koreográfus a teljesen hiteles anyaggal bizonyítani tudja számunkra, hogy a néptánc a maga eredetiségében is mozgás-szótárként kínálkozik tánc-költemények megalkotásához. Ezek a művek már lépcsőfokot jelentenek egy másik alkotói műforma felé. Az ilyen esetekben még mindig érvényes és kötelező a „tisza forrás” bemutatásának szándéka, az előadásmód autentikussága és szuggesztivitása. Az eredeti tánc szövevénye mögött azonban már felsejlik az alkotó arca és mondanivalójának körvonala. E tanulmány szerzője ezeket a műveket, a sok „dogmatikus” nézet ellenére is a „tisza forrást” bemutató szándékhoz sorolja.

(Folytatása következik)

„Az ember Szépbe-szőtt hite”

XXV. Zalai Kamaratánc Fesztivál

A XXV. Zalai Kamaratánc Fesztivál megosztottságban találta a szakmát. Valószínű, hogy nem volt ez másképpen a negyediken, a kilencediken és a tizenhetediken sem, mostanság mégis az az érzése az embernek, hogy az erővonalak, a szálak, a kétségbeesett vagy törekvő útkeresések annyira összekuszálják a szcénát, hogy nincs is már olyan mesebeli legkisebb fiúgyermek, aki megtalálhatná a helyes utat a táncművészet sötétlő kerekdejében. A fesztivál szüneteiben „égtek” a telefonok, hírek érkeztek felsőbb szintről táncosoktól átcsoportosított (értsd: lenyúlt) támogatási összegekről, valamint arról, hogy a szakma bizonyos prominensei a jövőben kiemelt támogatási kategóriában szeretnék látni azt a nemzeti gondolatra hivatkozó gagyitermelő show-tánc formációt, amelyet a szakma kilencven százaléka – minőségi okok miatt is – nem lát támogatásra méltónak. A röhej az, hogy úgy hírlik, (egyelőre) nem is a

politika erőszakoskodik ez ügyben, hanem azok, akik kevesen vannak ugyan, de komoly befolyással bírnak, akarják az állami támogatási piramis csúcsának közelében látni a szemfényvesztő silányságot. Az áhított helyzet nyilván saját territóriumuk évtizedes műsorpolitikáját igazolná vissza. De az is lehet, hogy mégiscsak (párt)politikai megrendelésre dolgoznak, legalábbis a – már lassan apátiába zuhant – szakma nagyobbik része még mindig nem tudja elhinni, hogy akadnak olyan vezetői, akik saját ízlésük-szaktudásuk és meggyőződésük alapján fényesítik lelkesen a talmi ragyogást, mint vadember az üveggyöngyöt.

Talán ünneprontónak tetszik a jubileumi fesztiválról szóló cikk illetően bevezetése, de arcba vágó komolysággal merül fel a kérdés: miért is kell idelent elszántan, lelkesen és kőkemény munkával őrizgetni a tiszta forrást, ha odafent szakmai vezetőink az állami stafíring megszerzésével az amúgy is feltar-

tóztathatatlan népbútító vacaknak nyitnak teret. Mert ez utóbbira jön be a közönség? Nagyszerű! Akkor éljenek meg a jegybevételeiből, mint a hasonlók bárhol máshol a világon, és a rájuk szánt állami pénzt osszuk szét az értékes hagyományt ápoló és megújító amatőr és professzionista néptánc-együttesek között! Tudom, ez demagógia. De a helyzet is abszurd: hazánkban az állandó megszorítások és elvonások közepette nem azokat az értékeket támogatja az állam (a szakma javaslatára), amelyeket saját maga is a legfőbb kulturális preferenciái között tart számon, hanem azok kackiás karikatúráját. Mondhatnám így is: ígérete ellenére nem a gyönyörű és gazdag bőségtálat preferálja, hanem az abból származtatott szellemi szellentést.

Ilyen helyzetben valóságos csoda, hogy szárnyat bontogat egy új koreográfus-generáció, és munkáival hitet tesz a valódi értékek mellett. Véleményem szerint a huszon-

*Dudásné Mosóczi Livia – Dudás Dániel:
Törékeny (Jászság)
Fotó: Pezzetta Umberto*

ötödik, jubileumi fesztivál ezzel az üzenettel fog bevonulni a zalai és országos krónikákba, és reménykedjünk abban, hogy néhány év múlva az agyament szakpolitikai helyzetre már alig fogunk emlékezni, az új generáció tagjai viszont számos remek koreográfiával kápráztatnak majd el minket. Olyanokkal, mint a „Kapori táncok” (Deffend Irén koreográfiája a Corvinus Közgáz Néptáncgyűttes előadásában) és „A hegyesfogú legyények” (koreográfus Appelszoffer János, Honvéd Táncszínház) vagy a Delbó Eszter és Antal Áron jegyezte „Pajta, padlás, szegelet...” (amelyet a Rába Táncgyűttes mutatott be), valamint a Darabos Eszter készítette „Vaja mamikám...” (Szászorszép Táncgyűttes). Ezek a darabok díjat is nyertek az autentikus kategóriában. Deffend Irén „Inci”-től a (remélhetően hasonlóan színvonalas) folytatás már be is van ígérve, mert a Kaporiban egy új, gyűjtéseken is alapuló majdani hosszabb előadás egyik elkészült részletét ismerhettük meg. A román táncokat autentikus precizitással prezentáló tétel humoros felütésével, harsány, energikus forgatósaival és csapásolóival túlmutat a szokásos hagyományörzésen: korunk igényeinek megfelelő szerkesztésben és csomagolásban jelenik meg a színpadon. Ugyanez elmondható „A hegyesfogú legyények”-ről és a „Pajta, padlás, szegelet...”-ról is, amelyek a kitűnően komponált táncok mellett karakteres virtuskodást is tartalmaznak, az utóbbi pedig még „friss búzaillatot is áraszt magából”. A „Vaja mamikám...”-ban archaikus hangulatot kelt az ének, a zene és a viselet egy-egy tartozéka, de a nyolc gyönyörű hölgy hangulatváltásai – a vadóc felpörgéstől a csendes, vallásos áhítatig – jól ismert, mai karaktereket jelenítenek meg. Varga János „Boxos”, a Zalai Táncgyűttes vezetője életműve (és életkora) alapján nem sorolható a legifjabbak közé, de munka- és teherbírársban, valamint új utak keresésében bárkivel felveszi a versenyt. Idén három koreográfiával is nevezett, közülük a „Biricske, Biricske – gyimesbükki táncok” cíművel el is nyerte az autentikus koreográfiai kategória első díját. A zalaiakra mindig jellemző erőteljes férfiaság mellett az előadás ezúttal felhangzó verbális szöveget és vaskos népi humort is tartalmaz.

Koreográfusi díját ugyan nem kaptak, de a jövő reményeinek között lehet számolni tartani Moussa Ahmedet a „Ritka harmóniák”-ért és „A sapká”-ért (a Fricska Táncgyűttes a két előadásért együttesi különdíjban részesült), Molnár Pétert a „Bor’anyja”-ért (a Mecsek Táncgyűttes fiatal vezetője koreográfusi különdíjat kapott a darabért), valamint Sánta Gergőt a „Ki nem akar búval élni” című, szerintem igen ízlé-

ses és tehetséges koreográfiáért (előadta a Corvinus Közgáz Néptáncgyűttes), továbbá Benedek Attilát (Vasas Művészegyüttes: „Táncok Mérából”) és Farkas Tamást (Tabán Táncgyűttes: „Dél-mezőségi hangulat”).

Külön meg kell említeni a Szellő Táncgyűttes fellépését. A Gyimesből érkezett táncosok (kíséretükben a kitűnő Zerkula Emlékenekarral) Ferenc András „Jaj, de szépen járnak ezek a kostelekiek” című jelenetét mutatták be. Szándékosan tartózkodom a koreográfia szó használatától, mert a gyimesiek művészkedés helyett valódi életformájukat hozták, muzsikájuk, daluk, táncuk, viseletük és viselkedésük több száz éves – a hírek szerint arrafelé még élő – kultúrát varázsolt elénk. A különleges élményt a zsűri együttesi díjjal jutalmazta.

A táncszínházi kategóriában indult koreográfusok listáján sem matrónák és matuzsálemek nevei találhatók. Ebben a kategóriában a koreográfusi díj harmadik fokozatát megosztva Széphalmi-Tóth Judit („Asszony, asszony...”, Gödöllő Táncgyűttes) és Lengyel Szabolcs („Férfiak”, Bihar János Táncgyűttes) kapta. E döntéssel a zsűri nem törekedett direkt pízire (politikai korrektségre), az élet hozta úgy, hogy egy finom, lírai női koreográfia és egy férfiasan dinamikus, de játékoságát és öniróniát sem nélkülöző maskulin darab hasonló értékelést kapott.

Két táncszínházi produkció magasan kiemelkedett a mezőnyből. A második helyezést elérte „A 6. nap után” című kisopus Nemes Szilvia munkája, és az Imágó Tánc Tömrülés mutatta be, amelynek két fellépő táncos tagja, a koreográfus és Csaba Zolt, főállásban a MÁNE táncművészei. A koreográfia rendkívül érzékenyen és értelmesen építkezik, hol bájos-naiv, hol feszült, hol drámai képekben jeleníti meg mindannyiunk összeüleit, a bibliai emberpár egymásra találását és útnak indulását. A teret – jobbról-balról – két énekes (Tintér Gabriella és Palyov Attila) keretezi, hanggal megelevenítve a két ősi princípiumot. Tintér ritkaság számba menő, kitűnő énekéért zenei díját kapott. A táncszínházi első díj a Dudásné Mósoczi Livia – Dudás Dániel alkotó- és előadó párosnak jutott „Törékeny” című előadásukért (a Jászság Népi Együttest képviselték). Ebben is súlyos drámákat átélő emberpár küzd egymásért és megmaradásért, de a „Törékeny” konkrét utalásokat nem tartalmaz, és teatrális eszközhasználat is igen visszafogott, szinte minimalista. Ehhez viszont rendkívül ihletett, érzékeny előadás társul, és ez a kettősség válik a produkció legfőbb erényévé. Felkavaró Lajkó Félix hangfelvételtől felcsendülő folklór-expresszív muzsikája, adekvát hozzá a hatásos,

okosan szerkesztett koreográfia, amelyben az alkotók-előadók mesterien használják a lassítás-gyorsítás-ellenpontosítás eszközeit, és minden porcikájukkal, teljes jelenlétükkel példamutatóan szolgálják a művészi megjelölés sikerét.

A Honvéd Táncszínház és a Magyar Állami Népi Együttes táncosaiból verbuválódott két formáció mellett idén még egy hivatásos együttes nevezett: táncszínházi kategóriában a Varidance. „Ritmusok” című jelenetük elképesztő táncos-muzsikuskopogós technikai tudásról árulkodott, nekem különösen az volt szimpatikus bennük, hogy felületesen összefércelt nemzeti ideológiai háttér nélkül, csak az anyagmegmunkálásra koncentrálnak, igyekeztek színvonalasan szórakoztatni. A produkcióért Vári Bertalan koreográfusi különdíjat kapott.

A legörvendetesebb tény, a tehetséges fiatalok megjelenése mellett, az idei fesztivált egyfajta jó értelemben vett kiegyenlítődés is jellemezte. Kiemelt díját nem adott ki a zsűri, mert a mezőnyből egyértelműen nem emelkedett ki produkció, viszont a második és harmadik fokozatok megosztásával megtöbbszöröződött díjak is kevésnek bizonyultak. Mind a két kategóriában sok, elismerésre érdemes előadás tűnt fel, és igazán színvonalatlan szinte nem is akadt. Bár autentikus kategóriában többen neveztek, minőségileg egyáltalán nem játszott alárendelt szerepet a táncszínház. Sőt... Másrésztől viszont igen biztató, hogy az autentikus kategóriában is többször, markánsan érezhető volt a friss szemlélet, a műfaj szabályait, követelményeit, eredetiségét megtartó újításra törekvés, amely a néptánc jövőjének legfontosabb záloga lehet.

Visszatérve cikkem felütéséhez, megállapíthatom: nem idelent van a baj. Az élet, a néptánc, a fiatalok (persze az örökifjú szebb korúak segítségével) működnek, fejlődnek, birtokba veszik a világot, és képesek az értékek átmentésére is. Pátosz nélkül, egyszerűen idekívánczik Ady Endre „Intés az örökhöz” című versének néhány sora:

*„Örzők, vigyázzatok a strázsán,
Az Élet él és élni akar,
Nem azért adott annyi szépet,
Hogy átvádoljanak most rajta
Véres s ostoba fenéségek.”*

Maradva Adynál, nem túlzás kijelentnem: a XXV. Zalai Kamaratánc Fesztivál azt is üzeni, hogy az „ember Szépbe-szött hitét” nem volna szabad feláldozni rövidtávú szakpolitikai érdekek oltárán. Csak legyenek erre az üzenetre nyitott fülek!

Kutszegi Csaba
(A tanckritika.hu weboldalon megjelent írás szerkesztett változata.)

Háztűznézőben

Írta: Bödör András

Nyári napsütéses délután volt. Daróczi Laci bácsival ültünk a barackfa alatt egy szüette kispadon és beszélgettünk. Amikor idekerült az Erdővidékről, még egy ház sem volt itt, tehenek legeltek a zöld fűben, ott, ahol tovább pár hóstáti fiatalember szorgoskodott egy új téglaház körül.

A szomszéd utcából egy palacsintasapkás öreg postás igyekezett felénk, és fehér borítékot dobott át a kerítésen:

– Ez neked jött, fiú – tette vállamra izmos kezét Laci bácsi. – Magditól jött – kiáltottam hangosan. – Olvasd el, halljam én is, lássuk, mi hír Erdővidéken!

Kedves András, szerencsésen hazaérkeztem. A szüleim jól vannak. Apu a borvíztöltőnél dolgozik mint lakatos és gépész. Én anyukával járok a mezőre, bivalyszekérrel megyünk, mert távol esik a földünk. A bivaly meg akart rúgni, mert még nem ismer, nem szereti az úriruhás embert. Nagy segítségre lenne szükség, mert nem értünk a kendernyűvéshez. De ki kell szedni, mert már virágos. Ez férfimunka, de még apa se ért hozzá.

Sokat beszélek rólad. Szeretném, ha meglátogatnál. Vedd ki a szabadnapjaidat, és keress fel, nézd meg, milyen szép a mi Erdővidékünk, ne szalaszd el ezt az alkalmat. Szeretettel várunk.

Este nehezen tudtam elaludni. Vártam, mit hoz a holnap. Hogy fogok utazni, mit mondok, ha megérkezem, hogy fognak fogadni.

Reggel korán bekopogtam az irodába. – Mi van, fiam? – kérdezte kíváncsian az igazgató. – Ki akarom venni a szabadnapjaimat, el akarok utazni az Erdővidékre. – Gyanús vagy, barátom. – Az igazgató felállt a székről, és durva kezével barackot nyomott a fejemre. – Tán nem háztűznézőbe mész? – De igen – válaszoltam.

Este igyekeztem a vonathoz. Első osztályra váltottam jegyet. Gyakran kinéztem a vonatablakból, és arra gondoltam, hogyan fognak fogadni. A fáradtságtól álomba merültem.

Reggelfelé járt az idő, mikor a kalauz mély hangon így kiáltotta a vonatfolyosón: – Ágostonfalva következik! – Az ajtó felé igyekeztem. Pár székely fiatalasszony álldögált már készen a leszállásra.

– Bibarcfalva merre van? – Mi is oda megyünk – válaszolta zamatos székely kiejtéssel egy idősebb asszony. Követtem a vidáman beszélgető utasokat.

A sínek mellett teherautó állt. – Ez a kocsi a miénk, szólt felém egy kislány. A poros teherautó deszkapadokkal volt megrakva. – Tessék felszállni, úrfi – szólt felém egy nagy bajuszú bácsi.

Utolsónak szálltam fel. – És kihez megy Bibarcfalvára? – Molnárékhoz.

– Talán nem a Magdikához – kérdezte egy nagy kontyú menyecske. – Ismerik? – kérdeztem.

– Hogyne, szomszédok vagyunk és még rokonok is.

Az autó döcögve szaladt a kanyargós, poros úton.

– Látja? – mutatott a távolba a mellettem ülő. Az már a bibarcfalvi templom.

A borvízüzem udvaráról ládákkal megrakott teherautók kanyarodtak a főút felé. – Az a fehér hajú bácsi a Magdika édesapja, kit gépész úrnak szólítunk.

Itt leszállunk. A csomagokat én adtam le az asszonyoknak. Megköszönték, és igyekeztek hazafelé.

A Halom utcából bivalyszekér kanyarodott ki.

– Hahó! Hahó! – A szekéren Magdika és Mária néni ültek.

– Anyu, jött András! – A szekér mellett álltam meg, és meghajolva köszöntem. – Isten hozta, Andráska. – Kezeit csókolom, Mária néni. – Térjünk vissza, Magdikám. – Ne térjenek. Megyek én is a mezőre – mondtam. – Kendernyűni megyünk, ilyen ruhában nem lehet.

Az utcán kíváncsian bámultak utánunk a bibarcfalvi emberek. Egyesek még meg is kérdezték, hogy van Magdika? – Amint hazajöttél, este gyere hozzánk beszélgetni! – A bivaly lustán lépkedett a mezei úton. – Hogy utaztál? – kérdezte Magdika. – Kissé megfáztam, mert elaludtam a vonaton. – Csak nehogy beteg légy – tette hozzá Mária néni.

– Én is segítek. Megmutatom, hogyan kell kendert nyűni – s máris téptem a virágos, illatos kendert, és Magdikának megmutattam, hogy kell a kendert zsuppokba kötni.

Este volt, amikor hazaértünk. Az udvaron majorság, a kertben gyümölcsfák roskadozó ágai hajlottak ki az utcára.

– Ez a mi kis otthonunk – fogta meg a kezem Magdika. A szobából fehér inges, nyakkendőös öregúr lépett ki. – Tessék befáradni, fiatalúr. – Az asztalon borosüveg és cifra poharak sorakoztak. – Foglaljon helyet nálunk. Magdika már sokat beszélt magáról. Kolozsvári születésű? – Dehogy. Én is falusi gyerek vagyok, csak Széken születtem. Kolozsváron jártam iskolába, s így városi lettem. – S hol dolgozik? – A kolozsvári vajgyárban. Legtöbbet terepre járok. – Én is lakhattam volna városon, de kulákot csináltak belőlem, és meghúzódtunk itt, falun.

– Tudja, volt egy kis cséplőgépem, s nem tudtam beadni a gabonát, és bezártak pár hónapra. Most már rendbe jött minden, dolgozom, és nincs senkivel bajom. Van egy bivalyunk és pár hold föld, s valahogy megélünk.

A beszélgetés közben észre sem vettem, hogy Magdika nincs mellettünk. Hamar kapcsoltam.

Mikor a lányt kikérik nem szokás otthon lenni.

– Molnár úr, Józsi bácsi. Tudja-e miért jöttem? Megkérni a Magdi kezét. Szeretném elvenni feleségül. – Igyunk egy pohárával. Szervusz, öcsém. Csak úgy adom neked, ha szereted.

Éjjel keveset aludtam. Vajon a háztűznézőre nem illik a szülőt is meghívni? Jó ez így is, gondoltam magamban.

De mi lesz, ha hazamegyünk Magdikával Székre, hisz apró gyerekeken kívül nem sokat tudok mutatni Magdikának, sokszor csak málét ettünk, még búzát se tudtunk vetni.

Másnap a korai vonattal indultam haza. Alig léptem be a gyárba, máris hívtak az irodába. – András, kell menj búzahordani Bethlenbe. Jön a sofőr, és mentek autóval. – Délután hosszú inges kollektívnök fogadott. – Jó, hogy jöttök. Vacsorázunk és megyünk is, mert éjjel nem peregnek a kékék.

Kellemes holdvilágos este volt, úgy dobáltam a kékéket az autóra, hogy az elnök alig győzte rendezni. – Csak lassan, András, mert beteg leszel! – szólt ki a kabinból a sofőr.

Reggel korán keltem. – Ma nem dolgozom – mondtam a sofőrnek. – Beteg vagyok. Izzadok. Azt hiszem lázam is van. – A faluban van orvos, elviszlek autóval – mondta a sofőr. Fialat orvos fogadott. – Mi a baj? – Fáj a hátam. – Pár perc múlva már felsóhajtott az orvos. – Atyám, 41 fokok láza van! Tüdőgyulladás. Hívom a mentőt. – Haza karok menni. – A sofőr szirénázva szaladt a Szamos völgyében Kolozsvár felé. A vajgyár előtt álljunk meg, szóljak be, hogy beteg vagyok.

– Egyenesen a kórházba viszem, ez a parancs. – A kórházban egyenesen a röntgenre vittek. Még jóformán rám se irányította a röntgenképernyőt az orvos, hangosan felkiáltott: – Maga mit csinált? Le van forrázva a tüdeje! Ezt meg kell, mutassam a professzornak is. – Fehér ágyhoz kísérték. Magamban kezdtem beszélni.

Pár perc múlva idős orvos ült az ágyam szélére, gondosan meghallgatta a szívdobogást.

– Itt te nem gyógyulsz meg. Hívják a mentőt, ki kell vinni ezt a fiút a szentlászlói tudószanatóriumba. Ne ijedj meg, fiam. Meg fogsz gyógyulni, pár hónapi kezelés után jól leszel.

Már sötét este volt, amikor a mentő szirénázva kanyarodott be a szanatórium udvarára. A szanatórium teraszán sápadt arcú emberek üldögéltek és beszélgettek. – Az emeleten van üres ágy – mondta egy fehér köpenyes aszisztens.

Éjjel nem tudtam aludni. Körülöttem köhécselő beteg emberek jajgattak. Mi lesz velem, gondolkodtam, és sírtam. Vajon, ha megtudja Magdika, mit mond. Biztos nem fog kelleni neki egy tüdőbajos vőlegény.

Másnap már a vajgyár vezetősége is felkeresett. Csomagot hoztak és vigasztaltak. Ne féljek, mert meggyógyulok.

Esténként sokszor sírva aludtam el. Mi lesz Magdikával, el fog hagyni.

Vasárnap reggel autóbusz állt meg a szanatórium előtt. Az őszi napsütésben megláttam, amint Magdika sietve jön felé a fenyőfák árnyékában. Szemeiből könnyek csorogtak.

– Mi van veled? – Beteg vagyok. – Jobban leszel. – Fehér kezét a homlokomra tette. – Már anyuék is tudják, mi történt veled. Azt írták, ne hagyjalak el. Tartsak ki melletted. Jobban leszel, ne sírjál. – Az őszi napsütésben betegen, de mégis boldogan beszélgetve sétáltunk a fenyőfák árnyékában.

Már tavasz volt, csak a havasok fehér csúcsait figyeltem a szanatórium ablakából. Fehér hajú nővér jött be a szobába. – Jöjjön, hívatja a doktor úr. – Na, fiam, hazaengedlek. Meggyógyultál. De soha nem felejtse el, hogy hol voltál. Élhetsz száz évig is, csak vigyázz magadra.

– Megnősülhetek, doktor úr? – Miért ne? Az volt a menyasszonyod, aki felkeresett? – Igen. – Na, látod, hogy szeret, felkeresett sokszor. – Még ki se jöttem az orvosi rendelőből, amikor valaki kopogott. – Megy haza a vőlegénye – mondta a doktor, s kezet fogott Magdikával. – Most hoztam a jegygyűrűt. Itt lépünk jegybe? – Örvendek, hogy tanúja lehetek. Hát gratulálok. Kívánok sok szerencsét.

– Magdikám. Szeretném, ha íránk közösen egy levelet Székre, hogy hívjuk anyámat hozzánk vendégül. Én már megismerkedtem a mamával. Szeretem a mamát, nagyon őszinte asszony. Szeretném, ha te is ellátogatnál az én szülőfalumba, Székre.

– Csak úgy készülünk fel, hogy Széken is megesszünk a templomban. – Vasárnap már kézen fogva mentünk a forrószegi főutcán a templomba. A falubeliek kíváncsian néztek utánunk, s boldog voltam, amikor az úrasztala előtt a református pap összeesketett.

Valamikor mint mezítlábas széki fiúcska nem gondoltam, hogy valaha is erdővidéki kislányt fogok vendégül látni a mi kicsiny nádfedeles házunkban.

De ez már rég volt. Lassan elmosódnak boldog emlékeim. Mintha csak álomban látnám Magdikát, amint ülünk bent a szobában, a szépen megterített asztal mellett, és beszélgetünk a jövőről.

Amikor visszaemlékszem a boldog évekre, úgy tűnik, mintha álmodnék, pedig valóság volt. S talán a legsomorúbb ma már az, hogy minden csak volt. Néha akaratlanul is a tükörbe nézek, s látom, hogy fölöttem is elrohantak az évek, s nemcsak kívül, de belül is nyomot hagytak bennem, amelyet nem lehet kitörölni.

Befejezésül még tartozom a kedves olvasónak egy magyarázattal.

Mi is az a szó, hogy háztűznézés? Ez egy régi falusi szokás, amely napjainkban már nincs. Régen egy falusi legény, aki nőszülni akart, más vidékről vagy faluból akart házasodni, elment a lány családját meglátogatni, megnézni, hogy a leánynak milyen az anyagi helyzete, gazdag-e vagy szegény.

A legény, ha szülőfalujából nőszült, nem volt szükség háztűznézésre, mert a faluban az emberek jól ismerték egymás vagyoni helyzetét. A múltban és még ma is a földnek, no, meg a pénznek van vonzóereje. Ha falun a lány vagy a fiú nagyon szerették egymást, és a szülők a házasság ellen voltak, a fiú egy este ellopta a lányt, és még este szűk családi körben, egy vacsora mellett felkontyolták a családban a leányzót.

Igaz, ma ez is már ritkaság, hisz egy népes lakodalomban elég sok pénz jut az új házaspárnak. Ezelőtt közel fél évszázaddal nekem csak a háztűznézésből jutott, de ez is boldog emlék maradt. Mondhatom, hogy az Erdővidékről én is leszakítottam egy virágszálat, de sajnos ez a szép virágszál kezeim között hervadt el.

*

(A szerző mindössze néhány héttel élte túl felesége halálát. Elbeszélésében találkozásukat örökítette meg.)

In. Szabadság (kolozsvári napilap), 2000.

Békés megyei magyar táncok

Mint korábbi írásunkban ismertettük (*Néptánc kutatás Dévaványán – folkMAGazin, 2011/3. 44-46. oldal*), a Békés megyei, Dévaványa környéki tánckutató munka a második világháború után kezdődött meg a Néptudományi Intézet keretei között. A munkát könnyítette a táncművészek és műkedvelő táncosok akkori társadalmi szervezetének, a Táncszövetségnek anyagi és szakmai hozzájárulása. A terepmunkát e két intézmény együttműködésében kutatócsoportok végezték. Egy ilyen kutatócsoport összetétele etnográfus, népzene kutató, magnetofonkezelő, filmoperatőr és koreográfus volt, aki többek között a helyszíni tánclejegyzéseket is készítette. Ebben az időben működött Békéscsabán a Batsányi János Táncgyűttes Rábai Miklós vezetésével. Rábai gyűjtőmunkája idővel összekapcsolódott a Néptudományi Intézetével. Közös céljuk a Békés megyében még fellelhető paraszttáncok és zenék felgyűjtése, elemzése és színpadra vitele volt. A gyűjtések súlypontja azért esett Dévaványára, mert itt élt és dolgozott Bereczki Imre régész és néprajzkutató, aki magas fokú tárgy- és helyismeretével nagyban támogatta a kutatásokat. 1948-ban és 1949-ben Ványán és tanyavilágában filmeztek Keszi Kovács László és munkatársai, Merényi Zsuzsa, Víg Rudolf és Rábai Miklós. A helyszínek Csudaballa,

A Vadkacsa vendéglő 1950 körül.

Pusztacseveg és az ugyancsak Dévaványához tartozó Cserepes, Ködmönös és Atyaszeg voltak. A gyűjtések értékes régi stílusú ugrósokat (kanásztánc, oláhtánc) és a csárdások mellett különféle verbunkokat, eszközös pásztortáncokat derítettek fel.

A kutatás első szakasza ezzel lezárult, mivel 1949-ben megszűnt a Néptudományi Intézet és a tulajdonában levő tánc-, illetve más néprajzi témájú filmek az Egyetemi Néprajzi Intézet archívumába kerültek át. Így a tudományos feldolgozás is elakadt.

Ennek ellenére színpadon a dévaványai táncok nagy karriert futottak be a század derekán. A Batsányi Táncgyűttes más Békés megyei tánc mellett a „Ványai csárdás és verbunk”-ot is színpadra állította már 1947-ben. Országos díjakat nyertek vele a 40-es évek végén. A MEFESZ [*Magyar Egyetemisták és Főiskolai Egyesületek Szövetsége*], később DISZ [*Dolgozó Ifjúság Szövetsége*] Központi Táncgyűttes is műsorára tűzte. A Színház- és Filmművészeti Főiskola tánc főtanszaka beiktatta tananyagába, majd később Simay Zsuzsa szintén dévaványai koreográfiját a Népművészeti Intézet Táncosztálya a táncoktatók körében népszerűsítette. Ezt a változatot vette át a Szovjetunió állami együttese, a Mojszejev Együttes is, és 1953. augusztus 20-án, a Népstadion megnyitóján be is mutatta Magyarországon.

Később a Népművészeti Intézetben újra létrejöhett a tervszerű tánc kutatás és az Állami Népi Együttesnél is megkezdődtek a gyűjtések. Ekkor folytatódtak a békési kutatások. Első állomásuk egy 1953-ban rögzít-

tett halászműveltség Vésztőn, amely a filmzés kedvéért megrendezett halászat záróakordja volt. Az eredmény férfi-női szólók és csárdások rögzítése lett. Nem sokkal ezután Náfrádi László az ÁNE női táncára részére sikeres koreográfiát készített „Menyecskés” címmel, a vésztői halászsasszonyok mozgásanyaga alapján. 1954-től Maác László, Martin György, valamint Pesovár Ernő készítettek film- és hangfelvételeket Békés megyében. Később Martin György a területet a tiszai táncdialektusba sorolta és publikált egy itteni kanásztánc-dallamot is (*Martin György: A magyar nép táncai. Corvina Kiadó, Budapest, 1974*). Bereczki Imre 1954-55-ben és 1957-ben Pásztornapokat szervezett a Dévaványán és környékén élő pásztortánc, vokális és hangszeres zenei hagyományának kutatása érdekében. Az Állami Népi Együttes részéről igény mutatkozott további Békés megyei anyagok színpadra állítására, ezért újabb filmezések kezdődtek. 1955-ben Bélmegyeren forgott a film, és új felvétel készült Vésztőn ahol egy ötvenkilenc éves híres vőfély, Molnár Ferenc táncai kerültek rögzítésre. 1956-ban táncfilmek készültek Hunyán, Dévaványán, Füzesgyarmaton és Szeghalmon, utóbbi Vadasi Tibor és Benczéné Mező Judit segítségével, szervezésében. A több száz méter film alapján készült el a „Békési esték” című kompozíció az Állami Népi Együttes számára. Innen számítva ötven év szünet következett a Békés megyei magyar táncok kutatásában. Valami miatt ez az anyag háttérbe szorult, majd teljes feledésbe merült.

**Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás**

**Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY**

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, http://www.afolk.hu

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

A déványai irattári kutatások eredményesen folynak. Találtam – többek között – egy tizenöt oldalas kéziratot „Déványai népi tánc” címmel, továbbá rengeteg utalást tánra és tánchoz kapcsolódó témákra. („Összejöttünk Pali úrral. Nemes Náci hegedült, Pali úr meg táncolt mezítláb. Danolt is.” – Kádár Ferenc, sz. 1891.) Cédulánként lapozom át az egész irattárat, nehogy valami elkerülje a figyelmemet. Egyelőre csak részben sikerült feltárni a déványai táncok, táncélet hátterét.

TÁNC TANULÁS

Déványán, mint másutt is, a kisgyermek is részesei voltak a táncalkalmaknak. A házi multságokban, a lakodalmakban lehetőségük nyílt a megfigyelésre, a nagyk, felnőttek táncának utánzására. Gyakran előfordult, hogy a szülők az egy utcában, egy környéken lakó nyolc-tizennégy éves gyerekeknek táncos multságot szerveztek az utcán, vagy valamelyik háznál, ahol aztán ők a nagykok figyelmével és segítségével énekszóra, citerára vagy furulya hangjára játszottak, táncoltak. A felnőttek már ekkor figyelték, hogy ki milyen táncos. Párba rendezték őket és javígtatták, dicsérték a táncukat, ezzel is motiválva őket a tanulásra, a további fejlődésre.

A serdülőkorból kilépve más színtereken folytatódott a tánc tanulás. A kiegyezés után a polgárosultabb vidékeken elterjedt a tánciskola intézménye, amelyet általában önjelölt táncmesterek vezettek. Hirdetést adtak föl a helyi újságban, vagy plakátot tettek ki a főtéren a tánciskola indításáról. Déványán a tánc tanítás általában a Vadkacsa vendéglő egyik termében volt, élő zenei kísérettel. (A Vadkacsa 1886 és 1888 között épült, de már korábban is italkimérés volt a helyén, melynek a tetején vadkacsa fészkel, innen kapta a nevét. Egyébként az eddig fellelt, táncal kapcsolatos írott dokumentumok közül a legkorábbi egy 1889-ből való meghívó „Zártkörű Táncmultság”-ra „a Vadkacsa helyiségében”). A tánciskolában a csárdás mellett különféle polgári divattáncokat tanítottak, amilyen például a *padigá-ter*, a *hopsz polka*, később a *tangó*, *fox*. Tánciskolába főleg a városban élő lakosság járt. A tanyasiak hagyományos módon egymástól és az idősebb táncosoktól tanultak táncolni. A régiesebb táncok is a tanyákon maradtak fent legtovább, ugyanis ide később

Ifjú pár az 1910-es években Déványán.

jutottak el a divattáncok, mint a városba. A ványaiak sokáig ragaszkodtak saját régi, hagyományos táncukhoz, így egészen az 1950-es évek végéig a csárdás volt a legnépszerűbb tánc a táncalkalmakon. Ez azt mutatja, hogy a divattáncok csak lassan nyertek teret Déványán.

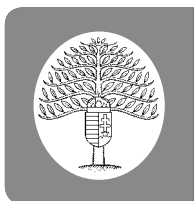
TÁNCALKALMAK

Déványán számos alkalom adódott a szórakozásra, tánra, nótázásra. Közkedveltek voltak a házaknál tartott multságok, amelyeket sokféle elnevezéssel – *házi bál*, *citerás bál*, *cuharé* – illették. A tánc eltartott éjfélig is. Ezek a házi multságok legtovább a tanyákon maradtak fenn.

Déványán a házaknál tartott multságok mellett fontos szerepük volt a szervezett báloknek. Ezek az előre meghirdetett, a község egész fiatalságát érintő, központi helyszínen rendezett táncalkalmakon mindig magyar, vagy cigány vonós zenekar játszott. Előfordult rezesbanda is, de azt nem szerették annyira, mert repertoárjuk-

ban kevés tánczene szerepelt. A ványai emberek kétféle bálba járhattak, az egyiket helyi szervezetek, a másikat pedig a kocsmárosok rendezték.

A XIX. század második felétől sorra jöttek létre olvasókörok, népnyelven *kaszinók*, amelyek tagjai foglalkozás, vagyoni helyzet, illetve politikai hovatartozás szerint különültek el egymástól. Így alakult meg a Negyvennyolcas Olvasóköro, az Egyetértés Olvasóköro, a Gazdaköro stb. Az egyházaknak külön kaszinójuk volt. A parasztokét Tökerészinek és Csutkásnak hívták, utóbbi azért, mert télen a tagok kukoricacsutkát vittek fűtőanyagként. A bálokat elsősorban ezek a szervezetek rendezték, főként állami és egyházi ünnepek alkalmával, vagy valamilyen cél érdekében történő pénzgyűjtés végett. Mivel Déványára református település, a húsvét előtti nagyböjt idején éppúgy tartottak bálokat, mint farsangkor. Csak a kisebbségben levő katolikusok böjtöltek. (Ők a XVIII. század második felében települtek be Mezőkövesd környéké-

Nemzeti
Kulturális
Alap

ről, amiért a ványaiak azóta is „matyónak” nevezik katolikusokat.) A legkiemelkedőbb bálai időpont fiatalok és meglelt korúak számára egyaránt a március 15-e volt, ami a szezon csúcspontját jelentette. A bálba járásnak, táncillemnek szigorú íratlan szabályai voltak, amelyeket minden résztvevőnek be kellett tartania.

A kocsmai bált mindig a kocsmáros rendezte, elsősorban a vendégforgalom növelése érdekében. A zenét cigány, vagy magyar banda szolgáltatta. Ezekbe a kocsmai mulatóságokba csak a fiatalság járt, még az anyák sem kísérték el lányaikat, mint más esetben szokás volt. Híresek voltak a Villogó, Dékány Ferencné kocsmája és a Kicsali csárda. Ez utóbbiról nóta is született, a „Jaj, de zajos a Kicsali csárda!” kezdetű.

A legfontosabb és legszínesebb, minden korosztály részvételével zajló táncalkalom az emberi élet egyik legfontosabb fordulója, a lakodalom. Mint már korábban említettem, ebben minden korosztály részt vett. Ilyenkor a gyerekek is táncoltak az ifúság és az idős táncosok mellett. Így kiváló alkalmat jelentett a tánctanulásra, egymás táncának megfigyelésére, értékelésére.

A dévaványai lakodalom említésre méltó mozzanata volt a *szűrösök tánca*, amely abból állt, hogy a környék szegény gyerekei közül egy-kettő rövidet táncolt, majd sok boldogságot kívánt az új párnak. A másik helyi érdekesség az 1948-as gyűjtéskor az adatközlők által *béres verbungnak* nevezett tánc, amelyért cserébe a táncosok egy kis ételt és bort kaptak. A *szakácsasszonyok táncát* valamilyen konyhai eszközzel, legtöbbször fakanállal járták.

Minden lakodalom fénypontja a *menyasszonytánc*. A vőfély, ványai nevéen *vőfi* kezdeményezte úgy, hogy fogott egy tányért vagy tálalt, és elkiáltotta magát: „Eladó a menyasszony! Ki ad többet érte?”. Ilyenkor először a násznagyok, majd sorban az egész násznép megtáncoltatta a menyasszonyt, közben papírpénzt tettek a tányérba. Csárdást és frisset táncoltak. Az 1950-es, 1960-as években a menyasszonytánc állandó nótája a „De takaros menyecske lesz ebből a lányból...” kezdetű volt. Utoljára a vőlegény fizetett, de ő már nem táncolt, hanem elvitte a menyasszonyt, akit ezután felkontyoltak és átöltöztettek menyecskeruhába. A

tánc közben a vőfi különféle rigmusokat is kiáltott. Például: „A menyasszony, táncot jár. A vőlegény nehezen vár.”. Vagy: „Szorítja a csizma a vőlegény lábát! Adja az Isten, hogy mához egy esztendőre keresse a bábát!”. Ha ügyesen végezte a dolgát, akkor komolyabb pénzösszeg is összegyűjt.

Éjfél után előfordult, hogy egy-két idősebb táncos megforgatta az ifjú menyecskét és más jó táncos asszonyokat. Ekkor került sor a férfiak szólóira, a *verbunkra* vagy a különféle pástortáncokra (*kondástánc, csikós csárdás, juhásztánc*).

A *menyecsketánc* hajnali három óra körül kezdődött az újasszony felkontyolása után. A többi lakodalmas tánchoz hasonlóan ez is lassú és friss csárdásból állt. A szokás szerint minden vendég táncolt az új asszonnyal.

TÁNCOK

Ványán a hagyományos táncélet utolsó évtizedeiben négy-öt fajta táncot jártak. A legnépszerűbb tánc a *magyar csárdás* volt. Ezt követték a tánciskolában tanult divattáncok. Az első világháború után terjedt el a *polka* és a parasztság által *bosztonnak* nevezett *keringő*, népszerű volt továbbá a *van-sztepp* és később a *fox*. Érdekes, hogy sem a harmincas évek polgári tánca, a *tangó*, sem a „népi demokrácia” első éveinek felkapott import tánca, a *lovacska* nem tudott gyökeret verni a tanyasi fiatalok között, pedig mindegyiket tanították a tánciskolában.

Ezeket, illetve a fent említett táncokon kívül Bereczki Imre gyűjtéseiben még számos táncnév fordul elő: *romános, félfordulós, csikós csárdás, Rákóczi csárdás, vőfi csárdás, gulyás csárdás, gulyás dobogó, patukáter, magyar keringős, kis csalogánytánc, nagy csalogánytánc, grájsz polka, béres verbung, kukás csárdás, juhásztánc kampóval, szaladós, lip-pentős, kondástánc karikással, ugyanaz bottal vagy kellék nélkül, huszár csárdás, japán csárdás, magyar négyes, hopsz polka, magyar tánc, kozák tánc, félfordulós, béres hopp, kanásztánc, csomózó*.

Az elnevezések jó részéről nem tudni, hogy pontosan milyen táncot takarnak. Ennek kiderítése, illetve az ismertett adatok árnyalása további kutatásokat igényel, amihez a legnagyobb segítséget a fellelt filmfelvételek elemzése és a látottaknak a gyűjtött adatokkal való összevetése adhatja.

FORRÁSOK:

Szilágyiné Szentpál Mária: *Gyermektáncok*. Egyetemi Nyomda Kiadó Vállalat, Budapest, 1949. 124.; 138. oldal.

Martin György: *A magyar nép táncai*. Budapest, Corvina Kiadó, Budapest, 1974.

Krámos Zsolt – Szabó Gyula – Tari János: *Keszi Kovács Mozgóképek*. Néprajzi Múzeum, Magyar Néprajzi Társaság, Európai Folklór Intézet, Budapest, 2008. (DVD)

A dévaványai Bereczki Imre Helytörténeti Gyűjtemény adattárának A-99.32.1., A-99.44.1. A-99.92.1., A-2001.106.1., A-2001.181.1., A-2002.3.1., A-2003.260.1., A-2003.557.1., A-2004.1.1. A-2008.25.1-1., A-2008.26.1-1. jegyzékszám alatti iratai.

FOLKMAGAZIN

LELŐHELYEK

TÁNCHÁZ ALAPÍTVÁNY
FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest,

Szilágyi Dezső tér 6. I. em.

Tel.: (1)-214-3521

Interneten megrendelhető a
www.folkmagazin.hu oldalon

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA
1137 Budapest, Katona József u. 22.

Tel.: (1)-239-1199

MESTERPORTA

1011 Budapest, Corvin tér 7.

Tel.: (1)-202-3859

KALÁKA ZENEBOLT

Bp., V. ker., Bárczy István utca 10.

Tel.: (1)-267-5331

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

ETHNOSOUND

Bp., VIII. ker., Krúdy Gy. u. 7.

Tel.: (1) 266-8105

ÖSSZEKÉZÉS

A Békés megyei magyar táncokat vizsgáló kutatás folyamatban van. Több békési településen folyik a terepmunka és a múzeumi kutatás. Hosszas keresgélésünk eredményes volt, hiszen előkerültek több mint ötven év után a Békés megyei magyar filmek, amelyek a következők: *Dévaványa, 1948-49; Vésztő, 1953; Ecsegfalvi pástortalálkozó, 1954; Kenderesszigeti pástortalálkozó, 1955; Bélmegyér, 1955; Vésztő, 1955; Kötégán, 1955; Hunya, 1956; Dévaványa, 1956; Füzesgyarmat, 1956; Szeghalom, 1956; Csudaballa, 1957.*

Célunk egy Békés megyei néptánc monográfia megírása és táncos tananyag összeállítása, mozgókép melléklettel. A színpadra állított táncok, táncanyagok népszerűsítése idővel talán oda vezet, hogy a Békés megyei táncolni tanuló gyerekek először a helyi, őseik által járt táncokkal és zenékkal ismerkednek meg, ahogyan azt nyírségi, somogyi, rábaközi, székelyföldi, gyimesi kortársaik teszik a már feltárt, vagy megőrzött táncokkal. Számos feladat adódik, hiszen a Békés megyei magyar táncok témaköre ma még feltáratlan terület. A kutatásokat – így a jelen tanulmány elkészítését – a Nemzeti Kulturális Alap, a Békés Megyei Önkormányzat és a Békés Megyei Néptáncosok Szövetsége támogatja.

Mahovics Tamás

Soha nem lesztek egymáséi!

Meguntam a szolgálást, pedig muszáj. Még sok fehérnemű kell, ha török, ha szakad. Kell bár nyolc vagy tíz zsák, bár vagy öt-hat lepedő, ruhatarisnya vagy hat, – de hunnét? Vagy hat kicsi tarisnya, amivel járni fogunk a mezőre, hét vagy tíz törölköző, bár hat takaróruha s még kicsi ruha is. De kell, vegyek gyapatot is, azt is csak kézből lehet kapni, de nagyon drága, hogy kéne szűjjünk elegendy inget, pendelyt. Szűni, szűni, de ezt még mind kézet meg is kell varrni. Párnám is csak hat van, a nagyágyomra még kéne vagy három s a kilenc párnára kell két rend huzat, egy szűttes s egy varrattas. A színes pírás pokrócom megvan már s a nagy ágyterítőim is. Ezért évekig varrt édesanyám Juhos Mártonnénak. Ez egy gazda család volt, s negyven párnacsupat varrt nekik, s minden párnacsup után kapott egy szép nagy kenyeret, s meg-megpótolta egy-egy kupa rántásliszttel, vagy egy kötény krumplival, vagy fuszulykával. Szokta is mondani édesanyám szelíden: – Jaj, hogy ez a drága jóisten áldja meg azt a jólelkű Sárít, mert most a legjobban fogatt az a liszt.

Jaj, de sok minden kéne még! Kéne vagy két szép régimódi fersing ruha, de hát üzletből nem lehet kapni, csak kézből, de azt is csak nagy ritkán. Mindenki a régi módhoz ragaszkodik. A múltkor elment anyám egy házhoz, hogy vegyen meg egy fersingruhát, de az asszony elkezdett sápítózni: – Há, há ott a keresztlányom, a testvirem leányai, nem akarom idegenen látni ezeket a régimódi gyönyörű gunyákat. – Nekem erősen kéne – mondta anyám. – Mégis mennyit kérne érte?

– Én ennyi és ennyi alól nem is adom az ides testvéremnek sem.

Anyámmal kezdünk számolgatni. Egy évi fizetésem sem lett volna elég a fersingruháért, s még jó hogy nem adta nekünk. Varrtam fersinget kettőt is magamnak az anyám segítségével – tiszta fekete anyagra piros mintával, mellé zöld levelet, s még egy tiszta piros virágost. Ez csak most jött be divatba. Így két varrattas fersingem volt. Feketét még lehetett kapni. Evvel csak templomba jártunk, s valami huzukákat – így szoktuk mondani – amelyik nem szikies volt, hanem tarkabarka. Na, de még hol van a filentyűs lájbi, a templomba járó piraskockás ujjasomon sokkal szélesebb a bársony, mint kéne legyen, de hát, ha két molyos rongyos ujjasból csinált nekem anyám egy jó ujjast, össze-vissza toldozgatva, de úgy, hogy találjon a kockája. Ha egy kicsit kopott, meg foltos is, nem számít, csak régimódi legyen.

Van nekem egy csillagos, s még egy napraforgós fersingem. Ezek szatin fersingek. Van egy szép porcolán ruhám, de nincs gázmér fersingem, vagy szivárványos szoknyám, amelyiken háromujjni fekete bársony van. Ezek is fontosak. Emellé szoktunk kötni egy egész vékony leszedett fehér kötényt. Ruhának mondjuk, s így veszszük az úrvacsorát mi lányok a templomba. Kéne egy zöld szoknya is, mert a menyecskék zöld szoknya elé fehér ruhát kötnek, s úgy veszik az úrvacsorát a templomban. Ezt már lehet kölcsönözni is. Van a Mari testvéremnek. Oh, de még sok minden kell. Úgy szűnek-varrnak a jómódú asszonyok, ahol van leány, de az én édesanyám más dolgát kell, végezze. A kertünk a kicsi, vizes, kendert nem termi meg, de az a jószágos Mányi néni, az a jólelkű, – így szokta anyám emlegetni – ad nekünk felibe szöszet, de azt még meg kell gerebelni, pacolni, hogy jöjjen ki a csepüje, de még meg is kell fonni. Csak fele a méjénk, aztán jön a szövés, a sok dolog, de azt már nem is kell számítani, s mikor kész van, lesz belőle vagy két lepedő, vagy három zsák, s egisz télen vágjuk a szöszet, csepüt. Drága édesanyám elé-eléveszi, még másnak is szokott vele dicsekedni:

– Né, ezt most szűttem a leányomnak. – S a fehér kezével simogatni kezdte, a zöldes nagy szeme felcsillant, olyan nagyon szép volt ilyenkor, úgy tudatt mindennek örüdeni.

– Na, evvel is több lesz kicsi Rózsí!

Neki nem számít a sok dolog, az éjszakázás, hogy agyondolgozta magát. Nem adatt semmit magára, hogy mit eszik, vagy, hogy hogy öltözik. Nem volt ideje boldognak lenni, a munkába fogta meg a boldogságot – szokta mondani.

– Na, máma nagyon sokat varrtam, nyugodt vagyok, hogy nem töltöttem hiába ezt az áldott napot!

– Te, Rózsí leányom! – Szólt apám, a nagy bojszát kezdte pödörgetni, s a két vállát jól megrántotta, mintha rongyos lájbját akarná igazítani magán. – Te férjhez kéne menjél ahaz a nagygazda kicsi Andrásához, annál azt csinálho, ami neked teccik, azonnal külön házba lennétek. Tud az jól dolgozni, fiam, amért egy kicsit reszket. Lassabban, mint más, de megmutatja a dolgát.

Nekem kijött a könny a szememből. – Igen, hát olyan elhányó vagyok idesapám?

Apám jött-ment a házba, nem mondott semmit. Anyám csak egy nagyot sóhajtott.

Később apám folytatta: – Hát, az jó mesterember fia, ügyes. Tud házakat építeni. Micsa új házokat csinálnak. Még beövegezett filegoriája van.

Illusztráció: Juhos Kiss Sándor

Jaj, igen, az a fiú, aki mezítláb jött egy párszor hozzám, hozott nekem a zsebibe szeget, legyen mivel felakasszam a tángyérjaimat.

Akkor nem lehetett kapni még szeget se, csak gabójáért.

– Nem tud táncolni az a fiú, apám.

– Jaj, fíjam, ugrálásból nem lehet megélni.

– Igen, há ked úgy tudja – mondtam én. Eccer voltam a bálba vele, de mind mást táncoltattott. Reggel felé eldugták a fiúk a tá-lunkat, amivel vittük a tészta-t. Én mondtam neki, nem kéne ha-za menjünk? De csak viccbül, mert nem táncoltunk. Ő rögtön elér-kerítette nekem, a kezembe nyomta – na mehecc! Én azt hittem a hideg kiráz. Még meg se volt virradva, s otthagyjam a jó mulatsá-got? Hó-hó! Nem úgy van az! Odaugratt egy fiú: – Gyere Rózszi tán-colni, te pedig vidd vissza a táladat! A kezibe nyomta s elkezdtek rajtunk kacagni a fiúk. Innen dilig haza nem menyen senki!

Ez a János teccet nekem. Olyan szípen tudatt rejám nézni, de mind szomorúbb és szótlanabb volt. Ipeg kiszült haza.

Egy nyári este ott állingáltunk szótlanul egymás mellett az ud-varon, ü mezítláb, egy kopott foltos ruha rajta, a kalapja malteres volt, hát igen. Ipeg Forrószegen raktak egy házat s nem ment még haza Csipkeszegre, ne teljen az idő. Mégis teccet nekem.

– Csak azt nem értem mi van veled János?

– Há, ha szeretlek, nekem apám azt mondta házasodhatok meg.

Én egisz közel bújtam hozzá: – Na, s mondd tovább, mondd – csókoltam, s má-t magam előtt láttam, milyen nagy szép házunk lesz nekünk, 'sze ü mesterember. Elmegyek hozzá, 'sze a tánc nem tart el.

– Én is szeretlek – mondtam, tiszta szívemből tudtam ölelni, hozzábújni.

– Apám azt mondta, elég szip kicsi leány, vedd el.

Én már ábrándoztam. Egy pár hét alatt menyecske leszek. Már csak ipeg az hiányzik, hogy kérdezze meg, hogy elmegyek-e hozzá, vagy nem. De nem kérdezett semmit. Nagy sóhajtások között csak annyit mondott: – Anyámnak nem kellesz.

Én úgy bécsaptam előtte a kis tornác ajtóját, hogy lepattant a gumi, ami rácsak helyett volt felszegezve, s már benn is voltam a házból. Mérgesen níztem, hogy menyén el lesütött fejjel a mezítlábos legényem.

Szolgálni kell menni, pedig már inkább mennék férjhez. Már férjhez ment vagy két olyanszerű leján, mint én. Mik már mingyár vének vagyunk. Szent Isten! Már a szerelmes leveleket se cifráztam ki – mint máskor – s mind ritkábban küldtem a levelet. Már én magam sem tudtam, hogy mit csináljak, de kéne még a sok gunya. Könnyű annak a lejánynak, aki csak egyedül van a háznál, s annak megvan az anyja ruhája. Így maradt a nagyszülőktől az unokára a sok ruhanemű, s minél régebb az a szoknyafersing, ujjas ruha, annál szebb és drágább. Én már negyedik leján vagyok a háznál. Elöttem a szebbjeit a gunyánok mind elvitték a testvéreim. Szokták mondani a szülők:

– Én nigy leját adtam firhez, niccer égtem le, én ötöt, ötcör igtem le. De akinek csak egy lejánja van, az mégse érzi, ha ü maga el volt jól kiszítve. Ugyanazt a párnát, párnahuzatokat adta, amit ü leján korába kapott a szülőitől, ugyanazt a pokrócot, terítőt, vagy ágyot, s még a menyasszonyi gunyját is. – Né, ebbe volt az anyám anyjának is az anyja menyasszan, s azt akarom, ebbe legyen a lejánnyom is. Né, jól be naftélineztem, hogy ne egye meg a moly, s nincs baj vele. Hej, vótak ebbe még sok mások, idegen is menyasszonynak, adtam én szívesen jó ismerőseimnek, nem árt neki egy kicsi szellőztetés.

Nem jót jelent, ha egy tánygyér leesik a falról s összetörök, – mondják az öregek. Mikor elvitték a szeretőm, mikor megkapta a behívót munkaszolgálatra, azan a reggelen még bekopogtatott hozzánk elbúcsúzni.

– Isten áldjon – mondta. – Ügyeljenek ketek kicsi Rózsira, ne adják firhez ketek, ha ü nem akar.

Ez volt az utolsó szava, s behuzta az ajtót maga után. Egy tánygyér az ajtó felett leesett a falról, s a porondos házföldjén ezerbe ment. A Mari testvérem mind beteg volt, ipeg ott volt nálunk, mondja meghal, ez nem jót jelent, ez halál. S az éjjel még egy kutya is itt orgonált az utcaajtóban. Az öreg nanónk feljött hozzánk s kezdte megfejteni nekünk – aki bétette az ajtót meghal.

Most én csattantam fel. Tán csak nem hal meg Márton? Még akkor is ott égett a csókja az orcámon, s úgy éreztem, hogy soha el nem hagyom.

– Nem, nem hal meg, de soha nem lesztek egymáséi – mondta. – Még varratas zsebkeszkenőt se szabad adni a fiúknak – fenyegetett az orrom előtt – s ha adtál, vige mindennek.

– Mér nanó?

– A tüvel elszurad a barátságot. Még mi a francot nem találtak ki? Varratas zsebkeszkenő, aztán pinteki nap adtál valakinek kovászt, te Rózs? Vagy ha a nap lemenyen, nem szabad kiadni tojást, ezt tanuljátok meg! Hamarébb megfogja az embert a kuruzs.

– Anyám, én nem nagyom hiszek a hülye beszidnek, kuruzsoknak.

– Jó, jó. Nem kell, hogy higgyed, csak bé kell tartani ezeket. Mit gondolsz, miért van annyi özvegy menyecske mostanában? Elkuruzsalják egymás urát. 'Sze úgy mennek még karon fogva egymást. Mennek ük is fel a piacra a lejánok közé, nem szigyelik magukat! De bezegg, a műk időnkben ki nem bújt az utcára egy özvegy menyecske se. Az már nagy szó volt, aki otthagya az urát, pedig nekünk nem volt szabad tudni, hogy nem szeretjük az urunkat. Hozzáadtak, még tizenhat esztendő koromban. De én megbecsültem, nem mucskaltam volna bé magamat egy világért sem más emberrel, pedig én tudva tudtam, hogy szereti erősen a szipasszonyokat. Hiányzott a buzából egy-egy véka, a málébul is, mikor mit kapott, azt vitte. Még azt is tudtam, hogy most van ott, mindent megmondtak, de há az asszony kicsi volt a háznál. Az ember az úr, az úgy kel-

lett hogy legyen, ahogy mondja, nem volt szabad ellenkezni velek. Ismertem én egy olyan embert, aki kikre verte a feleségit, s nem is egy tette ezt. Az asszonnak nem szabad, hogy tudja, pedig tudta. Sírva magyarázta nekem az a Sári, de tük úgysem ismeritek. – Legyintett egyet a kezivel. – „*Te ne láss, ne hallj, befogd a szádat!*” – Lent egy pár jó pofont neki. – „*Sze akkor mentem el, mikor te kötölös voltál.*” – 'Sze persze akkor is félre járt, ha tojós volt az asszony. Mert biza csináltak vagy nyolc, tíz gyermeket, s avval biza dolog volt. Csak az asszony húzta a kurtát. Nem volt szavuk az uruk előtt. Az asszony olyan, mint egy eszköz, az ágyban jó, s akkor veszik elé, amikor teccik. „*Az asszony csak gyerekcsináláshoz, rántás kavaráshoz értsen, nem kell beledugja az orrát a műk dolgunkhoz!*” – szokta mondani egy-egy ember, s úgy volt, ahogy mondta.

Nanó egy kicsi asszony, de nagyon görbe. Úgy néz ki, mintha valaki mindig a hátán ülne, s a vállán térdepelne, úgy előre állott a válla, mintha nagyon nagy teher alól kukucskálna ki. Ezer a ránc a kerek orcáján, s a vékony nyakán csak úgy járnak az inak. Fara, hasa nincs egy csepp se. Két vikany lábát úgy széjjel veti, mintha avval támaszkodna. A sovány görcsös ujjait úgy mozgatja, mintha segíteni akarna a túl vékony elfáradt hangján. A két orcája piros, mint a vér, a szemgödreiből egy fekete szempár néz ide, oda, de mindig beszél vékony, beesett szájával, a hegyes kicsi álla meg-megrándul. Inkább széles a képe, mint hosszú. Most egy vékonyat kacagott, huncutul nézett, apám meg derekan ölelte, s azt mondta:

– Ked nanó, még most is szép asszony.

– Vedd le e kezed, te Márton! – de olyan jólesően feszegette apámot. Apám mondja: – Kednek még mindig pirasodik a taréja! – Ne bolondulj Márton! – lökte félre apámot. – Nem szigyelled itt a nagylejánnyod előtt ilyent mondani!

– Na, aztán üljön le ked, nanó.

Nanó nem ült le, mindig sietni akart, de mégis órákig fogta az ajtókilincset.

Apám derekan akarta fogni, hogy ültesse le. – De nanó, hová lett a fara kednek?

– Újból bolondulsz Márton fiam. Te meg vagy dühödve egészen!

– Üljen le csak ked egy kicsit, tudam nem bögnék a tyukak ott-hon, még a kakas sem rüfög.

Most nanó a pad szélén ül, de alig vevődik észre, hogy ül, csak törpébb, mint az elébb volt. Nem láccik a tárgyekalácsa se, de nem is csuda, már a 88. évet is betöltötte. Öreg, fiatal mind nanónak szólította.

– Te, kicsi Rózs! – szólt hozzám. – Te mit mondanál, ha egy egész idős négy gyermekes apához adnának firhez? Mert ajaj, hogy örvendtek, ha egy jómódú ember kérte üket: „*Elmegyek én szívesen, csak megszabaduljak a szógálástul!*”. Aztán, ha nem is volt úgy elkészítve nem számított, jól emlékszem, egy 16 esztendő leját adtak férjhez egy jobb módú ötgyermekes apához. De hogy örvendett, hogy a maga gazdasszonya lehet! Aztán még ü is leadott vagy tizet. Az ura már bottal járt öregesen, neki még mindig meg-megnőtt a hasa fiatalosan. Na, aztán egy kényesebb szegény leját is férjhez adtak négy fiú gyermekre, de már nem is voltak olyan kicsik. „*Hallja ke!*” – szólt az urához a fiatal asszony. – „*Hallja ke, én annyi gatyát kell mossak, annyi gatyát kell foldozzak!*”. Felcsattant az ura: „*Te asszony! Én azért vettelek el, hogy szaras gatyánk mosogasd, foltos ingünk varragasd, s taknyos bajszom nyalagasd!*”. Aztán kérdeztük egy nagyán szép szegény fiútul: „*Tán csak nem veszed el azt a világot csúfja gazdaasszonyt három gyermekkel?*”. „*Én biza elveszem. Nekem a fölgye kell, aztán a falusi embernek nincs ideje nappal szerelmes lenni, nekem ez csak szerencse, s a sütetben jó lesz. Szipre gondolok, hallja ke, s csúfot ölelek, de jaj nekem!*”

Kocsis Rózi

Közreadja: Juhos Kiss Sándor és Juhos-Kiss János

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 Conversation with singer Herczku Ágnes. Upon release of her second solo record, *Tüzek viszek*, Ági talks about her work, her career, the meaning of folk music in her life and modern life. "...Hungarian folk music fundamentally changed my life and my perceptions and that's why I am involved and work with it. But at the same time, I have to accept the fact that it leaves some people totally cold..." By Rónai András – appeared at quart.hu on February 24, 2012.

Page 8 Two folk tales: Kóka Rozália's children's column. The Happy Man's Shirt – A tale from Somogy County. And a gypsy folk tale collected by Vekerdi József.

Page 12 New CD: *Arany János daloskönyve* [Arany János' Songbook]. From the poet's collection of songs. Dsupin Pál: voice, flutes, bagpipe, etc.; Csergő-Herczeg László: voice, guitar, hurdy-gurdy; Tinódi Public School Chorus – Eger. Produced and released by Dsupin Pál, 2012.

Page 14 Hortobágyi Gyöngyvér's account of her own life as a professional folk dancer in Hungary starting in the early years of the dance house movement, through the various changes Hungary has seen from the 1970s to the present. Gyöngyvér is now **head of the department of folk dance at the Hungarian Academy of Dance**, the same place where she completed her dance studies in 1979. She danced in the State Folk Dance Ensemble for 10 years, then worked at the Hungarian Institute of Culture organizing courses for folk dance teachers, also taught college courses for primary school teachers on teaching folk dance, and directed an amateur dance ensemble. The next phase of her career was working as assistant to Novák Ferenc, director of the professional folk dance theatre the Honvéd Ensemble. Coming full circle, she is now back at the Dance Academy. By Grozdits Károly.

Page 18 Part II – the story of Bogdán Klára's life – a Hungarian woman born in the village of Magyarfalu (*Arini*) in Moldavia in 1949. As told to Kóka Rozália – part of her series on the lives of Hungarian women.

Page 22 Orbán Balázs: (1830-1890) writer, ethnographer, baron from the

Szekély village of Lengyelfalva (*Polonița*) in Transylvania.

In celebration the 140th anniversary of this revered Hungarian's election to the Hungarian House of Parliament and 125th anniversary of when he became member of the Hungarian Academy of Sciences, on April 28th, 2012 a plaque in his honour was unveiled at the Calvinist Church in Budapest's Kálvin square. Following the unveiling, lectures were given in the church remembering his life and work. Excerpts of the lectures are printed here. By Balázi László.

Page 30 Report on the 2012 Spring gala program of the Muharay Elemér Folkarts Association held on March 17 at the MOM Cultural Center in Budapest, featuring tradition preserving dance groups from communities in Western Hungary. By Antal László.

Page 32 Hungarian folk kitchen: Edible roots, greens, nuts, mushrooms, fruits found in Hungarian forests and meadowlands. Some of the edible things found in the forest are common in Hungarian cuisine today: various wild mushrooms, chestnuts, sorrel and other greens. Other things mentioned here are more obscure and were eaten by shepherds or others whose traditional occupations caused them to spend considerable time in the wilds. Recipes are for wild pear soup and fruit vinegar. By Juhász Katalin.

Page 34 Part I – A discussion of the various artistic directions of the Hungarian folk dance movement. Begins with some background on folk movements that led to the 1970s, then discusses the "pure source", and differentiates between folk dance choreographies that stress authentic presentation of folk dance and choreographies that use folk dance as a basis but (for example) use other creative ideas to tell a story. An essay written by choreographer Novák Ferenc in 1979.

Page 36 A report on the 25th Zala Folk Dance Festival for small, so-called "chamber", dance groups. First prize for authentic choreography went to Varga János for his Gyimesbükk Dances danced by the Zalai Dance Ensemble. First prize for a folk dance theatre choreography went to Mr and Mrs Dudás Dániel for their piece danced by

the Jászság Folk Dance Ensemble. Report by Kutszegi Csaba.

Page 40 Traditional Dances of Hungary's Békés County. Research and collection work on the dance culture of Békés County began after WW II. A new wave of collection work and research is underway. Dances were documented on film in various communities in the region between 1948 and 1957. Present research is aimed towards publication of a monograph on the dances and popularizing local dances in schools in the region. The project is supported by the National Cultural Fund, Békés County and the Békés County Folk Dancers Association. Report by Mahovics Tamás (includes list of sources).

Page 43 Beliefs and Superstitions of Szék (Sic), Transylvania. Another selection from the writings of Kocsis Rózsi (born in Szék 1932/died 1999), published by Juhos Kiss Sándor, Juhos-Kiss János.

Sue Foy

(For more complete list of articles summarized in English go to www.folkmagazin.hu and keep clicking on 'English'.)

folkMAGazin

2012/3, XIX. évfolyam, 3. szám
Megjelenik évente 6+1 alkalommal
Kiadja a Táncház Alapítvány
Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly
Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Havasréti Pál, Kóka Rozália
MAGTÁR – Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.
Levélcím: 1255 Budapest, Pf. 153
Tel./fax: (36.1) 214-3521
folkmagazin@mail.datanet.hu
www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda
Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625
Külföldről: OTP I. ker. fiók,
1013 Budapest, Alagút u. 3. Hungary
Táncház Alapítvány (B.I.C.) OTPVHUHB
HU55 11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészeti Szakmai Kollégiuma

Hátsó borító és belső borító felső kép: Herczku Ágnes - fotó: Bácsi Róbert László

Alsó kép: Herczku Ágnes és Maneszes „Láli” Józsefné Tóth Mariska, Magyarorszávat, 2011. - fotó: Bácsi Róbert László

